LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO
Kauppatieteellinen tiedekunta
Laskentatoimi

Riikka Airaksinen

TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU SUOMESSA. TUTKIELMA VASTUUN RAJOISTA LAKIIN PERUSTUVISSA TEHTÄVISSÄ.

Työn ohjaaja/tarkastaja/ : professori Matti Niemi
2. tarkastaja: Helena Sjögren

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Airaksinen, Riikka
Tutkielman nimi:	Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu Suomessa. Tutkielma vastuun rajoista lakiin perustuvissa tehtävissä.
Tiedekunta:	Kauppatieteellinen tiedekunta
Pääaine / Maisteriohjelma:	Laskentatoimi / Laskentatoimen maisteriohjelma
Vuosi:	2012
Pro gradu – tutkielma:	Lappeenrannan teknillinen yliopisto 118 sivua, 4 kuvaa, 2 taulukkoa ja 2 liitettä
Tarkastajat:	professori Matti Niemi tutkijatohtori Helena Sjögren
Hakusanat:	tilintarkastaja, vahingonkorvausvastuu, hyvä tilintarkastustapa, tilintarkastusstandardi
Keywords:	auditor, liability for damages, audit risk, good auditing practice, standard on auditing

---

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus on yksi tilintarkastajille säädetyistä seuraamuksista. Lain mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle. Lisäksi tilintarkastaja voi olla myös korvausvelvollinen kolmannelle osapuolelle.

Tutkielman ensisijaisina tavoitteina oli selvittää tilintarkastajan lakiin perustuvien tehtävien osalta vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisemisen keinoja, määritellä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun oikeudelliset perusteet sekä tarkastella vahingonkorvausvastuun toteutumista käytännössä. Toissijaisesti haluttiin myös selventää, mitä hyvän tilintarkastustavan mukaisesti toimiminen käytännössä tarkoittaa.

Tutkimus toteutettiin sekä lainopillisena että laadullisena tutkimuksena. Tutkimuskohteena oli voimassaoleva oikeus tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta. Aineistoa kerättiin myös haastattelemalla neljää tilintarkastajaa käytännön näkökulman saamiseksi. Tavoitteiden kannalta oli tärkeää tutustua myös Korkeimman oikeuden ratkaisuihin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta, joista yksityiskohtaisempaan tarkasteluun valittiin seitsemän tapausta.

Yhtenä tutkimustuloksena havaittiin, että tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen edellyttää muun muassa tuottamusta sekä syyyhteyttä. Lisäksi havaittiin, että hyvä tilintarkastustapa ei nykyisin ole niinkään kirjoittamatonta tapaoikeutta, vaan enemmän standardien noudattamista. Tutkielmassa korostui etenkin suunnittelun ja dokumentoinnin merkitys korvausvastuun ennaltaehkäisyn keinoina. Yhtenä vahingonkorvauksen edellytyksenä voitaisiinkin pitää ”sitä mitä ei ole dokumentoitu, sitä ei ole tehty”.

ABSTRACT

Author:	Airaksinen, Riikka
Title:	Auditor's liability for damages In Finland. A study of the limits of liability in statutory duties.
Faculty:	LUT, School of Business
Major / Master´s Programme:	Accounting / Master´s Degree Programme in Accounting
Year:	2012
Master´s Thesis:	Lappeenranta University of Technology 118 pages, 4 figures, 2 tables and 2 appendixes
Examiners:	professor Matti Niemi researcher Helena Sjögren
Keywords:	auditor, liability for damages, good auditing practice, standard on auditing

---

The auditor's liability for damages is one of the penalties provided for auditors. According to law, an auditor is liable to compensate any damage which he has caused intentionally or by negligence to the company in question. In addition, the auditor may also be liable to a third party under certain conditions.

Primary objectives of this study was to examine ways to prevent being liability for damages in auditor's statutory duties, to define legal basis for the auditor's liability and study the application of liability for damages in practice. Secondary objective of this study was to clarify what it means to act in accordance with good auditing practice.

The study was conducted as well as a legal and a qualitative study. The research was about the valid legislation of auditor's liability of damages. The data was also collected by interviewing four auditors in order to obtain a practical point of view. It was also important to explore the decisions of Supreme Court about auditor's liability of damages in order to achieve the objectives of this study. From the decisions of Supreme Court seven cases were selected for detailed examination.

One of the results of this study was that the obligation of compensate the damage requires existence of numerous factors. Even if acting with care but failing the reporting obligations an auditor may be responsible for compensation for damage caused by negligence. It was also found that today the good auditing practice is not so much as an unwritten customary law than it is obeying the international standards on auditing. During this study particularly the compliance with standards, relevance of planning and documentation were emphasized as a means of prevent liability for damages. As a argument for liability for damages could be "what is not documented, it has not been made"

ALKUSANAT

Ei ole mitenkään epätavanomaista, että yliopistotutkinto suoritetaan myöhemmällä iällä tai että se suoritetaan töiden ohella. On kuitenkin selvää, että tällaisten olosuhteiden vallitessa opiskelu poikkeaa niin sanotusta normaalista yliopisto-opiskelusta. Lisäksi se vaatii erilaisia ponnisteluja niin opiskelijalta itseltään kuin hänen läheisiltäänkin. Päätös lähteä opiskelemaan ja asettaa itsensä haasteelliseen tilanteeseen oli kuitenkin helppo, sillä opiskelumotivaatio oli suuri. Motivaation lisäksi vaadittiin valtavaa itsekuria ja tahtotilaa. Pelkästään oma halu ja tahto eivät olisi vieneet tavoitteeseen, vaan läheisten tuen avulla kaksivuotinen päämäärä on nyt saavutettu ja se on huipentunut käsillä olevan työn valmistumiseen.

Työn ohjauksessa suurena apuna ja konsulttina on toiminut yliopistomme yksityisoikeuden professori Matti Niemi, jolle haluan esittää kiitokseni ammattitaitoisesta ohjauksesta. Työssä tärkeässä roolissa ovat olleet myös ne henkilöt, jotka antoivat minulle aikaansa ja suostuivat haastateltaviksi tuoden työlle suurta lisäarvoa. En voi kylliksi kiittää myöskään niitä henkilöitä, joiden avulla sain kontaktit haastateltuihin tilintarkastajiin.

Opiskelun ja työn kirjoittamisen aikana olen saanut tukea läheisiltäni, joille haluan esittää erityiskiitokseni; mieheni ja vanhempamme ovat näytelleet suurta roolia tukemalla ja ymmärtämällä. En voi myöskään unohtaa ystävieni, opiskelukaverieni tai työkaverieni panosta päämäärään saavuttamisessa. Etenkin työkaverieni suhtautuminen poissaoloihini työn ääreltä on pantu merkille. Myös työnantajani on omalla joustamisellaan mahdollistanut opiskeluni ja myöntämällä vapaata opiskeluun edesauttanut omalta osaltaan tavoitteideni saavuttamista.

Lappeenrannassa 25. päivänä toukokuuta 2012

Riikka Airaksinen

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO 1
1.1 Tutkimuksen tausta 1
1.2 Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset 4
1.3 Aiemmat tutkimukset 6
1.4 Tutkimusmetodologia 9
1.5 Tutkimuksen rakenne 10

2 TILINTARKASTUKSEN TARVE JA SÄÄNTELY 12
2.1 Tilintarkastusta koskeva lainsäädäntö 12
2.1.1 Euroopan Unionin direktiivi 13
2.1.2 Tilintarkastuslaki 13
2.1.3 Hyvä tilintarkastustapa ja tilintarkastusalan standardit 14
2.1.4 Suomen valvontaelinten päätökset ja kannanotot 15
2.2 Tilintarkastajan tehtävät 15
2.2.1 Lakisääteinen tilintarkastus 16
2.2.2 Muut lakiin perustuvat tehtävät 16
2.3 Tilintarkastajaa koskevat säännökset 17
2.3.1 Hyväksytty tilintarkastaja 18
2.3.2 Ammattieettiset periaatteet 18
2.3.3 Riippumattomuus 19
2.3.4 Esteellisyys 20
2.3.5 Rotaatiovelvollisuus 21

3 VAHINGONKORVAUSOIKEUDEN YLEISET PERIAATTEET 22
3.1 Vahinkojen korvaaminen 22
3.2 Sopimus- ja deliktivastuu 24
3.3 Vastuuperusteet 26
3.3.1 Tuottamus 27
3.4 Vahingon ennakoitavuus 28
3.5 Syy-yhteys 29
3.6 Korvattavat vahingot 30
3.7 Korvauksen määrä ja myötävaikutus 30

4 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU 32
4.1 Tilintarkastajan vastuumuoto 33
4.1.1 Sovellettava laki 39
4.2 Vahingonkorvausvelvollisuus 40
4.2.1 Yhteisöä kohtaan 40
4.2.2 Sivullista kohtaan 42
4.2.3 Apulaisen työstä 44
4.3 Korvattava vahinko 44
4.4 Korvausvastuun edellytykset 45
4.4.1 Vahingon syntyminen 48
4.4.2 Tilintarkastajan toimesta 49
4.4.3 Tuottamus 50
4.4.4 Syy-yhteys 54
4.5 Vahingonkorvausvelvollisuuteen kohdistuvat rajoitukset 56
4.5.1 Tilintarkastuksen tavoite rajaajana 57
4.5.2 Vastuun rajoittaminen sopimuksella 58
4.5.3 Tilintarkastajan tiedonsaantioikeus 58
4.5.4 Korvausvastuun vanheneminen 59
4.6 Vahingonkorvauksen määrään kohdistuvat rajoitukset 60
4.6.1 Vastuun sovittelu 61
4.6.2 Vastuun jakautuminen 62
4.6.3 Vastuuvakuutus 63
4.7 Vahingonkorvauksen vaatiminen 66

5 VAHINGONKORVAUSVASTUUN VAIKUTUS TILINTARKASTUKSEEN . 68
5.1 Huolellisuus 69
5.1.1 Hyvä tilintarkastustapa 70
5.2 Olennaisuus 73
5.3 Kohtuullinen varmuus 74
5.4 Riskien arviointi 76
5.4.1 Havaitsemisriski 79
5.4.2 Toimintariski 79
5.4.3 Kontrolliriski 80
5.4.4 Väärinkäytösriski 81

5.5 Tilintarkastusevidenssi 81
5.5.1 Evidenssin hankkiminen 82
5.5.2 Evidenssin laatu ja määrä 83
5.5.3 Johdon vahvistuskirje 85
5.6 Työpapereiden dokumentointi 87
5.6.1 Dokumentoinnin tarkoitus 87
5.6.2 Dokumentoinnin sisältö 87
5.7 Standardeista poikkeava menettely 89
5.8 Raportointi 91
5.8.1 Lain mukaiset raportit 91
5.8.2 Raportoinnin laiminlyönti 92
5.9 Laissa sääntelemättömät vaatimukset 94
5.9.1 Ammatillinen skeptisyys 94
5.9.2 Ammatillinen harkinta 95
5.9.3 Henkilökohtaiset ominaisuudet 96
5.10 Vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisyn keinot 96

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO 100
6.1 Näkökohtia vahingonkorvausvastuun oikeudellisista perusteista 100
6.2 Hyvä tilintarkastustapa 105
6.3 Vahingonkorvausvastuu tilintarkastuksessa 106
6.4 Tulosten hyödyntämismahdollisuudet ja jatkotutkimusaiheita 111
6.5 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun tulevaisuudennäkymiä 113
6.6 Yhteenveto 115

LÄHDELUETTELO 119

LIITTEET
LIITE 1: Haastateltujen tilintarkastajien taustatiedot
LIITE 2: Haastattelukysymykset

LYHENNELUETTELO

AKL	Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä 29.4.1988/389
AsOYL	Asunto-osakeyhtiölaki 22.12.2009/1599
EU	Euroopan Unioni
IFAC	Internatiol Federation of Accountant
ISA-standardi	International Standards on Auditing
KiintVälL	Laki kiinteistönvälitysliikkeistä ja vuokrahuoneistojen välitysliikkeistä 15.12.2000/1075
KL	Konkurssilaki 20.2.2004/120
KPL	Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336
KVÄlL	Laki kiinteistöjen ja vuokrahuoneistojen välityksestä 2000/1074
OKL	Osuuskuntalaki 28.12.2001/1488
OYL	Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624
oyL	Osakeyhtiölaki 734/1978
SL	Säätiölaki 5.4.1930/109
ttL	Tilintarkastuslaki 28.10.1994 936/1994
TTL	Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459
TILA	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
Tilintarkastustoimeksianto	Yhteisö
TIVA	Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta
Tilintarkastusdirektiivi	Euroopan Unionin tilintarkastusdirektiivi 2006/43/EY
VahL	Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412
VALA	Valtion tilintarkastuslautakunta
VahL	Laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728
VML	Laki välimiesmenettelystä 23.10.1992/967
Yhteisö	Osakeyhtiö, säätiö, osuuskunta, yhdistys, kommandiittiyhtiö, ja avoin yhtiö

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Suomen tilintarkastusinstituutio on seurannut kansainvälistä kehitystä muuttuen alkuperäisestä osakkeenomistajien tavasta valvoa ja neuvoa yhtiön hallitusta luottohenkilöiden avulla ammattitilintarkastajien kansainvälisten tilintarkastusstandardien ohjaamaksi prosessiksi. Nykyisin tilintarkastuksen ensisijaisena tehtävänä kansainvälisesti on varmistaa yhtiön hallituksen antaman tilinpäätösinformaation oikeellisuus ja luotettavuus, ja tilintarkastus kohdistuu pääsääntöisesti kirjanpitoon ja tilinpäätökseen. Suomessa kansallisena erityispiirteenä kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastamisen lisäksi tarkistetaan hallinto ja toimintakertomus. (Blummé. 2008, 27)

Tilintarkastajan työn painopiste on siirtynyt yksittäisen osakkeenomistajan luottohenkilönä toimimisesta enenevissä määrin myös muiden sidosryhmien luottohenkilöksi. Tilintarkastaja halutaan nähdä myös yleisen edun vartijana, minkä seurauksena muun muassa riippumattomuuskysymykset ovat nousseet erityisesti esille. Samaan aikaan myös tilintarkastajien valvonta on lisääntynyt. Tilintarkastuksen nykyistä kansainvälistä tilaa kuvaa myös se, että markkinoilla on käytännössä katsoen tällä hetkellä neljä suurta tilintarkastusyhteisöä, jotka hoitavat useimpien suurten pörssiyhtiöiden tilintarkastuksia. (Blummé. 2008, 28–29)

Maailmalla tapahtuneiden kirjanpitoskandaalien seurauksena tilintarkastajan vastuu on noussut julkisuudessa paljon esille ja kohdannut sitä kautta myös arvostelua. Merkittävämpänä esimerkkinä skandaalien seurauksista Enronin tilintarkastusyhteisö Arthur Andersen joutui lopettamaan toimintansa Enronin konkurssin seurauksena. Maineikkaan tilintarkastusyhteisön tuhoutumisen syynä Mäkinen (2003, 118) pitää Andersenin virhettä sotkea tilintarkastus ja konsultointi keskenään. Enronin lisäksi maailmalla on ollut muitakin vastaavia tapauksia, joissa tilintarkastajat ovat joutuneet erityisen tarkastelun kohteeksi. Pihlanto (2004) mainitsee artikkelissaan muun muassa Suomenkin kan-

nalta erityistä mielenkiintoarvoa saaneen ruotsalaisen Skandia-yhtiön johdon väärinkäytökset, joihin tilintarkastajat eivät reagoineet.

Pihlanto (2004) nostaa esille myös Italiassa toimineen Parmalat-yhtiön, jonka tilintarkastajat auttoivat rahoituskuplan luomisessa osallistumalla taseen manipulointiin ja kaksoislaskutukseen mahdollistaen ylisuuren velkaantumisen. Tällaisia tapauksia ei Suomessa varsinaisesti ole vielä sattunut, ja niiden ennaltaehkäisemiseksi on esimerkiksi EU:ssa säädetty uusi tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EY). Merkkejä kansainvälisten skandaalien kaltaisista tapauksista on ollut myös Suomessa esimerkiksi vuonna 2011, kun Ernst & Young, yksi neljästä suuresta tilintarkastusyhteisöstä, palautti tie- ja maanrakennusyhtiö Destialle vuoden 2008 tilintarkastuspalkkiota vastaavan määrän. Destia ja Ernst & Young sopivat tilintarkastuspalkkiosumman palauttamisesta Destian teettämän selvitystyön jälkeen, joka koski tilintarkastusyhteisön työn laatua ja mahdollista vahingonkorvausvelvollisuutta. (Mölsä. 2011)

Suomessa tilintarkastajien toimia on lisäksi tutkittu muun muassa Nuorisosäätiöön liittyvässä tapauksessa. Säätiön tilintarkastaja oli antanut vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen, vaikka se oli toiminut vastoin tarkoitustaan jakamalla poliittista tukea (Koskinen. 2009). TILA antoi tilintarkastajalle huomautuksen hyvän tilintarkastustavan vastaisesta menettelystä (TILA. 2011). Suomen tilintarkastajien maine kärsi Sahiluoman (2009) mukaan kolauksen myös vuonna 2009, kun Jippii Groupin tilintarkastaja tuomittiin kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen, mikä oli Suomessa tuolloin erittäin poikkeuksellista. Ensiksi mainitussa tapauksessa oli kyse tilintarkastajan kurinpidollisesta vastuusta ja jälkimmäisessä rikosvastuussa. Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta kirjoitettiin julkisuudessa muun muassa Taloussanomissa vuonna 2001, kun Korkein oikeus velvoitti Instinct Oy:n vahingonkorvausasiassa tilintarkastajat maksamaan miljoonakorvauksia yhteisvastuullisesti hallituksen jäsenten kanssa.

Anglosaksisissa maissa tilintarkastajan suhde yhtiöön on katsottu olevan ensisijaisesti sopimukseen perustuvaa, jolloin niiden väliset tarkemmat ehdot on sovittu toimeksiantokirjeissä. Pohjoismaissa yhteisön ja tilintarkastajan väliset

suhteet ja tilintarkastuksen tarkempi sisältö säädetään laissa tai määrätään yhtiöjärjestyksessä (Blummé. 2008, 27). Toimeksiantokirjeiden käyttö on lisääntynyt myös Suomessa. Lisäksi uudistetuissa kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa (ISA 580) velvoitetaan tilintarkastajaa pyytämään johdolta vahvistuskirje velvollisuuksiensa täyttämisestä. Kirjeen tarkoitusta on pohdittu muun muassa tilintarkastajien keskuudessa, sillä se ei muuta johdon eikä tilintarkastajien vastuita tai velvollisuuksia. TILA:n julkaiseman kannanoton (1/2011) mukaan kirjeen pyytämisessä on ensisijaisesti kyse tilintarkastusevidenssin hankkimisesta ja sen dokumentoinnista. Näin ollen sen vaatiminen on osa hyvää tilintarkastustapaa ja siten sillä voi olla myös merkitystä vahingonkorvausvelvollisuuden kannalta.

Muun muassa aiemmin viidentenä tilintarkastusyhteisönä toimineen Andersenin tuhoutuminen sai eri maiden viranomaiset pohtimaan tilintarkastajan vastuuseen liittyviä kysymyksiä. (Blummé. 2008, 28–29) EU:ssa käydyn tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen liittyvän keskustelun perusteella on muun muassa ehdotettu, että tilintarkastajan vahingonkorvaussäännöksiä uudistettaisiin siten, että tilintarkastajan tuottamus perustuisi selkeämmin tilintarkastusstandardien noudattamiseen. Tällöin tilintarkastajaa ei voitaisi tuomita vahingonkorvausvastuuseen tuottamuksen perusteella, mikäli hän voisi osoittaa toimineensa standardien mukaisesti, vaikka tilinpäätös osoittautuisi myöhemmin virheelliseksi. Lisäksi tilintarkastaja vastaisi vain siitä osasta vahinkoa, jonka voitaisiin katsoa johtuneen hänen laiminlyönnistään tai toimestaan. (Tomperi. 2009, 186)

Myös Suomessa on selvitelty tilintarkastajan lakisääteisen vastuun rajaamista Kauppa- ja teollisuusministerin toimesta, sillä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on Suomessa rajatonta. Sitä vastoin teetetyn selvityksen mukaan esimerkiksi Saksan laki rajoittaa tilintarkastajan vastuun enimmäismäärää. Saksassa ja Englannissa tarkastuskohteen kolmas osapuoli, esimerkiksi velkoja, ei voi yleensä vaatia vahingonkorvausta tilintarkastajalta, vaan tilintarkastaja on korvausvelvollinen pelkästään tarkastuskohteelle aiheuttamastaan vahingosta. Blummén mukaan (2008, 29) mihinkään toimenpiteisiin ei ole vielä kuitenkaan ryhdytty Suomessa kuten ei myöskään Euroopan Unionissa.

1.2 Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset

Tämän tutkielman tavoitteet määräytyivät hyvin pitkälti vahingonkorvausvastuun olemassaolon vaikutusten kautta. Kuten esimerkiksi Karhu et al. (2006, 32) jakavat vahingonkorvausvastuun vaikutukset kahteen osaan; preventiiviseen ja reparatiiviseen, niin myös tässä tutkielmassa tehtiin. Preventiivinen vaikutus jakautuu edelleen kahteen osaan ehkäisemällä vahinkoja ennalta yksittäisen henkilön kohdalla sekä yleisesti moraalia ylläpitävänä järjestelmänä. Näitä vaikutuksia tullaan tarkastelemaan tutustumalla tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta säädeleviin tekijöihin sekä tilintarkastukseen käytännön tasolla. Reparatiivisella vaikutuksella Karhu et al. (2006, 32) tarkoittavat vahingonkärsijän hyvittämistä todellisuudessa määräämällä vahingonaiheuttaja korvausvelvolliseksi, mikä osoitetaan tässä tutkielmassa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun soveltamisen tutkimisena oikeustapausten avulla.

Tutkielmalla on siis kolme tavoitetta; selvittää vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisemisen keinot, määritellä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun oikeudelliset perusteet sekä tarkastella vahingonkorvausvastuun toteutumista todellisuudessa oikeustapausten avulla. Näiden tavoitteiden perusteella muotoutui kaksi tutkimuskysymystä alakysymyksineen, joihin tutkielmassa haettiin vastauksia:

1) ”Millaisia rajoituksia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen sisältyy lakiin perustuvien tehtävien osalta?”
→ alakysymyksenä ”Kuinka tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta on sovellettu tilintarkastajan lakiin perustuvissa tehtävissä?”

2) ”Kuinka vahingonkorvausvastuu vaikuttaa tilintarkastukseen?”
→ alakysymyksenä ”Millaisin keinoin tilintarkastaja voi ennaltaehkäistä korvausvastuuseen joutumisen?”

Tutkielman yhtenä päätavoitteena on muodostaa kokonaiskuva tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun laajuudesta Suomessa lakisääteisten tehtävien osalta nykyisen voimassaolevan lainsäädännön perusteella. Jotta tilintarkas-

tajan vahingonkorvausvastuun perusteita voidaan ymmärtää, täytyy tutkielmassa ensin selvittää Suomen vahingonkorvausoikeuden yleisiä periaatteita, joihin tilintarkastajan vastuu suhteutetaan. Yksi keskeinen pohdittava seikka vahingonkorvausoikeudessa on vastuumuodon määrittely, sillä tämä määrittelee peruspuitteet korvausvastuulle. Tutkielmassa tullaankin selvittämään, onko tilintarkastaja sopimus- tai siihen rinnastuvassa suhteessa korvauksen saajaan. Vahingonkorvausta määrittäessä tärkeää on korvausvastuun edellytysten ja rajoitusten pohdinta. Muita huomioitavia seikkoja ovat myös syy-yhteys, vahingon ennalta-arvattavuus, vahingon korvattavuus ja sen määrä samoin kuin muut korvausvastuun yleiset edellytykset. Tutkielmassa tarkastellaan myös tilintarkastajien mahdollisuutta hankkia vakuutussuojaa vastuuvakuutuksella.

Tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännöksen (TTL 51 §) mukaan tilintarkastajan velvollisuus on korvata tahallisesti aiheutettu tai huolimattomuudesta aiheutunut vahinko. Huolimattomuudella tarkoitetaan etenkin hyvän tilintarkastustavan vastaisesti toimimista, minkä vuoksi tutkielman yhtenä alatavoitteena on myös selvittää, mitä hyvä tilintarkastustapa käytännössä tarkoittaa. Tutkielmassa tullaan selventämään, miten laiminlyönnit tai huolimattomuus tilintarkastajan toiminnassa voivat ilmetä niin, että korvausvastuun edellyttämä tuottamuskynnys ylittyy. Tämän vuoksi tutkielman kannalta on kiinnostavaa, kuinka lakia on sovellettu ennakkotapausten puitteissa. Yleisten vahingonkorvausoikeuden periaatteiden lisäksi on tärkeää pohtia myös monia käytännön tilintarkastukseen liittyviä seikkoja, kuten kohtuulliseen varmuuteen liittyvää olennaisuus-määritelmää, tilintarkastusriskiä, sekä tilintarkastusevidenssiin ja tilintarkastustyön dokumentoitiin liittyviä kysymyksiä.

Tomperi (2009,181) jakaa tilintarkastajan seuraamusjärjestelmän kolmeen osaan; kurinpidolliseen vastuuseen, vahingonkorvausvastuuseen ja rikosoikeudelliseen vastuuseen. Näiden kolmen vastuulajin soveltamisedellytykset eroavat Tomperin (2009, 181) mukaan huomattavasti toisistaan, sillä esimerkiksi kurinpitovastuu ei edellytä konkreettisia seurauksia, kun taas vahingonkorvausvastuun edellytys on aina vahingon tapahtuminen. Rikosoikeudellisen vastuun edellytyksenä taas on tilintarkastajan syyllistyminen esimerkiksi ri-

koslain perusteella rangaistavaan tekoon tai laiminlyöntiin. Tässä tutkielmassa on haluttu tutkia kuitenkin pelkästään vahingonkorvausvastuuta, koska sen toteutuminen on ollut Suomessa melko harvinaista ja sen vaikutusta tilintarkastukseen on tutkittu vähän. Muut vastuulajit on rajattu tutkielman ulkopuolelle eikä niitä tulla tutkielmassa myöhemmin käsittelemään.

Tutkielma on rajattu lisäksi koskemaan pelkästään tilintarkastajan lakiin perustuvia tehtäviä, eli tilintarkastuslain 1.1 §:n soveltamisalaan kuuluvia tehtäviä. Tutkielman ulkopuolelle jäävät siis tilintarkastajan sopimusperusteiset tehtävät ja muu toiminta, joita ovat vapaaehtoiset tarkastukset sekä neuvonanto- ja konsultointitehtävät. Vaikka nämä ovatkin vapaaehtoisia tehtäviä, ne ovat silti säänneltyä toimintaa, sillä ne kuuluvat Horsmanheimon et al. (2007, 33) mukaan tilintarkastuslain 1.2 §:n soveltamisalaan. Tutkielmassa ei ole haluttu rajata tehtäviä tämän tarkemmin, vaan pohdittavaksi on valittu sekä tilintarkastuslain 1.1 §:n 1 kohdan että 1.1 §:n 2 kohdan soveltamisalaan kuuluva lakisääteinen tilintarkastus ja muut laissa tai asetuksessa tilintarkastajan tehtäväksi säädetyt toimet, eli tilintarkastajan viranomaiselle ja tuomioistuimelle antamat kirjalliset lausunnot.

1.3 Aiemmat tutkimukset

Kauppa- ja teollisuusministeriö teetti vuonna 2006 selvityksen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehitystarpeista Suomessa. Selvityksessä on pohdittu tilintarkastajan vastuun suhdetta Suomen yleiseen vahingonkorvausoikeuteen käyttämällä lähdemateriaalina tuomioistuinratkaisuja sekä oikeuskirjallisuutta. Lisäksi selvityksessä on kartoitettu ulkomaista oikeutta, jonka pohjalta on arvioitu, tulisiko vastuuta laajentaa tai tulisiko tilintarkastajan vastuun syntymisedellytyksiä sekä vastuun toteuttamista rajata. Kauppa- ja teollisuusministeriön teettämässä selvityksessä esitetään, että tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännöstä tulisi uudistaa kahdella tavalla. Ensinnäkin selvityksen tekijöiden mielestä tilintarkastajan tuottamuksen arviointi tulisi perustaa nykyisen huolimattomuusarvioinnin sijaan selkeämmin tilintarkastusstandardien noudattamiseen. Toiseksi selvityksessä ehdotetaan tilintarkastajan korvausvastuun jakautumista sellaisissa tilanteissa, joissa muiden korvaus-

velvollisten osalta kanneoikeus on vanhentunut. Selvityksessä esitetään lopuksi ehdotus uudeksi tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännökseksi, joka on selvästi nykyistä säännöstä laajempi ja yksityiskohtaisempi. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 3-4)

EU:n komission vuonna 2010 julkaisemassa vihreässä kirjassa tilintarkastuksesta käsiteltiin muun muassa tilintarkastajan roolia, riippumattomuutta ja valvontaa. Vihreän kirjan julkaisemisen syynä oli finanssikriisin aikana ilmenneet ongelmat, joiden vuoksi komission mukaan tilintarkastusmarkkinoita on kehitettävä ja sääntelyä sekä valvontaa parannettava. Tärkeimpiä kehityskohteita komission mielestä ovat muun muassa tilintarkastajan riippumattomuus ja tarkastettujen tilinpäätöstietojen luotettavuus. Lisäksi tärkeä pohdinnan aihe komission mukaan on tilintarkastusmarkkinoiden suuri keskittyminen ja esimerkiksi yhden suuren tilintarkastusyhteisön mahdollisen toiminnan lopettamisen vaikutusten arviointi. Haasteita tilintarkastuksen kehittämiselle asettavat nykyisten tilintarkastusmarkkinoiden kansallisuus, josta tulisi siirtyä alan toimien kansainväliseen koordinoimiseen. Tähän avuksi komissio on esittänyt niin sanotun ”eurooppalaisen tilintarkastajapassin” käyttöönottamista. (Steiner, M-L. 2011, 36–37)

Vihreän kirjan julkaisemisen jälkeen komissio järjesti vuonna 2011 konferenssin ”Financial Reporting and Auditing – A Time for Change?”, jossa kuultiin eri tahojen, muun muassa sijoittajien ja yritysten, mielipiteitä vihreästä kirjasta. Konferenssin jälkeen komissio kävi läpi eri sidosryhmiltä saadut kommentit, joiden pohjalta se teki muutosehdotuksensa. Vielä ei kuitenkaan ole selvillä, tulevatko muutosehdotukset sitovaan lainsäädäntöön eli direktiiveihin vai pelkästään komission suosituksiin. Euroopan parlamentin oikeudellisten asioiden valiokunta on ehdottanut, että komissio hyväksyisi ISA-standardit sovellettaviksi EU:ssa. Lisäksi valiokunta suosittelee, että komission tulisi arvioida tilintarkastusyhteisön rotaatiota ja joint-audit eli kahden tilintarkastajajärjestelmän käyttöönottamisen vaikutuksia. Valiokunta haluaisi myös, että komissio listaisi kaikki ne tilanteet, joissa muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaalle olisi kielletty riippumattomuuden varmistamiseksi. (Steiner, M-L. 2011, 37–38)

Aiheesta on tehty myös useita opinnäytetöitä niin ammattikorkeakoulu- kuin yliopistotasolla, painottuen kuitenkin enemmän kandidaatin töihin kuin laajempiin tutkielmiin. Esimerkiksi pro – gradu tutkielmassaan Nurmela (2008) on tarkastellut osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta suomalaisen lehtikirjoittelun näkökulmasta vuosina 1998–2007. Hänen tuloksistaan on havaittavissa, että yleisesti tilintarkastajan vastuusta on kirjoiteltu jokseenkin paljon tarkasteluajanjakson aikana. Nurmela (2008, 2) toteaa, että esiin tulleita yleisimpiä keskustelun aiheita ovat olleet tilintarkastajan vastuun laajuus, sen rajoittaminen sekä vastuun jakautuminen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön kesken. Hän (2008, 65) on kuitenkin keskittynyt tutkielmassaan tilintarkastajan kaikkiin vastuumuotoihin käsitellen niin vahingonkorvaus- ja rikosvastuuta kuin kurinpidollistakin vastuuta. Sen sijaan muun muassa Virtanen (2005), Tommola (2011) ja Saarela (2009) ovat käsitelleet kandidaatin töissään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta keskittyen lähinnä kuvaamaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta ja sen rajoittamismahdollisuuksia.

Edellä mainituille tutkimuksille on yhteistä myös se, että Suomen lakia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta on verrattu kansainvälisesti. Tässä tutkielmassa tätä näkökulmaa ei ole huomioitu, vaikka tilintarkastusala on yhä enenemissä määrin kansainvälistymässä. Tutkielman näkökulmana on sen sijaan painotettu vahingonkorvausvastuun merkitystä ja vaikutusta tilintarkastustyöhön, mikä tekee tästä tutkielmasta ainutlaatuisen verrattuna aiempiin tutkimuksiin. Esimerkiksi Yrjölä (2008) on pro gradu-tutkielmassaan selvittänyt Suomen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta kolmansille osapuolille vertaillen sitä kansainvälisten oikeustapausten ja suomalaisen oikeustapauksen avulla. Koska missään edellä mainituissa tutkielmissa ei ole huomioitu tilintarkastusta kokonaisprosessina, on tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun tutkimuksessa selvä tarve tehdä tällainen kokonaiskartoitus.

1.4 Tutkimusmetodologia

Yksi oikeustieteen tutkimusmetodi on lainoppi, joka on Virtasen (2011, 36) mukaan oikeudellisia tekstejä tutkiva tulkintatiede. Koska lainoppi on merkitysten tiedettä, sen metodit ovat ennen kaikkea tulkinnan menetelmiä. Lainopin metodeille olennaisia ovat esimerkiksi tulkinta-, ratkaisu- ja oikeuslähdenormit. Virtanen (2011, 36) yhdistää oikeustieteen kirjallisuustieteeseen, jonka ydinalueena on tekstien tulkinta, sekä kielitieteeseen, joka tutkii etenkin semantiikkaa eli merkitysoppia. Tämän tutkielman tutkimusmenetelmä on ensisijaisesti lainopillinen, sillä tutkielmassa on kyse tilintarkastuksen ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun sääntelyn sisällön systematisointi ja tulkinta. Kuten Virtanenkin (2011) mainitsee, lainopin tutkimuskohteena on voimassaoleva oikeus. Keskeistä tässä tutkielmassa onkin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun sääntelyn sisältö, sen merkityksen ymmärtäminen sekä näihin kuuluvat velvollisuudet ja seuraamukset. Koska lainopilliseen menetelmään yhdistyy usein omaksuttujen käytäntöjen kuvaaminen, tullaan tässä tutkielmassa käsittelemään Korkeimman oikeuden tapauksia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta.

Tutkielmaa voidaan pitää myös laadullisena, sillä aineiston hankintametodina käytettiin myös puolistrukturoituja haastatteluja (Metsämuuronen, J. 2008, 40). Haastattelut toteutettiin kevään 2012 aikana ja ne suunnattiin neljälle kokeneelle tilintarkastajalle. Haastattelut toteutettiin Hirsjärven & Hurmeen (2000,47) kuvaamalla kohdennetulla haastattelulla siten, että haastattelu kohdistettiin tiettyihin teemoihin. Eskolan & Suorannan (1998, 87) mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat mutta haastateltava saa vastata omin sanoin. Haastatteluita toteutettiin neljä, joista yksi tehtiin sähköpostin välityksellä, muut haastateltavien luona. Haastattelut nauhoitettiin ja myöhemmin litteroitiin. Haastateltavat olivat iältään 46–70-vuotiaita ja työkokemusta heillä oli tilintarkastusalalta 15–43 vuotta. Haastattelujen avulla haluttiin kartoittaa muun muassa, kuinka tilintarkastajat dokumentoivat tilintarkastusprosessin eri vaiheet ja mitä muuta heidän on otettava huomioon jokapäiväisessä työssään korvausvastuuta silmällä pitäen.

Tutkielman kannalta tärkeimmän lähdeaineiston muodostavat muun muassa tilintarkastuslaki (2007/459), oikeuskäytäntö, vahingonkorvauslaki (1974/412) ja osakeyhtiölaki (2006/624). Myös Euroopan Unionin tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EY) on tutkielman kannalta tärkeä, sillä Suomen on Unionin jäsenvaltiona huomioitava direktiivin vaikutus kansallisessa lainsäädännössään. Suomessa tilintarkastusta ohjaa voimakkaasti hyvä tilintarkastustapa, jota säätelee muun muassa tilintarkastusalan kansainväliset standardit. Muuna lähdeaineistona on käytetty tilintarkastusalan ammattikirjallisuutta, lehtiartikkeleita sekä toteutettuja haastatteluja, joiden avulla on saatu arvokasta käytännön näkökulmaa tutkielman viimeistelyyn ja etenkin johtopäätösten tekemiseen. Lähdeaineiston saatavuuteen on vaikuttanut ainakin kaksi asiaa; sekä osakeyhtiölain että tilintarkastuslain uudistamiset vuosina 2006 ja 2007 ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta kirjoitetun aineiston vähyys.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkielma on jaettu kuuteen eri lukuun, joista kolme ensimmäistä lukua ovat johdattelua tutkielman varsinaiseen aiheeseen. Työn ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimuksen tarkoitus ja lähtökohdat työlle. Toisessa luvussa selvitetään lukijalle tilintarkastuksen sääntelyä ja käydään läpi pääpiirteissään, miksi tilintarkastusta tarvitaan. Koska tilintarkastajan vastuu on osa vahingonkorvausoikeudellista vastuujärjestelmää, tarkastellaan ensin luvussa kolme vahingonkorvausoikeuden yleisiä periaatteita ja sen jälkeen neljännessä luvussa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun suhdetta Suomen yleiseen vahingonkorvausoikeuteen. Pääpaino tutkielmassa on luvuissa neljä ja viisi, joissa on syvennytty aiheeseen yksityiskohtaisemmin.

Neljännessä luvussa perehdytään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen selvittämällä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun edellytyksiä ja rajoituksia. Luvussa tullaan käymään läpi seitsemän Korkeimman oikeuden päätöstä, joissa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen on otettu kantaa soveltamalla tilintarkastuslain 51 §:n mukaista vahingonkorvausvelvollisuutta. Viidennessä luvussa peilataan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun teoriaa käytännön tilintarkastustehtäviin ja hyvään tilintarkastustapaan. Tutkiel-

man viidennen luvun tavoitteena on kuvata tilintarkastustyötä käytännössä siten, että huomiota kiinnitetään vahingonkorvausvastuun kannalta olennaisiin seikkoihin.

Viimeisessä eli kuudennessa luvussa kiteytetään tehdyt havainnot johtopäätöksin ja pohditaan tutkimuksen tärkeimpiä tuloksia. Johtopäätökset jakautuvat kolmeen osaan; tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun oikeudelliseen pohdintaan, hyvän tilintarkastustavan merkityksen arvioimiseen ja käytännön tilintarkastukseen. Luvussa arvioidaan myös tutkielman tulosten hyödyntämismahdolli-suuksia ja esitellään kolme jatkotutkimusaihetta. Lopuksi tutkielman keskeisimmät seikat on vielä kerrattu yhteenvedon muodossa.

2 TILINTARKASTUKSEN TARVE JA SÄÄNTELY

Tomperin (2009, 7) mukaan tilintarkastuksen taustalla on joko lakisääteinen tai sopimukseen perustuva tilintekovelvollisuus, jonka mukaisesti yhteisö on velvollinen toimimaan toisen osapuolen hyväksymällä tavalla ja tekemään tälle tiliä toimistaan. Kuten Tomperikin (2009, 7) toteaa, tilintekovelvollisuuden asianmukaista täyttymistä voi olla kuitenkin vaikeaa valvoa, minkä vuoksi valitaan yksi tai useampi tilintarkastaja, joka tarkastaa yhteisön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, hallinnon ja toimintakertomuksen. Suomessa yhteisöjen tilintarkastus on lakisääteistä, sillä tilintarkastuksen tarve perustuu hyvin pitkälti yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin. Tomperi (2009, 9) korostaa yhteiskunnallisen hyödyn merkitystä etenkin julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yhteisöjen kohdalla, sillä jotta arvopaperikauppa voisi toimia, täytyy sijoittajien voida luottaa pörssiyhtiöiden heille antamiin tietoihin.

2.1 Tilintarkastusta koskeva lainsäädäntö

Tilintarkastusta säätelevä yleislaki on Suomessa EU:n direktiivin (2006/43/EY) minimivaatimukset täyttävä tilintarkastuslaki (2007/459), jota sovelletaan, ellei muualla laissa toisin säädetä. Suomen ensimmäinen tilintarkastuslaki ja tilintarkastusasetus astuivat voimaan vuonna 1995, joihin Suomen tilintarkastustoiminta pohjautuu edelleenkin. EU:n tilintarkastussäännösten uusiminen sekä muun kansainvälisen normiston kehittäminen johtivat myös kansallisen lainsäädäntömme uudistamiseen. (Korkeamäki. 2008, 10) Uusi tilintarkastuslaki ja – asetus (735/2007) korvasivat vanhat säännökset 1.7.2007, jolloin Horsmanheimon & Steinerin (2008, 125) mukaan muutoksia tehtiin myös 25 muuhun lakiin.

Tomperin (2009, 14–15) mukaan myös useissa eri yhteisölaeissa, kuten osakeyhtiö-, (2006/624), osuuskunta-, (2001/1488), asunto-osakeyhtiö- (2009/1599) ja säätiölaissa (1930/109) on tilintarkastusta koskevia säädöksiä. Korkeamäki (2008, 11) mainitsee lisäksi, että tilintarkastusta koskevia määräyksiä löytyy myös muun muassa kirjanpito-, arvopaperimarkkina-,

kaupparekisteri- ja konkurssilaista sekä asetuksessa yrityksen saneerauksesta. Riistaman (2000, 12) mukaan tilintarkastusta ja tilintarkastajia koskevia säännöksiä on noin 140:ssa eri laissa, asetuksessa ja viranomaispäätöksessä. Tilintarkastajan työtä ohjaa näiden ohella hyvä tilintarkastustapa ja sen sisältämät periaatteet ja työmenetelmät. Vastaavasti taas hyvä tilintarkastustapa sisältää erilaisia lähteitä, jotka säätelevät sen välityksellä tilintarkastusta Suomessa. Näitä ovat muun muassa tuomioistuinten ja viranomaisten päätökset ja kannanotot, ammattikirjallisuus sekä tilintarkastusstandardit. (KHT-yhdistys. 2002, 45–46)

2.1.1 Euroopan Unionin direktiivi

EU:n tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EY) koskee yhteisön tilinpäätösten ja konsernitilinpäätösten lakisääteisiä tilintarkastuksia. Direktiivin tarkoituksena on muun muassa taata tilinpäätösten luotettavuus, varmistaa sijoittajien luottamus pääomamarkkinoiden toimintaan ja estää tilinpäätösskandaaleja. Koska direktiivi on minimidirektiivi, voivat jäsenvaltiot antaa kansallisessa lainsäädännössään direktiiviä tiukempia säännöksiä, ellei sitä ole nimenomaisesti kielletty. (Mähönen, J. 2009, 89) Horsmanheimo & Steiner (2008, 133) mainitsevat, että tilintarkastusdirektiivi on laaja-alainen säädös, sillä se on edelliseen kumottuun nähden kaksinkertainen sisältäen 13 lukua ja 55 artiklaa. Direktiivi sisältää muun muassa tilintarkastajan hyväksymistä ja riippumattomuutta koskevia vaatimuksia.

2.1.2 Tilintarkastuslaki

Horsmanheimo & Steiner (2008, 125) tähdentävät, että vaikka uuden tilintarkastuslain säätämisen taustalla oli uuden tilintarkastusdirektiivin antaminen, tärkein lähde uudelle laille on aiemmin voimassa ollut tilintarkastuslaki, sillä uudella ja vanhalla lailla on yhteisiä pykäliä noin 40. Uutta tilintarkastuslakia sovelletaan kirjanpitovelvollisen yhteisön tilintarkastukseen ja muihin tilintarkastajan lakisääteisiin tehtäviin (TTL 1.1 §) sekä lisäksi joiltakin osin tilintarkastajan ominaisuudessa harjoitettuun muuhun kuin 1 momentissa tarkoitettuun toimintaan (TTL 1.2 §). Tilintarkastuslain mukaan kirjanpitovelvollisen

yhteisön on pääsääntöisesti valittava tilintarkastaja ja toimitettava tilintarkastus (TTL 4 §). Kuitenkin Tomperi (2009, 9) mainitsee, että tilintarkastuksen perustana olevalla tilintekovelvollisuudella on pieni merkitys perheyrityksissä, sillä yrityksen johto ja sen omistus ovat samojen henkilöiden vastuulla. Tämän vuoksi uudessa tilintarkastuslaissa vuonna 2007 vapautettiinkin pienet yritykset tilintarkastajan valitsemisvelvollisuudesta. Tilintarkastuslain 4 §:n määrittelemästä tilintarkastusvelvollisuudesta saadaan poiketa, mikäli yhteisössä on päättyneellä sekä sitä edeltäneellä tilikaudella täyttynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä; taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa; liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

2.1.3 Hyvä tilintarkastustapa ja tilintarkastusalan standardit

Tilintarkastuslaissa määrätään tilintarkastajan yleisestä velvoitteesta noudattaa hyvää tilintarkastustapaa (TTL 22 §) ja velvollisuus ulottuu Horsmanheimon & Steinerin (2008, 146) mukaan kaikkiin lain soveltamisalan kuuluviin tehtäviin, eli siten myös sopimukseen perustuviin tehtäviin. Korkeamäen (2008, 11) tulkinnan mukaan hyvällä tiintarkastustavalla tarkoitetaan toimintatapaa, jota ammattitaitoisen ja huolellisen tilintarkastajan odotetaan noudattavan tilintarkastustehtävissä. Lisäksi hallituksen esityksessä (295/1993) hyvää tilintarkastustapaa on verrattu hyvään kirjanpitotapaan ja hyvään asianajotapaan; ne ovat jatkuvasti kehittyvää tapaoikeutta, johon vaikuttaa lainsäädännön lisäksi myös käytännön talouselämä sekä alan järjestöjen kannanotot ja suositukset.

Uudessa tilintarkastuslaissa on maininta yhteisössä sovellettaviksi hyväksyttyjen tilintarkastusstandardien noudattamisesta (TTL 13 §). Myös tilintarkastuskertomuksessa tulee mainita kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta (TTL 15 §), mutta EU:ssa ei ole kuitenkaan vielä hyväksytty sovellettavaksi ainuttakaan tilintarkastusstandardia. Korkeamäen (2008, 12) mukaan ei ole tietoa, milloin ja mitkä standardeista mahdollisesti hyväksytään. Kuten Horsmanheimo & Steiner (2008, 146) niin myös Korkeamäki (2008, 12) huomauttavat, että vaikka EU:n lainsäädäntö ei ole standardeja

vielä hyväksynytkään, niiden noudattamista arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa. Korkeamäki (2008, 11) jatkaa, että Suomessa hyvää tilintarkastustapaa on pitkään omalta osaltaan kehittänyt KHT-yhdistys, joka on antanut omia jäseniään sitovia suosituksia ja ohjeita liittyen hyvään tilintarkastustapaan. Näitä ohjeita on julkaistu vuosittain kahdessa eri KHT-yhdistyksen kustantamassa julkaisussa, joita ovat ”Tilintarkastusalan kertomukset ja lausunnot” ja ”Tilintarkastusalan standardit ja suositukset”. Näihin on koottu KHT-yhdistyksen suosituksia, jotka pohjautuvat tilintarkastusalan kansainvälisen kattojärjestön standardeihin ja ohjeisiin.

2.1.4 Suomen valvontaelinten päätökset ja kannanotot

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta TILA vastaa tilintarkastajien hyväksymiseen ja hyväksyttyjen tilintarkastajien toiminnan valvontaan liittyvästä ohjauksesta ja kehittämisestä (TTL 39 §). TILA:n tehtävänä on ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin, joiden avulla tilintarkastajat säilyttävät ammattitaitonsa ja muut hyväksymisen edellytykset sekä noudattavat tilintarkastuslain säännöksiä (TTL 40 §). TILA:n käsittelemät hyväksyttyihin tilintarkastajiin kohdistuvat valvonta-asioiden ratkaisut ovat yksi keskeisimmistä hyvän tilintarkastustavan lähteistä. TILA julkaisee myös kannanottoja, joista esimerkkinä voidaan mainita lausunto tilintarkastajan vastuusta (TILA 8.3.2007). Valtion tilintarkastuslautakunta VALA vastaa tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta (Tomperi. 2009, 181) Myös VALA antaa kannanottoja, ja vuonna 2011 se on antanut esimerkiksi johdon vahvistuskirjeitä (1/2011) koskevan kannanoton, jota tullaan myös käsittelemään enemmän tutkielman viidennessä luvussa.

2.2 Tilintarkastajan tehtävät

Tilintarkastajan tehtäväkenttä voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään, jotka voivat olla sekä lakiin perustuvia (TTL 1.1 § 1 ja 2 kohta) että vapaaehtoisia tehtäviä (TTL 1.2 §). Tärkein tilintarkastajan tehtävistä on lakisääteinen tilintarkastus, jota Horsmanheimon et al. (2007, 26) mukaan säädetään laissa tarkimmin. Tilintarkastajan tehtäväkenttään kuuluu joitakin lisäpalveluja, joista

osa perustuu lakiin ja toiset sopimuksiin. Sopimuksiin perustuvat ovat vapaaehtoisia palveluja. Sitä vastoin Horsmanheimon et al. (2007, 26) mukaan tilintarkastajan lakiin perustuvat tehtävät eivät ole pääsääntöisesti tilintarkastusasiakkaalle vapaaehtoisia. Tilintarkastajan tehtävien jakaminen yleisesti ja erityisesti tässä tutkielmassa on kriittistä, sillä Horsmanheimo et al. (2007, 27) mainitsevat muun muassa, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on olennaisesti tiukempi TTL 1.1 §:n soveltamisalaan kuuluvissa kuin TTL 1.2 §:n kuuluvissa toimissa.

2.2.1 Lakisääteinen tilintarkastus

Horsmanheimo & Steiner (2008, 21) kuvaavat lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajan ydintehtäväksi, jolla tarkoitetaan tilintarkastuslain mukaista tilintarkastusta. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastus sisältää yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen (TTL 11 §). Tilintarkastajan lakiin perustuvista tehtävistä säädetään tilintarkastuslain 1.1 §:ssä sekä osittain myös 1.1 §:n kakkoskohdassa, joka koskee tilintarkastajan muualla laissa tai asetuksessa säädettyä tointa, esimerkiksi tilintarkastajan antamaa kirjallista lausuntoa viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön. Horsmanheimon et al. (2007, 26) mukaan lakisääteinen tilintarkastus koostuu työstä, jonka perusteella yhteisön tilintarkastaja voi laatia laissa säädetyt tilintarkastajan raportit. Kun tilintarkastus on tehty, tilintarkastaja tekee siitä tilinpäätökseen merkinnän (TTL 14 §). Tilinpäätösmerkinnässä viitataan tilintarkastuskertomukseen, jonka sisällöstä taas säädetään TTL 15 §:ssä. Lisäksi tilintarkastajan tulee laatia myös tilintarkastuspöytäkirja (TTL 16 §).

2.2.2 Muut lakiin perustuvat tehtävät

Tilintarkastuslain 1.1 §:n 2 kohdan soveltamisalaan kuuluvat todistusten ja lausuntojen antaminen viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön, jolloin niiden antamiseen sovelletaan samoja velvoitteita kuin lakisääteiseen tilintarkastukseen. Lausunnon antamistehtäviä säädetään etenkin osakeyhtiölaissa. Mikäli lausuntoa ei anneta viranomaiselle tai tuomioistuimelle eikä lausunnon

antaminen ole lakisääteistä, kyseessä ei ole tilintarkastuslain 1.1 §:n soveltamisala. Tällöin lausunnon antaminen ei ole niin tiukasti säänneltyäkään. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 22; TTL 1 §) Tilintarkastajan on annettava lausunto esimerkiksi osakeyhtiötä perustettaessa siitä, että osakeyhtiölain säännöksiä osakkeiden maksamisesta on noudatettu. Lisäksi jos osake on maksettu apporttiomaisuudella, rekisteri-ilmoitukseen on liitettävä tilintarkastajan lausunto siitä, oliko omaisuudella vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. (OYL 8 §)

Erityinen tarkastus kuuluu tilintarkastajan lakiin perustuviin tehtäviin, mutta siihen ei silti sovelleta TTL:n 1.1 § 2 kohtaa. Lakiin perustuva erityinen tilintarkastus on mahdollista esimerkiksi osakeyhtiössä (OYL 7:7 §), asuntoosakeyhtiössä (AsOYL 9:13 §) ja osuuskunnassa (OKL 7:8 §). Pääsääntöisesti lääninhallitus määrää osakkeenomistajan tai osuuskunnan jäsenen tekemän hakemuksen perusteella tarkastajan toimittajan, joka voi periaatteessa olla muukin kuin tilintarkastaja (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 395; 397). Toinen esimerkki, johon ei sovelleta TTL:n 1.1 § 2 kohtaa, on konkurssipesän erityistarkastus. Mikäli sen suorittaa tilintarkastaja, sovelletaan tilintarkastuslain 1.2 §:ää. Konkurssipesän erityistarkastuksesta säädetään konkurssilaissa (120/2004), joka voi olla tarpeen myös yrityssaneerausten yhteydessä. Konkurssipesän erityistarkastus voidaan tehdä konkurssihallinnon toimeksiannon lisäksi myös yksittäisen velkojan toimesta. Erityistarkastuksen tarve liittyy yleensä velallisselvityksen tekemiseen, josta ilmenee syyt konkurssiin, miten velallisen kirjanpito on hoidettu sekä mahdolliset vahingonkorvausperusteet. (Horsmanheimo P. & Steiner, M-L. 2008, 24–25)

2.3 Tilintarkastajaa koskevat säännökset

Tilintarkastuslain 3 §:ssä säädetään tilintarkastajan yleisestä kelpoisuudesta ja tilintarkastuslain 20 §:ssä ammattieettisistä periaatteista. Lisäksi tilintarkastaja on velvollinen pitämään yllä ja kehittämään ammattitaitoaan (TTL 21 §). Tilintarkastajaa velvoittaa yllä mainittujen seikkojen lisäksi myös hyvä tilintarkastustapa sekä yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamat ohjeet.

(TTL 22 §) Muita tärkeitä tilintarkastajaa koskevia seikkoja ovat riippumattomuus (TTL 24 §) ja esteellisyys (TTL 25 §).

2.3.1 Hyväksytty tilintarkastaja

Tilintarkastuslain mukaan lakisääteisiä tilintarkastuksia saavat tehdä vain hyväksytyt tilintarkastajat. Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta hyväksyy KHT-tilintarkastajat ja – yhteisöt ja kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta hyväksyy HTM-tilintarkastajat ja – yhteisöt. (TTL 2 §) Kuntien ja kuntayhtymien tilintarkastajana toimii JHTT-tilintarkastaja vähintään yhden KHT- tai HTM-tilintarkastajan kanssa. JHTT-tilintarkastajien toimintaa sääntelee laki julkishallinnon ja – talouden tilintarkastajista ja muu julkishallinnon erityislainsäädäntö. (TTL 7§)

2.3.2 Ammattieettiset periaatteet

Tilintarkastuslaissa mainitaan neljä ammattieettistä periaatetta, joita ovat rehellisyys, objektiivisuus, huolellisuus ja ammattitaitoisuus. Näitä on lain mukaan noudatettava yleinen etu huomioon ottaen. (TTL 20 §) Periaatteita normitetaan tilintarkastuslain lisäksi myös KHT-yhdistyksen eettisillä ohjeilla, jotka eroavat hieman tilintarkastuslaissa määritellyistä ammattieettisistä periaatteista. KHT-yhdistyksen laatimat periaatteet sisältävät kaksi tilintarkastuslaista puuttuvaa periaatetta; salassapitovelvollisuuden ja ammatillisen käyttäytymisen. (Halonen & Steiner. 2009, 33) Salassapitovelvollisuudesta säädetään kuitenkin erikseen tilintarkastuslain 26 §:ssä.

Velvollisuus noudattaa tilintarkastajan ammattieettisiä periaatteita koskee kaikkia tilintarkastuslain soveltamisalan piiriin kuuluvia tehtäviä, mikä tarkoittaa tilintarkastajan lakisääteisten tehtävien lisäksi myös muita vastaavan luonteisia sekä sopimuksiin perustuvia tehtäviä. Koska tilintarkastuslaissa ei ole sen tarkemmin määritelty periaatteiden sisältöä, niiden sisällön tarkoitus ja merkitys määrittyvät oikeuskäytännön kautta. Periaatteiden merkitystä ohjaavat lisäksi eri valvontaelinten kannanotot, huolellisten ammattihenkilöiden

yleisesti noudattama käytäntö sekä IFAC:in antamat eettiset ohjeet. (Halonen & Steiner. 2009, 33)

KHT-yhdistyksen eettisten ohjeiden mukaan tilintarkastajan on toimittava rehellisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajan tulee olla vilpitön, tasapuolinen ja totuudenmukainen. (KHT-yhdistys. 2009, 29) Eettisen ohjeen mukaisesti tilintarkastajan objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja ei saa antaa omille ennakkokäsityksilleen tai toisen osapuolen liialliselle vaikutukselle valtaa harkinnassaan. (KHT-yhdistys. 2009, 30) Myös riippumattomuussääntelyn tavoitteena on objektiivisuuden turvaaminen. Vaikka riippumattomuus ei olekaan itsenäinen ammattieettinen periaate, sisältyy se kuitenkin eettisiin ohjeisiin. (Halonen & Steiner. 2009, 34)

Ammatillisen pätevyyden ja huolellisuuden mukaisesti tilintarkastajan on pidettävä osaamisensa vaadittavalla tasolla turvatakseen pätevän asiantuntijapalvelun tarjoaminen ajan tasalla olevalla ammattiosaamisella ja lainsäädännön tuntemisella. Lisäksi tilintarkastajan on meneteltävä tunnollisesti, jolla tarkoitetaan toimimista huolellisesti sekä perusteellisesti. (KHT-yhdistys. 2009, 31) Salassapitovelvoitteen mukaisesti tilintarkastajan tulee pitää kaikki ammattinsa avulla saatu tieto luottamuksellisena. Tilintarkastaja ei saa antaa tällaista tietoa kolmansille, mikäli hän ei ole saanut lupaa asianmukaiselta tai tiedon antaminen ei perustu lakiin tai tilintarkastajalle kuuluvaan oikeuteen tai velvoitteeseen. (KHT-yhdistys. 2009, 25)

2.3.3 Riippumattomuus

Euroopan komission suosituksessa tilintarkastajan tulee olla mieleltään riippumaton ja näytettävä riippumattomalta, eli kokea itse olevansa riippumaton ja näytettävä myös kolmannen osapuolen mielestä riippumattomalta. (Alakare, S. et. al. 2008, 94–95; 2002/590/EY) Horsmanheimo et al. (2007, 149) pitävät riippumattomuuden tärkeimpänä perusteluna informaation luotettavuuden vahvistamista, sillä tilintarkastuskertomuksen käyttäjät voivat luottaa siihen vain tilintarkastaja ollessa riippumaton.

TTL 24 §:n mukaan tilintarkastajan on kieltäydyttävä tai luovuttava toimeksiannosta, mikäli edellytykset riippumattomaan toimintaan puuttuvat. Mikäli riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä voidaan kokonaisuuteen nähden pitää vähäisinä tai tilintarkastaja on ryhtynyt riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin, ei tilintarkastajan tarvitse lain mukaan luopua tai kieltäytyä toimeksiannosta. Tilintarkastuslain 24 §:n mukaisesti tilintarkastajan on ryhdyttävä riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin muun muassa silloin, kun tilintarkastajalla on taloudellisia etuuksia yhteisössä, tilintarkastajalla on jokin muu kuin tavanomainen liikesuhde yhteisöön tai tilintarkastajalla on läheinen suhde yhteisön johtoon kuuluvaan henkilöön.

Eettisissä ohjeissa (2009, 26) uhkat on jaettu viiteen eri ryhmään; oman intressin uhka, oman työn tarkastamisen uhka, asianajon uhka, läheisyyden uhka sekä painostuksen uhka. Oman intressin uhkasta on esimerkiksi kyse siinä tapauksessa, kun tilintarkastajalla on liiallinen riippuvuussuhde yhden asiakkaan maksamista palkkioista. Läheisyyden uhkan voi aiheuttaa muun muassa tilintarkastuksesta vastuullisten henkilöiden pitkäaikainen toimiminen yhteistyössä tilintarkastusasiakkaan kanssa. Painostuksen uhasta on kyse esimerkiksi silloin, kun tilintarkastajaa uhataan joko vaihtamisella, erottamisella tai oikeudenkäynnillä. (KHT-yhdistys. 2009, 36–38)

2.3.4 Esteellisyys

Tilintarkastuslaissa 25 § määritelty esteellisyys on yksi riippumattomuussäännöksistä. Lainkohdassa luetellaan ne tilanteet ja olosuhteet, jotka aikaansaavat aina tilintarkastajan esteellisyyden. Näitä esteellisyystilanteita ei voida poistaa minkäänlaisilla varotoimenpiteillä. (Horsmanheimo et al. 2007, 180) Tilintarkastuslain säännös perustuu tilintarkastusdirektiivin, jonka mukaan uhkaavien tekijöiden ollessa tehtyihin toimenpiteisiin verrattuna niin merkittäviä, että riippumattomuus on vaarantunut, tilintarkastaja ei saa suorittaa toimeksiantoa. (Alakare et al. 2008, 132) Tilintarkastajan esteellisyyden aiheuttavat muun muassa tilintarkastajan osallistuminen tarkastettavan yhteisön hallintoon, lainat yhteisöltä sekä palvelus-, sukulais- ja omistussuhteet yhteisöön (TTL 25 §). Tilintarkastaja voi kuitenkin muun muassa toimia sen

asunto-osakeyhtiön tilintarkastajana, jonka osakkeita hän itse omistaa (HE 194/2006).

2.3.5 Rotaatiovelvollisuus

Julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajan peräkkäisten toimikausien enimmäisajaksi on säädetty tilintarkastuslaissa seitsemän vuotta (TTL 5:7.1 §). Lisäksi julkisen yhteisön tilintarkastajan rotaatiovelvollisuuteen kuuluu, ettei tilintarkastaja voi enimmäisajan ylittymisen jälkeen osallistua kyseisen yhteisön tilintarkastukseen seuraavaan kahteen vuoteen (TTL 5:7.2 §). Tämä ei kuitenkaan koske tilintarkastusyhteisön ollessa kyseessä koko yhteisöä, vaan pelkästään vastuullista tilintarkastajaa (TTL 5:7.3 §). Säännös perustuu tilintarkastusdirektiivin 42.2 artiklaan. Kahden vuoden määräaikaa tulkitaan tiukasti, sillä tilintarkastaja ei saa karenssiaikana ottaa osaa tilintarkastustoimeksiannon toteuttamiseen muunakaan kuin päävastuullisena henkilönä (Mähönen, J. 2008, 327).

3 VAHINGONKORVAUSOIKEUDEN YLEISET PERIAATTEET

Vahingonkorvauslaki on korvaussäännöstöjen yleislaki, vaikka vahingon korvaamiseen velvoittavia säännöksiä on Suomen lainsäädännössä useita. Yleislakina vahingonkorvauslaki väistyy erityislain tieltä, tai joissakin tapauksissa sitä voidaan käyttää erityislain rinnalla. (Karhu, J. 2006, 75) Pääsääntöisesti kuitenkin sitä sovelletaan vain toissijaisesti, sillä vahingonkorvauslaki ei koske sopimukseen perustuvaa tai muussa laissa säädettyä korvausvastuuta (VahL 1 luku 1 §).

Vahingonkorvausvastuun syntymisen yleinen edellytys on, että on syntynyt vahinko, joka on ollut ennalta-arvattavassa syy-yhteydessä vahingonaiheuttajan toimintaan. Tämän lisäksi on oltava jokin oikeusperuste, jonka perusteella vahinko kuuluu jonkun muun kuin vahingonkärsijän korvattavaksi. Oikeusperuste on useimmiten tuottamukseen tai ankaraan vastuuseen perustuva. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 15) Vahingolla tarkoitetaan sellaista tapahtumaa, joka on epäedullisempi kuin odotettu tapahtuma. Karhu et al. (2006, 29) selittää vahingon siten, että se on odotetun ja todellisen tapahtumakulun erotus, eli odotettu tapahtumakulku on kuviteltu (hypoteettinen) ja sattunut tapahtumakulku on todellinen. Tällä tarkoitetaan vahingonkorvausoikeudessa differenssioppia.

3.1 Vahinkojen korvaaminen

Suomessa vahinkoja voidaan korvata kolmella eri tavalla; vakuutuksilla, sosiaalivakuutuksilla tai vahingonkorvauksena. Vakuutukset voivat olla joko vapaaehtoisia tai pakollisia, vahinko- tai vastuuvakuutuksia. Tilintarkastajan vakuutusmuotoina olevia vastuuvakuutuksia tullaan käsittelemään tässä tutkielmassa jäljempänä luvussa neljä. Vahingonkorvaukseen perustuva vahingon korvaaminen voi perustua joko vahingonkorvauslakiin (412/1974), erityislakiin tai sopimusperusteiseen vastuuseen. (Hemmo. 2000)

Vahingonkorvausoikeuden perussäännön mukaan jokainen kantaa kärsimänsä vahingon seuraukset itse, ellei ole olemassa jotain erityistä perustetta, joka oikeuttaisi korvauksen saamisen toiselta. Korvausvastuun edellytyksiä selvitettäessä joudutaan pohtimaan korvausvastuun perustetta sekä vahingon korvauskelpoisuutta. Ennen näitä on kuitenkin vielä selvitettävä, mihin normistoon ja vastuumuotoon korvausvastuu perustuu. Ensimmäiseksi korvausvastuun harkinnassa selvitetään, arvioidaanko tilannetta sopimuksenulkoisen vai sopimukseen perustuvan vastuun perusteella. Yleensä tämän rajanvedon tekeminen ei tuota ongelmia, vaikka joissakin tapauksissa arvion tekeminen voi olla tulkinnanvaraista. Tämän jälkeen molempien vastuumuotojen osalta pohditaan, liittyykö tilanteeseen erityislaki vai perustuuko korvausvastuu vahingonkorvauslakiin tai sopimusoikeuden yleisiin oppeihin. (Hemmo. 2005, 10)

Vastuumuodon harkinnan jälkeen seuraavana pohdintakohtana on vastuuperusteen arviointi, eli onko kyseessä tuottamusperusteinen vai ankara vastuu. Usein vastuuperusteen tunnistaminen on yksinkertaista. Vastuuperusteharkinnan jälkeen joudutaan pohtimaan, onko tarkasteltava teko ylipäätään aiheuttanut vahinkoa, joka olisi korvauskelpoista. Edes tuottamuksellinen toiminta ei aiheuta korvausvelvollisuutta, mikäli toiminta ei ole aiheuttanut kenellekään vahinkoa. Tällöin on pohdittava ainakin kahta kysymystä; onko toiminta aiheuttanut vahinkoa kärsineelle ylimääräisiä kustannuksia tai onko toiminta jollain lailla estänyt taloudellisen hyödyn saamisen. Tässä vaiheessa tulee esille korvausvastuun perusedellytys, eli onko seuraus syy-yhteydessä vahingonaiheuttajan toimintaan, vai onko vahinkoon vaikuttanut jokin muu seikka. (Hemmo. 2005, 10–11)

Mikäli syy-yhteysharkinnan perusteella korvausvastuu täyttyy, tulee edelleen arvioida vahingon lajia ja sen korvauskelpoisuutta. Eri vahinkolajeja ovat esine- ja henkilövahingot sekä puhtaat varallisuusvahingot, jotka edellyttävät vahingonkorvauslain (VahL 5.1 §) mukaan lisäedellytysten täyttymistä. Korvattavan vahingon määrittelyyn vaikuttavat lisäksi muun muassa vahinkojen ennalta-arvattavuus tai vahinkoa kärsineen osapuolen myötävaikutus vahinkoon. Tällöin vahingonkorvausvelvollisuus voi kaventua tai lakata olemasta

kokonaan. Muita korvausvastuuseen kaventavasti vaikuttavia seikkoja ovat vahinkojen jääminen normin suojatarkoituksen piirin ulkopuolelle ja korvausvastuun kohtuusperusteinen sovittelu. (Hemmo. 2005, 11–12)

3.2 Sopimus- ja deliktivastuu

Suomessa vahingonkorvausoikeuteen on vakiintunut jako kahteen eri korvausvastuuseen; sopimuksenulkoiseen ja sopimukseen perustuvaan vahingonkorvausvastuuseen. Tästä jaottelusta käytetään myös nimitystä deliktivastuu-sopimusvastuu, joka perustuu normitasolla siihen, että sopimusperusteinen vastuu ei kuulu vahingonkorvauslain (412/1974) soveltamisalaan. Myös vastuumuotojen yleisiin periaatteisiin on katsottu sisältyvän eroja. Keskeisimmät erot eri vastuumuodoissa liittyvät vahingon laatuun, tuottamuksen näyttötaakkaan ja isännänvastuun ulottuvuuteen. Lisäksi eroja on työntekijän ja itsenäisen täytäntöönpanoapulaisen omassa vastuussa sekä kansainvälisyysityisoikeudellisissa lainvalintasäännöissä. Merkittävimpien erojen ohella vastuumuodoissa esiintyy myös eroja esimerkiksi aineettomien vahinkojen korvaamisessa ja korvattavien vahinkojen laajuudessa. (Hemmo. 2005, 3-4; VAHL 1 §) Näitä eroja tarkastellaan seuraavaksi hieman tarkemmin.

Sopimuksenulkoisessa vastuussa puhtaiden varallisuusvahinkojen korvaaminen on rajoitettua. Taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, tulee korvattavaksi silloin, kun vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai muussa tapauksessa kun siihen liittyy erittäin painavia syitä (VahL 5 §). Sen sijaan sopimusvastuussa varallisuusvahingot ovat korvauskelpoisia ilman erityisedellytyksiä. Eri vastuumuodot eroavat toisistaan myös siinä, että tuottamuksen todistustaakka on yleensä erilainen. Sopimuksenulkoisessa vastuussa näyttötaakka on vahingonkärsineellä osapuolella, kun taas sopimusvastuun kohdalla noudatetaan niin sanottua ekskulpaatiosääntöä eli näyttötaakka on käännetty. Säännön mukaan se, joka on laiminlyönyt suoritusvelvollisuutensa, on velvollinen myös osoittamaan, ettei vahinko ole tuottamuksen seurausta. (Hemmo. 2005, 3-4)

Myös isännänvastuuseen liittyy selvä ero. Sopimuksenulkoisessa vastuussa isännänvastuu on suppeampaa kuin sopimusvastuussa, sillä sopimusvastuussa suoritusvelvollinen on vastuussa kaikkien käyttämiensä apulaisten toimenpiteistä kuin omistaan. Se, ovatko apulaiset itsenäisiä yrittäjiä vai työntekijöitä, ei vaikuta sopimusvastuussa. Sen sijaan sopimuksenulkoisessa vastuussa deliktuaalinen isännänvastuu ei käsitä itsenäisten yrittäjien toimia. Lisäksi yhtenä merkittävänä erona eri vastuumuodoissa on lainvalintasäännöt, eli minkä maan laki valitaan sovellettavaksi. Sopimuksenulkoisessa vahingon aiheutumispaikka määrittelee sovellettavan lain, kun taas sopimusvastuussa luontoissuoritusvelvollisen kotipaikka määrää valittavan lain. (Hemmo. 2005, 3-4) Myös vahingon vanhenemisajoissa on eroja, sillä korvausvelvollisuuden vanheneminen alkaa sopimuksenulkoisessa suhteessa siitä, kun vahinko on tapahtunut. Sopimusvastuussa korvausvelvollisuuden vanheneminen alkaa sopimuksen päättämishetkestä lukien. (Hemmo. 2000)

Sopimuksenulkoinen vastuu koskee useimmiten esine- ja henkilövahinkoja, ja vastapuolina ovat yleensä toisilleen vieraat henkilöt, jotka eivät ole missään yhteistoimintasuhteessa keskenään. Sopimusperusteinen vastuu sen sijaan koskee pääosin varallisuusvahinkoja, ja se turvaakin sopimuksen perusteella taloudellisia odotuksia ja mahdollistaa hyvityksen saamisen silloin, kun toinen sopimuksen osapuolista ei täytä velvoitteitaan. (Hemmo. 2000) Vaikka sopimuksenulkoisen ja sopimusvastuun ydinalueet on helposti erotettavissa, niiden tyyppitilanteiden välille sijoittuu silti monenlaisia vastuuasetelmia. Näiden vastuuasetelmien yhdistäminen tiettyyn vastuumuotoon voi olla tulkinnallista. Lisäksi vastuumuotojen jakoon liittyvä kehityssuunta oikeuskäytännössä on ollut sopimusvastuun suuntainen. Sellaisetkin vastuutilanteet, joita ei voida pitää kahdenvälisinä sopimuksina sen perinteisessä tarkoituksessa, on katsottu sisältyvän sopimusperusteiseen vastuuseen. Tällaisissa tilanteissa yleensä on ollut kyseessä varallisuusvahinko, minkä vuoksi sopimuksenulkoisen vastuunormiston korvaussuoja on ollut epävarma. (Hemmo. 2005, 5)

Sopimusperusteinen vastuu on vastuuvelvollisen kannalta ankarampi vastuumuoto kuin sopimuksenulkoinen, jota pidetään minimitasoisena vastuu-

muotona. Sopimuksenulkoinen vastuu tulee sovellettavaksi siinä tapauksessa, kun osapuolten välillä ei ole sopimusta tai siihen rinnastettavaa yhteistoimintaa, jonka voidaan katsoa olevan suunnitelmallista. Tunnusomaista sopimuksenulkoiselle vastuulle on velvoitteiden perustuminen keskinäisen sopimuksen sijaan lakiin. Sopimusvastuussa vastuu kohdistuu sen sijaan itse valittuun sopimuskumppaniin. (Hemmo. 1998, 2)

Tutkimuksessaan ”Sopimus ja delikti. Tutkimus vahingonkorvausoikeuden vastuumuodoista” Hemmo (1998, 3) lisää delikti- ja sopimusvastuun rinnalle kolmannen vastuumuodon, perusteettoman edun palautuksen. Tämä vastuumuoto on esitetty täyttämään kahden johtavan vastuulajin jättämä aukko. Oikeusperusteena se sopii sovellettavaksi Hemmon (1998, 3) mukaan silloin, kun osapuolten välillä ei ole sopimusta eivätkä sopimuksenulkoisen korvausvastuun edellytykset täyty.

3.3 Vastuuperusteet

Korvausvastuun perusedellytyksenä on, että on olemassa korvausvelvollisuuden peruste ja vahinko on laadultaan korvattava (Karhu, J. et al. 2006, 315). Yleiset vahingonkorvausoikeudelliset vastuuperusteet luokitellaan kahteen eri ryhmään; tuottamusvastuuseen ja ankaraan vastuuseen. Jaottelun perusteena voidaan käyttää sitä, perustuuko vastuun syntyminen vahingonaiheuttajan tuottamukseen, johon ankara vastuu ei siis perustu. Tuottamusvastuun syntyminen edellyttää tekoa tai laiminlyöntiä, joka ei ole noudattanut vahingon estämiseksi asetettuja vaatimuksia. Toiminta on voinut loukata esimerkiksi jotakin normia, joka on ollut huolellisuusvaatimuksen perusteena, tai riskinotto on ollut kohtuuton. Myös teon oikeudenvastaisuus saattaa olla merkittävä seikka tuottamusarvioinnissa. Ankarassa vastuussa teko, joka on johtanut vahinkoon, ei ole merkityksellinen vastuuperuste. Sen sijaan riittää, että vahinkoa aiheuttanut teko on yhteydessä toimintaan, joka kuuluu tuottamuksesta riippumattomaan vastuun alaan. (Hemmo. 2005, 11; Kaisanlahti & Timonen. 2006, 19–20)

3.3.1 Tuottamus

Tuottamus on yksi korvausoikeuden peruskäsite, jota käytetään sekä vahingonkorvauslain, erityissäännöksiin perustuvan, vakuutuskorvauksen sekä sopimusvastuun yhteydessä. Sanaa tuottamus käytetään usein huolellisuuden tasoa kuvaavana yleiskäsitteenä, jolla tarkoitetaan sekä huolimattomuutta että tahallisuutta. Sopimuksenulkoisessa eli deliktivastuussa vahingonkorvausvastuu voi olla joko tuottamukseen perustuvaa tai ankaraa vastuuta. Vahingonkorvauslaissa yleisesti korvausvastuu perustuu tuottamusvastuuseen, joka käsittää tuottamuksen lisäksi myös korvauskelpoisen vahingon aiheutumisen sekä syy-yhteyden tuottamuksen ja vahingon välillä. Tuottamus on se syy, jolla vahingonkorvausvastuu saadaan siirrettyä vahinkoa kärsineeltä vahingonaiheuttajalle. (Virtanen, P. 2011, 1-2)

Tuottamuksen asteita on neljää erilaista; lievä huolimattomuus, tavallinen huolimattomuus, törkeä huolimattomuus sekä tahallisuus. Koska mikä tahansa tuottamusasteista täyttää yleisen tuottamusvaatimuksen, ei tuottamuksen asteella pääsääntöisesti ole merkitystä korvausvelallisen ja velkojan välisessä suhteessa. Joissakin tapauksissa tuottamusasteen tarkempi jaottelu on kuitenkin tarpeen. Esimerkiksi vakuutussuhteissa tuottamuksen asteella on merkitystä, sillä vakuutetun ja vakuutuksenottajan menettelyvirheet vaikuttavat vakuutuskorvaukseen. Myös vastuuvakuutuksissa tuottamuksen asteella on merkitystä, kun maksuvelvollisuus halutaan siirtää vastuuvakuutuksesta maksettavaksi. (Hemmo. 2005, 47–48)

Pääsääntönä tuottamuksen asteen arvioinnissa pidetään sitä, kuinka paljon vahinkoa aiheuttaneen toiminta on poikennut vaadittavasta huolellisuudesta. Harkinnassa otetaan huomioon vahingonaiheuttajasta riippumattomat olosuhteet, kuten vahinkoseuraamuksen vakavuus ja vahingon todennäköisyys. Vaikka vahingonaiheuttaja ei itse pitäisikään tekoaan mitenkään moitittavana, tuottamuksen voidaan katsoa olevan jopa törkeää ottaen huomioon aiheuttajasta riippumattomat seikat. Törkeässä huolimattomuudessa subjektiivisella moitittavuudella on suuri merkitys. Lievässä tuottamuksessa toiminta ei ole yleensä kovin riskialtista eikä siihen ryhtyvältä voida vaatia merkittäviä varo-

toimenpiteitä. Myös yllättävyys vaikuttaa tuottamuksen asteen arviointiin. Henkilö on esimerkiksi voinut joutua tilanteeseen äkkiarvaamatta eikä näin ollen kykene valitsemaan kaikkein optimaalisinta tapaa vähentääkseen mahdollisten vahinkojen riskiä. (Hemmo. 2005, 50–51)

3.4 Vahingon ennakoitavuus

Seurauksen todennäköisyys liittyy riskiperusteiseen tuottamusarviointiin. Toiminnan tuottamuksellisuutena pitämiseen vaikuttaa riski seurauksen sattumisesta ja sen suuruudesta. Mikäli tekoa tai toimintaa etukäteen arvioitaessa ei olisi voitu tietää sen aiheuttavan vahinkoa kenellekään, tuottamusta asian suhteen ei ole. Tuottamuksesta ei ole kyse siinäkään tapauksessa, että arvioitaessa toiminnan aiheuttaman riskin toteutumista se on arvioitu olemattoman pieneksi suhteessa mahdollisen vahingon suuruuteen. Sen sijaan siinä tapauksessa, että vahingonaiheuttajan asemassa olleen henkilön olisi pitänyt ymmärtää toiminnasta aiheutuvan merkityksellisen suuruisen vahingonvaaran, on kysymyksessä yleisen tason ennakoitavuus. (Hahto, V. 2008, 29–30)

Vaikka vastuuperuste ja syy-yhteys puoltaisivat korvausvastuuta, ne eivät välttämättä sellaisinaan riitä vahingonkorvausvastuun toteutumiseen. Vastuuta arvioitaessa otetaan huomioon myös vahingon ennakoitavuus, jota pidetään korvausvastuun yleisenä kriteerinä. Vahingot, jotka ovat olleet vahingonaiheuttajan kannalta ennalta arvaamattomia, eivät aiheuta korvausvelvollisuutta. Vahinkoa mahdollisesti aiheuttava voi arvioida vahingon ennakoitavuutta joko yleisellä tiedon tasolla tai vahingonaiheuttaja voi perustaa arviointinsa erityistietoihinsa vahingonkärsijän olosuhteista. Tällä ei tarkoiteta kuitenkaan sitä, että vastuu rajoittuu vahingonaiheuttajan tosiasiallisiin tietoihin. Vahingonaiheuttajan vastuu käsittää myös ne vahingot, joiden mahdollisesta toteutumisesta hänen olisi pitänyt olla tietoinen. Vahingon ennakoitavuudella ei tarkoiteta mahdollisen vahingon yksityiskohtaista ennakoimista, vaan vahingon suuruuden ja mahdollisen tyypin arvioimista. Tuottamuksen asteella on katsottu olevan vaikutusta ennakoitavuusrajoituksen vaikutukseen korvausvastuun rajoittamisessa siten, että mitä moitittavampi tuottamus sitä vä-

hemmän ennakoitavuusrajoitus vaikuttaa korvausvastuun rajoittamiseen. (Hemmo. M. 2005, 135–139)

3.5 Syy-yhteys

Karhu et. al. (2006, 33) mainitsevat syy-yhteyden olevan eräs vahingonkorvaus-oikeuden pääongelmista, joka sisältää kaksi osaa; ensinnäkin, vastuuperusteena oleva teon tai laiminlyönnin on oltava vahingon syy, ja toiseksi, syy-seuraus-suhteelle asetettujen laatuvaatimuksen tulee täyttyä. Edelleen he toteavat, että syy-yhteysharkinnassa huomio on kiinnitettävä kahteen ongelmaan; kuinka vahingon ja vastuuperusteen välinen syy-yhteys on päätel-tävissä ja kuinka vastuuta voidaan rajoittaa pyrittäessä kohtuulliseen korvausvastuuseen. Huomionarvoista Karhun et al. (2006, 326) mukaan on kuitenkin se, että ellei syy-yhteyttä vahingon ja teon tai laiminlyönnin välillä ole, ei myöskään korvausvastuuta voi syntyä.

Sopimuksen ulkopuolisessa suhteessa vahingonkärsijän on osoitettava tuottamuksen lisäksi vahingon ja teon tai laiminlyönnin välinen syy-yhteys. Karhun et al. (2006, 332) mukaan yleensä kuitenkin molemmat osapuolet pyrkivät näyttämään itselleen edullisimman todistusaineiston. Kun kyseessä on laiminlyönti, pyritään tällöin usein todistamaan, että vastuuasemassa olleen tahon toimiessa velvollisuuksiensa mukaisesti vahingon aiheutuminen olisi estynyt. Päinvastaisesti voidaan myös kysyä, olisiko vahinko aiheutunut, vaikka vastuun perusteena olevaa syytä ei olisi ollut. Yleisesti hyväksytyn käsityksen mukaan korvausvastuu ei kuitenkaan voi ulottua miten pitkälle tahansa syy-yhteysketjun seurauksiin. Tapahtumaketjun ollessa pitkä tai monimutkainen sitä ei välttämättä pystytä näyttämään edes toteutuneen. Vastuuta voidaan siis rajoittaa syy-yhteyslaatuvaatimusten perusteella, joita ovat muun muassa vahingon ennalta-arvaamattomuus ja etäisyys. Korvausvelvollisuutta voidaan sovitella, mikäli korvausvelvollisuuden todetaan olevan kohtuuttoman raskas olosuhteet huomioiden. Tällöin kyseessä voi olla esimerkiksi vahingon etukäteen ennakoitavuuden mahdottomuus, kun vahinko on aiheutunut täysin yllätyksellisen seikan vuoksi. (Karhu, J. et al. 2006, 362–363).

3.6 Korvattavat vahingot

Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n mukaisesti korvattavan vahingon tulee olla henkilö- tai esinevahinko sekä tietyin edellytyksin myös kärsimys voidaan korvata. Mikäli vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai kyseessä on erittäin painavia syitä, voi vahingonkorvaus käsittää hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. (VAHL 5 luku 1 §) Koska tilintarkastajan vahingonkorvausvastuussa kyseessä on taloudellisen vahingon korvaaminen, tästä tutkielmasta on jätetty henkilö- ja esinevahinkojen korvaamisen tarkastelu kokonaan pois. Vahingonkorvauslaissa ei kuitenkaan määritellä taloudellisen vahingon korvaamista sen tarkemmin, joten tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun perusteet ja rajoitukset täytyy määritellä oikeuskäytännön ja tilintarkastuslain perusteella.

3.7 Korvauksen määrä ja myötävaikutus

Kun vahinko, korvausperuste ja syy-yhteys on todennettu, täytyy korvattava määrä vielä arvioida ja harkita tapauskohtaisesti. Suomen vahingonkorvausjärjestelmä ei ole rangaistusluonteinen, sillä vahinko korvataan korkeintaan sen täyteen määrään. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on käytössä rangaistusluonteinen vahingonkorvausjärjestelmä, jossa korvauksen suuruus ei ole suhteutettu vahingon suuruuteen, vaan se määräytyy vahingonaiheuttajan teon moitittavuuden ja osapuolten taloudellisten asemien perusteella. (Hors-manheimo & Steiner. 2008, 470) Suomessa täyden korvauksen periaatetta on lisäksi rajattu vahingonkorvauslain sovittelusäännöksellä (VahL 2:1.2 §).

Varallisuusvahingon osalta joudutaan usein todistamaan varallisuusaseman huonontuminen. On kuitenkin mahdollista, että tappion tarkkaa euromäärää ei pystytä tarkkaan määrittelemään, vaikka todistusaineiston perusteella olisikin riidattomasti voitu osoittaa varallisuusaseman huonontuminen. (Karhu, J. et al. 2006, 34) Suomen vahingonkorvausoikeudessa korvauksen määrän laskemisessa käytetään periaatteena täyden korvauksen maksamista. Tällä tarkoitetaan sitä, että vahingonkärsijän taloudellinen tilanne saatetaan siihen

tasoon, jossa se olisi ollut ilman vahinkoa. Vahingonkorvauksessa sovelletaan niin sanottua rikastumiskieltoa, eli vahingonkärsijä ei saa hyötyä vahinkotapahtumasta. (Karhu, J. et al. 2006, 370–371).

Vahingonkärsijän oman myötävaikutuksen arviointi liittyy usein korvausmäärän arviointiin. Korvausvelvollisuuden määrä arvioidaan silti ensin kokonaisuudessaan. Vasta sen jälkeen tarkastellaan myötävaikutusta koskevia säännöksiä, joiden perusteella vahingon määrästä voi osa jäädä vahingonkärsijän tappioksi. Korvausvelvollisen vastuu voikin alentua tai jäädä jopa kokonaan syntymättä, mikäli vahingonkärsijä on osaltaan vaikuttanut vahingon aiheutumiseen. Vahingonkärsijän oman myötävaikutuksen arviointi on yhtä ongelmallista kuin vahingonaiheuttajan korvausvastuun arviointi, sillä myötävaikutus voi olla tahallista, tuottamuksellista tai vahingossa aiheutettua. Myötävaikutus voi siten olla myös huolimattomuudesta aiheutettua, ja se voi olla osasyy vahingon syntymiseen tai myös vahingon seurausten pahentumiselle. (Karhu, J. et al. 2006, 34–35)

4 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on siviilioikeudellista vastuuta, jonka mukaan tilintarkastaja on vastuussa toiminnastaan sekä toimeksiantajalleen, eli tilintarkastusasiakkaalle, että sivullisille (TTL 51 §). KHT-yhdistyksen (2007) mukaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu kuuluu ammattikunnan toimintaedellytyksiä määritteleviin peruslähtökohtiin. Horsmanheimo & Steiner (2008, 469) jatkavat, että koska tilintarkastuksen suorittaminen on monimutkainen kolmivaiheinen prosessi, ei se inhimillisyydessään voi olla täysin virheetöntä. Tämän vuoksi tilintarkastajan suorittamaa tarkastusta on arvioitava olennaisuuden perusteella erityisesti siinä vaiheessa, kun tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu tulee ajankohtaiseksi kysymykseksi. Myös KHT-yhdistys on lausunut (2007), että tilintarkastusinstituution tehtävänä on varmentaa taloudellisen raportoinnin luotettavuutta ”reasonable assurance” -tasolla.

Tyypillinen vahingonkorvausperuste voi syntyä esimerkiksi yhteisön omistajalle väärän tilinpäätösinformaation perusteella tehdyn sijoituspäätöksen kautta tai osakeyhtiössä yhdenvertaisuusperiaatteen vastaisen toiminnan perusteella. Velkoja voi perustaa korvausvaatimuksensa muun muassa väärän tilinpäätösinformaation perusteella tehtyyn luottopäätökseen tai laittomaan varojen jakoon. Useimmiten todellisen vahingon on kuitenkin aiheuttanut hallituksen jäsen tai yhteisön toimitusjohtaja. (Korkeamäki. 2008, 23)

KHT-yhdistys (2007) korostaakin Kauppa- ja teollisuusministeriön pyytämässä lausunnossaan, että tilinpäätöksen laatijalla tulisi olla suurempi vastuu kuin sen valvojalla, sillä tilintarkastaja ei osallistu yhteisön hallituksen ja toimitusjohtajan tekemiin, tilinpäätökseen liittyviin, päätöksiin ja arviointeihin. Tällä hetkellä hallituksen jäsenillä ja tilintarkastajilla on kuitenkin solidaarinen vastuu, vaikka tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu perustuu tilintarkastuksen puutteellisuuteen tai laiminlyönteihin (KHT-yhdistys. 2007). Mikäli tilintarkastaja ei havaitse yhteisön vastuuhenkilöiden tekemää laiminlyöntiä tai laitonta menettelyä tarkastuksessaan tai havaitsee, mutta ei raportoi siitä, syyllistyy

hän omalla tuottamuksellaan vahingon aiheuttamiseen ja voi näin ollen joutua myös vahingonkorvausvastuuseen (Korkeamäki, A-M, 2008, 23).

4.1 Tilintarkastajan vastuumuoto

Tilintarkastuslaissa (TTL 51 §) tarkoitettu tilintarkastajan vastuu on vaikeasti luokiteltavissa joko delikti- tai sopimusvastuuseen. On muun muassa pohdittu sitä, voiko tilintarkastaja yleensä olla yhteisön sopimuskumppani, sillä tilintarkastajan valitsee esimerkiksi osakeyhtiössä yhtiökokous yhtiön hallituksen sijaan. Ongelmallisen tilanteesta tekee erityisesti se, että normaalisti yhtiön hallitus edustaa yhtiötä sopimuksia tehtäessä. Lisäksi tilintarkastajan tulee olla riippumaton tilintarkastusta suorittaessaan eikä näin ollen saa ottaa tarkastusasiakkaaltaan sitovia ohjeita tilintarkastuksen suorittamiseksi. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 54) Kuitenkin tilintarkastuslaissa (TTL 22.2 §) velvoitetaan tilintarkastajaa noudattamaan yhtiömiesten sekä yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamia erityisiä ohjeita.

Hemmon (1998, 2) tutkimuksessa sopimus- ja deliktivastuun eroja kuvataan muun muassa sopimuskumppanin valinnalla; sopimussuhteessa kumppani valitaan itse, kun taas deliktivastuu on pääsääntöisesti vastuuta vieraita kohtaan. ”Vieraalla” Hemmo tarkoittaa henkilöä, jonka kanssa osapuolella ei ole etukäteen tiedostettua kontaktia. Tässä valossa tilintarkastajan vastuu yhteisöä kohtaan voisi olla siis sopimusperusteista, sillä tilintarkastaja on valittu toimittamaan yhteisön tilintarkastus.

Voidaan myös sanoa, ettei tilintarkastajan vastuumuodon pohdinnalla ole periaatteessa suurta merkitystä, sillä vastuuta tarkastellaan pääsääntöisesti vain tilintarkastuslain nojalla, jolloin Kaisanlahden & Timosen (2006, 54) mukaan tilintarkastajan korvausvastuuta tulee tarkastella yleisessä vahingonkorvausoikeudellisessa yhteydessä. Tällöin tilintarkastuslain säännöksiä voidaan täsmennellä yleisten vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden avulla.

Lisäksi Kaisanlahden & Timosen (2006, 17) mielestä vastuumuodon pohdinnassa voidaan huomioida myös se seikka, että moni korvausoikeudellisista kysymyksistä on samanlaisia eri vastuumuodoissa. Esimerkiksi tuottamuksen arviointi, syy-yhteyden vaatimus sekä korvauksen määrän laskeminen ovat samankaltaisia sekä sopimus- että deliktivastuussa. Näiden kysymysten kohdalla ei heidän (2006, 17) mielestään edes voida tehdä selvää erottelua eri vastuumuotojen välille. Lisäksi vallitsevan kehityksen myötä sopimus- ja deliktivastuun rajat on hälvenemässä, sillä sopimusvastuun ala on laajentunut. Vastuumuotojen tosiasiallisten erojen lieventyminen näkyy Hemmon (1998, 56) mielestä myös siinä, että vahingonkärsijän näyttötaakka voi täyttyä melko pienelläkin todistamisella, sillä riittävän näytön arvioimisessa huomioidaan muun muassa osapuolten näyttömahdollisuudet.

Kuten Hemmo (1998, 382) on tutkimuksessaan todennut, vastuumuotojen jaottelu kahteen eri kategoriaan on osoittautunut karkeaksi. Myös tilintarkastajan vastuun kohdalla ei voida suoraan sanoa kumpaan luokkaan, sopimuksenulkoiseen vai sopimusvastuuseen, tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu kuuluu. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kysymyksissä esiintyy piirteitä kummastakin vastuumuodosta. Myös Hemmo (1998, 383) on osaltaan tehnyt havainnon, että vastuumuotojen väliin jää melko laaja joukko erilaisia tilanteita, joilla on molempien vastuumuotojen piirteitä.

Sopimuksenulkoisessa vastuussa puhtaiden varallisuusvahinkojen korvaaminen on rajoitettua (VahL 5:1 §), kun taas sopimusperusteinen vastuu kattaa lähtökohtaisesti kaikki aineelliset vahinkolajit. Tilintarkastajan kohdalla vahingonkorvausvastuu voi olla käytännössä katsoen vain niin sanottua puhdasta varallisuusvahinkoa. Tässä suhteessa tilintarkastajan vastuu kallistuu enemmän sopimusvastuun suuntaan, jossa varallisuusvahingot ovat korvauskelpoisia ilman erityisedellytyksiä. Varallisuusvahinko voi kuitenkin tulla korvatuksi myös deliktivastuussa vahingonkorvauslain perusteella sen täyttäessä VahL 5:1 §:ssä tarkoitetut edellytykset tai vahinko voi olla korvauskelpoinen jonkun erityislain perusteella, kuten tilintarkastajan kohdalla tilintarkastuslain perusteella.

Vastuumuodot eroavat toisistaan myös tuottamuksen todistustaakan suhteen, jonka osalta tilintarkastajan vastuu voisi olla kumpaakin; pääsääntöisesti tilintarkastajalla ei ole todistustaakkaa huolellisuutensa osoittamisesta, mutta tilintarkastaja voi joutua myös sellaiseen tilanteeseen, jossa hänen on näytettävä toimineensa hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, esimerkiksi poiketessaan tilintarkastusstandardeista.

Yksi merkittävä ero sopimusvastuiden välillä on myös vahingon vanhenemisaikojen kohdalla; sopimuksenulkoisessa suhteessa korvausvelvollisuuden vanheneminen alkaa siitä, kun vahinko on tapahtunut. Sen sijaan sopimusvastuussa korvausvelvollisuuden vanheneminen alkaa sopimuksen päättämishetkestä lukien (Hemmo, M. 2000). Tässä suhteessa tilintarkastajan korvausvastuu soveltuu paremmin deliktivastuuseen, sillä tilintarkastajan vastuun vanheneminen alkaa esimerkiksi osakeyhtiölain (22:8.1 §) mukaan siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus annettiin, eli kun tilintarkastajan toimessaan aiheuttama vahinko tapahtuu.

Ehkä tärkein tilintarkastajan vastuumuodon pohdintaa vaikeuttava kysymys liittyy kuitenkin siihen, onko tilintarkastaja sopimus- tai siihen rinnastettavassa suhteessa toimeksiantajaan, sillä sopimuksenulkoinen vastuu tulee sovellettavaksi, kun osapuolten välillä ei ole sopimusta tai siihen rinnastettavaa yhteistoimintaa. Periaatteessa tilintarkastaja ja tilintarkastustoimeksiantaja solmivat keskenään sopimuksen toimeksiantosopimuksen muodossa. KHT-yhdistyksen laatiman tilintarkastussuosituksen 210 ”Tilintarkastustoimeksiannon ehdot” tavoitteena on auttaa tilintarkastajaa laatimaan tilintarkastustoimeksiantoa koskeva toimeksiantokirje, jossa tilintarkastaja ja asiakas sopivat toimeksiannon ehdoista. Lakisääteisissä tilintarkastuksissa tällaisen sopimuksen solmiminen ei kuitenkaan muuta hallintoelinten tai tilintarkastajan vastuita, sillä näiden vastuut ja velvollisuudet on määritelty tilintarkastuslaissa ja yhteisölainsäädännössä (Halonen & Steiner. 2009, 122). Sopimuksenulkoiselle vastuulle on nimenomaan tunnusomaista tällainen velvoitteiden perustuminen keskinäisen sopimuksen sijaan lakiin.

Hallituksen esityksessä (HE 295/1993) tilintarkastuslaiksi (936/1994) sanotaan, että tilintarkastajan harjoittamaan muuhun kuin tilintarkastuslain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuun toimintaan ei sovelleta säännöstä vahingonkorvausvelvollisuudesta. Esityksen mukaisesti tilintarkastajan korvausvastuu määräytyy esimerkiksi konsulttitoiminnassa sopimuksia koskevan ja muiden yleisten vahinkorvausoikeudellisten periaatteiden sekä vahingonkorvauslain mukaan. Tämän perusteella voidaan päätellä, että tilintarkastuslaissa säädetty vahingonkorvausvelvollisuus ei ole ainakaan sopimusvastuuta. Tulkintaa vaikeuttaa kuitenkin se seikka, että vaikka tilintarkastajan ja tilintarkastusasiakkaan vastuut ja velvollisuudet ovat lakiin perustuvia, ei tilintarkastajan nimenomaisesta valinnasta ole laissa määrätty. Yhteisöillä on siis lakisääteisen tilintarkastuksen kohdalla vapaus valita itse hyväksyttyjen tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen joukosta tilintarkastajan suorittaja.

Tilintarkastajan vastuumuodon pohdinnassa apuna voidaan käyttää vertausta esimerkiksi välimiehen vastuuseen tai kiinteistönvälittäjän vastuuseen suhteessa toimeksiantajan vastapuoleen. Jotta välimiehen vastuusta saadaan jonkinlainen käsitys, on tutustuttava asiaa koskeviin oikeuspäätöksiin, sillä välimiehen vahingonkorvausvastuuta ei ole säännelty välimieslaissa (1992/967). Sen sijaan kiinteistönvälittäjän vastuusta kolmannelle on säädetty laissa kiinteistöjen ja vuokrahuoneistojen välityksestä (2000/1974). Korkein oikeus on ottanut välimiehen vahingonkorvausvastuuseen kantaa ennakkotapauksessa KKO 2005:14, jossa Korkein oikeus velvoitti välimiehen maksamaan vahingonkorvausta vastoin alempien oikeusasteiden päätöksiä. Kiinteistönvälittäjän korvausvastuusta toimeksiantajan vastapuolelle liittyviä tapauksia on olemassa useitakin, esimerkiksi KKO 1993:38 ja KKO 2001:121, joissa ensimmäisessä oli kyseessä tietojen tarkistamisvelvollisuuden ja jälkimmäisessä tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä. Molemmissa tapauksissa ostaja oli oikeutettu vahingonkorvaukseen.

KVÄlL 14 §:n mukaisesti kiinteistönvälittäjän toimeksiantajan vastapuolella on oikeus saada välitysliikkeeltä virheellisen menettelyn seurauksena aiheutuneesta vahingosta korvaus. Vastaavan hoitajan korvausvastuusta säädetään lisäksi kiinteistönvälitysliikkeistä ja vuokrahuoneiston välitysliikkeistä annetun

lain (2000/1075) 6 §:ssä, jonka mukaan välitysliikkeen toimeksiantajan vastapuolella ja muulla henkilöllä on oikeus vaatia välitysliikkeen virheestä aiheutuneesta vahingosta korvausta vastaavalta hoitajalta, jos virhe tai vahinko on johtunut vastaavan hoitajan velvollisuuden laiminlyömisestä tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta.

Hallituksen esityksessä (HE 179/1987) nyttemmin kumottuun laiksi kuluttajansuojasta kiinteistönvälityksessä mainitaan, että ostajalla on oikeus saada aiheutunut varallisuusvahinko korvattavaksi suoraan kiinteistönvälittäjältä, vaikkei ostaja ole sopimussuhteessa välittäjään. Halila & Hemmo (2008, 175) mainitsevatkin, että vaikka kyseessä on sopimuksenulkoinen vastuu, ei varallisuusvahingon korvaamisen kohdalla näin ollen edellytetä erityisen painavia syitä. Tämä on yhteneväinen periaate tilintarkastajan korvausvastuun kanssa, sillä myöskään tilintarkastuslaissa ei edellytetä erityistä syytä varallisuusvahingon korvaamiseen. Sen sijaan hallituksen esityksessä (HE 179/1987) ostajalle ei ole asetettu ankaraa näyttövelvollisuutta taloudellisen vahingon määrästä, kun taas tilintarkastajan korvausvastuun kohdalla vahinkoa kärsineen näyttövelvollisuuden voidaan katsoa olevan melko ankara, kuten esimerkiksi tapauksista KKO 1992:98 ja KKO 2001:36 ilmenee. Molemmissa tapauksissa korvausta vaatineen tuli näyttää aiheutuneen vahingon suuruus, johon Korkein oikeus otti kantaa muuttamalla ratkaisussaan vaadittua vahingonkorvauksen määrää.

Tapauksessa KKO 2005:14 Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys siitä, voiko välimiesoikeuden puheenjohtaja olla vastuussa sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka välimiesoikeudenkäynnin asianosaisille mahdollisesti aiheutuu välitystuomion kumoutumisesta, joka oli tämän tapauksen kanteen perusteena. Tämän suhteen Korkein oikeus piti lähtökohtana, että välimiehen vahingonkorvausvastuu voi tulla kysymykseen vain poikkeuksellisissa tapauksissa. Tällä tavoin välimiesten riippumattomuus voidaan parhaiten taata ja heihin kohdistuvat painostusyritykset estää. Välitystuomion lopullisuus kuitenkin korostaa välimiehen puolueettomuudelle ja huolellisuudelle asetettavia vaatimuksia. Korkein oikeus katsoi, että välimiehen selviin menettelyvirheisiin ja laiminlyönteihin täytyy siten liittyä myös vahingonkorvausvas-

tuu. Tilintarkastajan kohdalla sen sijaan on selvää, että tilintarkastaja on korvausvelvollinen aiheuttamastaan varallisuusvahingosta, sillä siitä säädetään tilintarkastuslaissa (TTL 51 §).

Korkeimman oikeuden tuli ottaa tapauksessa kantaa myös siihen, määräytyykö välimiehen vahingonkorvausvastuu vahingonkorvauslain vai sopimussuhteissa noudatettavien periaatteiden mukaan. Ratkaisussaan Korkein oikeus painotti välimiehen toiminnan vapaaehtoisuutta, sillä välimiesten toimivalta perustuu asianosaisten tekemään välityssopimukseen. Vaikka välimiehenä toimiminen perustuu tehtävän vapaaehtoiseen vastaanottamiseen, määräytyy välimiesten asema kuitenkin välimieslain mukaan. Vaikka välimiehen tehtävä onkin lailla säännelty ja siihen liittyvän puolueettomuusvelvoitteen takia poikkeaa tavanomaisista toimeksiannoista, Korkein oikeus katsoi, ettei välimiehen vahingonkorvausvastuu määräydy vahingonkorvauslain perusteella.

Koska välimiesmenettelyssä on kysymys asianosaisten välisen erimielisyyden ratkaisemista koskevan suoritteen ostamisesta, voidaan välimiehen ja asianosaisen välisen suhteen katsoa rinnastuvan sopimussuhteeseen. Tällöin myös vahingonkorvausvastuu määräytyy tämän mukaisesti. Välimiehen korvausvastuuta ei voida rajoittaa vahingonkorvauslain mukaisin perustein, mutta vastuun edellytyksiä ja rajoja harkittaessa on kuitenkin huomioitava välimiehen tehtävän rinnastuminen luonteeltaan riippumattoman tuomarin tehtävään. Tilintarkastajan kohdalla tutkielmassa käsitellyissä oikeustapauksissa ei ole tehty rajanvetoa tilintarkastajan vastuumuodon kohdalla, eikä sitä ole rinnastettu sopimussuhteeseen, vaikka myös tilintarkastaja sopii tilintarkastuksen ehdoista toimeksiantosopimuksessa.

Korkein oikeus myös harkitsi päätöksessään, oliko kanteessa tarkoitettu vahinko ollut ennalta arvattavassa syy-yhteydessä välimiehen mahdolliseen laiminlyöntiin ja oliko vahinko aiheutunut välimiehen tuottamuksesta. Korkein oikeus katsoi välimiehen olleen velvollinen näyttämään toteen, että korvausta vaatineiden mahdollisesti kärsimä vahinko ei ole aiheutunut hänen tuottamuksestaan. Näin ollen välimiehen vastuu perustuu tämän ennakkotapauk-

sen perusteella ekskulpaatioon, eli käännettyyn näyttötaakkaan. Tilintarkastajan kohdalla tällaista olettamaa ei ole varsinaisesti lausuttu käsitellyissä tapauksissa, joten välimiehen vastuu eroaa tässäkin suhteessa tilintarkastajan vastuusta. Lisäksi tuottamus perustui kyseisessä tapauksessa välimiehen puolueettomuusarviointiin, kun taas tilintarkastajan korvausvastuun kohdalla tehtävien laiminlyönnin ja huolellisuuden arviointi pohjautuu hyvän tilintarkastustavan noudattamiseen.

Välimiehen ja tilintarkastajan korvausvastuiden välillä on siis eroavaisuuksia, mutta korvausvastuun edellytyksistä löytyy myös yhteneväisyyksiä, kuten tuottamuksen ja syy-yhteyden vaatimus. Myös tilintarkastajan ja kiinteistönvälittäjän vastuussa toimeksiantajan vastapuoleen löytyy eroavaisuuksia, kuten näyttötaakka, sekä yhteneväisyyksiä, kuten varallisuusvahingon korvaaminen. Näitäkään vastuita ei kuitenkaan voida yhdistää yhdeksi yhteneväiseksi vastuumuodoksi, vaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohdalla jatkossa on syytä harkita jokaista vastuukysymystä erikseen lainsäädännön ja oikeuskäytännön avulla. Tämän harkinnan pohjalta on muodostettava tilintarkastajan vastuumuodosta oma käsitteensä sen ominaispiirteiden avulla.

4.1.1 Sovellettava laki

Kaisanlahti & Timonen (2006, 16) ovat Kauppa- ja Teollisuusministeriön teettämässä selvityksessä päätyneet siihen, että tilintarkastajan vastuu on deliktivastuuta lakiin perustuvien tehtävien osalta. Perusteluina päättelyynsä he (2006, 16) toteavat, että deliktiperusteinen korvausvastuu syntyy, kun vahinko on aiheutettu tahallisesti tai tuottamuksellisesti ja kun osapuolten välillä ei ole sopimussuhdetta tai siihen rinnastettavissa olevaa suhdetta. Deliktivastuun yleislaki on vahingonkorvauslaki, mutta oman ryhmänsä deliktivastuussa muodostavat erityislakien säätelemät vahinkotilanteet. Tilintarkastuslain erityissäännös tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta on tällainen erityislaki, minkä vuoksi Kaisanlahti & Timonen (2006, 16) eivät pidä kyseistä säännöstä irrallisena yleisestä vahingonkorvausoikeudesta.

Vaikka erityissäännökset syrjäyttävät yleislain, on erityissäännöstä sovellettaessa huomioitava vahingonkorvauslain yleiset korvausoikeudelliset periaatteet, minkä vuoksi Kaisanlahti & Timonen (2006, 16) toteavat korvaussäännösten olevan rinnakkaisia järjestelmiä sulkematta välttämättä toisiaan pois. Voimassaolevan lainsäädännön mukaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen lakisääteisten tehtävien osalta sovelletaankin tilintarkastuslain 51 §:n lisäksi joiltakin osin vahingonkorvauslakia, esimerkiksi vastuun sovittelun ja jakautumisen osalta. Tilintarkastuslain säännös tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta on kuitenkin melko suppea ja yleisluontoinen, ja sen tarkempi tulkinta onkin jätetty oikeuskäytännön varaan. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 13).

4.2 Vahingonkorvausvelvollisuus

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään tilintarkastuslain 51 §:ssä. Lain mukaisesti tilintarkastaja on velvoitettu korvaamaan vahinko, jonka hän on aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle suorittaessaan TTL 1.1 §:ssä tarkoitettua tilintarkastustehtävää. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus ulottuu toimeksiantajan lisäksi myös sivullisille eli kolmansille osapuolille.

Tilintarkastaja voi olla siis velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon joko tarkastettavalle yhteisölle itselleen tai yhteisön osakkeenomistajalle, yhtiömiehelle, jäsenelle tai muulle henkilölle. Muina henkilöinä Korkeamäki (2008, 23) mainitsee esimerkiksi luotonantajat tai tavarantoimittajat. Tilintarkastuslain 51.2 §:n mukaan jos tilintarkastajana on tilintarkastusyhteisö, vahingosta on vastuussa sekä yhteisö että päävastuullinen tilintarkastaja. Lisäksi käyttäessään apulaista tilintarkastuksen suorittamisessa, vastaa tilintarkastaja myös tämän aiheuttamasta vahingosta.

4.2.1 Yhteisöä kohtaan

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus voi siis syntyä tilintarkastustoimeksiannon toista osapuolta kohtaan. Tällä tarkoitetaan tilintarkas-

tusasiakasta, jota kohtaan vahingonkorvausvelvollisuus syntyy tilintarkastajan aiheuttaessa vahinkoa tahallisesti tai huolimattomuudesta suorittaessaan tilintarkastusta. (Tomperi. 2009, 183) Yhteisöä kohtaan syntyvän vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä on myös teon tai laiminlyönnin ja vahingon välisen syy-yhteyden olemassaolo. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 480)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2001:36 kaksi tilintarkastajaa, jotka toimivat eri tilintarkastusyhteisöissä, joutuivat korvaamaan yhdessä yhtiön hallituksen jäsenten kanssa apporttiomaisuuden arvottomuudesta johtuneen vahingon yhtiölle. Kyseessä oli osakepääoman korottaminen uusmerkinnällä, ja osa apporttina luovutetusta omaisuudesta oli ollut panttina osakkeenmerkitsijän veloista. Hallituksen jäsenet olivat patentti- ja rekisterihallitukselle tehdyssä osakeyhtiön muutosilmoituksessa vakuuttaneet, että osakepääoman korotus oli maksettu ja yhtiön hallussa oli koko osakepääoman korottamismäärä. Myös yhtiön molemmat, eri tilintarkastusyhteisöjen vastuulliset tilintarkastajat, olivat todistaneet muutosilmoitukseen sisältyvällä todistuksella, että osakepääoman korotuksen yhteydessä oli noudatettu osakkeiden maksua koskevia osakeyhtiölain mukaisia säännöksiä ja että osakkeista oli maksettu koko korotuksena sovittu määrä.

Myöhemmin kuitenkin ilmeni, ettei apporttina olleita osakkeita oltukaan luovutettu, vaan ne olivat jääneet osakkeenmerkitsijän luottojen pantiksi ja lisäksi ne oli myyty panttihuutokaupalla velkojen maksamiseksi. Vaikka omaisuus olikin tullut yhtiön omistukseen, sillä ei ollut panttausten vuoksi osakepääoman korottamisen yhteydessä tarkoitettua arvoa eikä se ollut tullut yhtiön haltuun laissa tarkoitetulla tavalla. Hallituksen jäsenten vakuutuksen ja tilintarkastajan todistuksen tarkoituksena on kuitenkin turvata julkisten tietojen oikeellisuus maksetusta pääomasta. Antamalla vakuutuksen ja todistuksen on hallituksen jäsenillä ja tilintarkastajalla velvollisuus tarkistaa apporttina tarjottujen osakkeiden omistuksen siirtyminen yhtiölle, esimerkiksi varmistamalla, että osakkeet ovat siirtyneet yhtiölle osakekirjojen hallinnan luovutuksella. Mainitulla tavalla varmistetaan, että yhtiölle on siirtynyt parempi oikeus osakkeisiin suhteessa muihin oikeudenhaltijoihin.

Korkein oikeus totesi tapauksessa, että hallituksen jäsenet ja tilintarkastajat eivät olisi saaneet arvostaa pantattuja osakkeita täyteen arvoonsa eivätkä ilmoittaa kaupparekisterille osakepääomaa vastaavan maksun tulleen suoritetuksi. Korkeimman oikeuden aikaisemmasta ratkaisusta (KKO 1991:25) ja tilintarkastusalan ohjeistuksesta käy ilmi, että tilintarkastajan on varmistuttava apporttiomaisuuden maksamisesta ennen todistuksensa antamista. Hallituksen jäsenten ja tilintarkastajien menettelyn seurauksena kyseessä olleen yhtiön osakepääoma oli tullut korotetuksi ja yhtiölle syntynyt samalla osakepääoman katteeseen vajaus. Yhtiölle suorittamatta jäänyt osa osakemerkinnästä oli seurausta hallituksen jäsenten ja tilintarkastajien menettelystä ja yhtiölle oli syntynyt tämän vuoksi suorittamatta jääneen osan suuruinen vahinko. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaisesti maksamattoman osakepääoman määrä katsotaan sellaiseksi vahingoksi, josta maksamatta jäämiseen vaikuttanut taho on vastuussa.

4.2.2 Sivullista kohtaan

Tilintarkastaja on yhteisön lisäksi korvausvelvollinen myös ulkopuolisille tahoille. Ulkopuolisilla tahoilla tarkoitetaan niin tilintarkastusasiakkaan osakkeenomistajia, yhtiömiehiä kuin myös muita täysin ulkopuolisia henkilöitä. Näin ollen muun muassa tilintarkastusasiakkaan osakkeenomistajat rinnastetaan sellaisiin henkilöihin, jotka eivät välttämättä ole olleet missään tekemissä kyseisen tilintarkastusasiakkaan kanssa ennen vahingon aiheutumista. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 59) Tällöin tilintarkastaja on kuitenkin velvollinen korvaamaan sivulliselle vahingon, jonka hän on aiheuttanut rikkomalla tilintarkastuslakia, kyseessä olevan yhteisön yhteisölakia sekä yhteisön yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta (TTL 51 §). Lain rikkomisen lisäksi kolmatta osapuolta kohtaan syntyvän vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä on muun muassa, että sivullisen taloudellinen päätöksenteko on perustunut ainakin osittain tilintarkastajan antamaan tilintarkastuskertomukseen. (Tomperi. 2009, 184)

Tapauksessa KKO 1992:98 tilintarkastajilta vahingonkorvausta vaati osakeyhtiön konkurssipesä. Vahingonkorvausvaatimuksen taustalla olivat kahden tilintarkastajan antamat tilintarkastuslausunnot viideltä vuodelta, joissa ei ollut mainittu yhtiössä vallinneesta osakeyhtiölain vastaisesta tilasta. Konkurssipesän tilaa selvittäessä oli käynyt ilmi, että yhtiöllä oli henkilöltä, joka oli yhtiön toimitusjohtaja, hallituksen jäsen ja yhtiön pääosakkeenomistaja, erisuuruisia saatavia. Saatavat koostuivat osakkeenomistajalle maksetuista matkaennakoista, hänen ja hänen vaimonsa puolesta suoritetuista maksuista, hänen tekemistään nostoista yhtiön kassasta ja tileiltä sekä saatavien koroista. Saatavia pidettiin rahalainana kahdesta eri syystä; rahat oli käytetty yhtiön toiminnalle vieraisiin tarkoituksiin eikä saatavia oltu selvitetty kohtuullisessa ajassa saati tilikausittain.

Aikaisemman osakeyhtiölain (734/1978) 12 luvun 1 §:n mukaan yhtiön varoja saatiin jakaa osakkeenomistajille vain sen mukaisesti mitä laissa oli säädetty. Lisäksi saman lain 12 luvun 7 §:n mukaan rahalainan antaminen yhtiön osakkeenomistajalle oli sallittu vain edelliseltä tilikaudelta vahvistetun taseen osoittaman vapaan oman pääoman määrän rajoissa. Rahalainalta edellytettiin myös vakuutta, jollaista yhtiön pääosakkeenomistaja ei ollut antanut eikä häneltä sellaista oltu edes vaadittu. Lisäksi yhtiö oli lunastanut yhtiön osakkeenomistajalta omia osakkeita, joiden lunastaminen oli yhtiön yhtiöjärjestyksen mukaan sallittua osakepääomaa alentamatta vapaalla omalla pääomalla. Omien osakkeiden lunastamispäätöshetkellä yhtiöllä oli ollut vapaata omaa pääomaa, mutta ei enää siinä vaiheessa, kun omien osakkeiden lunastus oli tapahtunut.

Korkein oikeus katsoi osakkeenomistajan rikkoneen osakeyhtiölakia ja tämä oli havaittavissa kahdelta tilikaudelta suoritetuissa tilintarkastuksissa. Tilintarkastajien olisi pitänyt huomauttaa asiasta tilintarkastuskertomuksessa, minkä velvollisuuden he kuitenkin olivat laiminlyöneet. Laiminlyönnistä oli seurannut, että rahalainana tapahtunut yhtiön varojen osakeyhtiölain vastainen jakaminen oli voinut jatkua useina peräkkäisinä vuosina ja lisäksi rahalainan määrä oli kasvanut. Myös muiden osakkeenomistajien oli ollut vaikea havaita tätä tilintarkastajien laiminlyödessä velvollisuutensa huomauttaa tilintarkas-

tuskertomuksessa osakeyhtiölain vastaisesta tilasta. Korkein oikeus tuomitsi molemmat tilintarkastajat yhteisvastuullisesti pääosakkeenomistajan kanssa maksamaan vahingonkorvausta yhtiön konkurssipesälle.

4.2.3 Apulaisen työstä

Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan myös apulaisensa aiheuttaman vahingon (TTL 51 §). Vahingonkorvausvelvollisuus syntyy kuitenkin vain siinä tapauksessa, mikäli apulainen on aiheuttanut vahingon tahallisesti tai huolimattomuudesta. Tämä tarkoittaa sitä, että apulaisen tuottamus riittää vahingonkorvausvelvollisuuden syntymiseen, vaikka tilintarkastaja itse ei olisi toiminut huolimattomasti. Tilintarkastajan vastuu apulaisensa vahinkoa aiheuttaneesta teosta tai laiminlyönnistä on siten ankaraa vastuuta. Jos apulaisen tuottamusta ei kuitenkaan voida osoittaa, ei tilintarkastaja joudu korvausvastuuseen tilintarkastusasiakkaalleen eikä myöskään sivullisille apulaisensa aiheuttaman vahingon vuoksi. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 485)

Työnantajan vastuun osalta oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että työnantajan vastuuta koskevaa säännöstä voidaan soveltaa myös tilintarkastajaan. Tällöin työntekijä voisi joutua korvaamaan tietyin edellytyksin aiheuttamansa vahingon. Harvemmin kuitenkaan työnantajat perivät työntekijöiltään vahingonkärsijälle maksettuja korvauksia, vaikka lain mukaan heillä siihen voisi olla mahdollisuus. Työntekijä voidaan velvoittaa maksamaan kohtuullinen korvaus työssään aiheutetusta vahingosta. Jos tuottamus on kuitenkin ollut vain lievä, ei vahingonkorvausta velvoiteta maksamaan. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 486)

4.3 Korvattava vahinko

Tilintarkastajan kohdalla vahingonkorvausvastuu voi olla käytännössä katsoen vain niin sanottua puhdasta varallisuusvahinkoa. Tunnearvojen tuhoutumisen, mielipahan tai henkisen kärsimyksen ei katsota olevan vahinko, ellei niitä sitten voida mitata rahassa. (Alakare et al. 2008, 202) Tilintarkastajan korvausvastuussa noudatetaan täyden korvauksen periaatetta, eli milloin ti-

lintarkastaja on tuottamuksellisesti aiheuttanut korvattavan vahingon, hän on velvollinen korvaamaan sen täyteen määrään. Periaatteen tarkoitus on saattaa vahinkoa kärsinyt siihen taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi ilman vahingon sattumista. (Horsmanheimo et al. 2007, 421) Täyden korvauksen periaate ei kuitenkaan välttämättä toteudu sopimuksenulkoisessa vastuussa, sillä vahingonkorvauslain 2 luvun säännös korvauksen sovittelusta voi lieventää täyden korvauksen määrää.

4.4 Korvausvastuun edellytykset

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu koskee yleensä vain tekoja, jotka liittyvät tilintarkastuslain 1.1 §:ssä tarkoitettuun toimintaan. Lisäksi vahingonkorvausta voidaan vaatia vain sellaisesta vahingosta, joka on aiheutunut tilintarkastajan laiminlyönnistä tai teosta. Myös määräaikojen vaikutus kanteen nostamiselle vaikuttavat vahingonkorvausvastuun edellytyksiin. Pitkän aikaa sitten tapahtunut vahinko ei välttämättä ole enää korvattavissa. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 471; Kaisanlahti & Timonen. 2006, 57–58) Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun edellytykset toimivat samalla myös vastuun rajoituksina; mikäli jokin edellytys ei täyty, ei tilintarkastaja ole vahingonkorvausvelvollinen. Tilintarkastaja on esimerkiksi voinut laiminlyödä velvollisuuttaan tehdä tilintarkastuskertomukseen huomautus, mutta mikäli tästä ei ole aiheutunut kenellekään vahinkoa, ei tilintarkastaja ole myöskään korvausvelvollinen.

Tilintarkastajan korvausvastuun edellytyksiä kuvataan eri lähteissä hieman eri tavalla. Esimerkiksi Horsmanheimon ja Steinerin mukaan (2008, 471) tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu edellyttää neljää seikkaa; 1) On tapahtunut konkreettinen vahinko, jonka varallisuusarvo voidaan määritellä; 2) vahinko on tilintarkastajan aiheuttama; 3) tilintarkastajan laiminlyönnillä tai teolla sekä vahingolla on syy-yhteys ja 4) kysymys on korvattavasta vahingosta ja korvausvastuun asialliset ja ajalliset edellytykset täyttyvät

Alakare et al. (2008, 202) listaavat lähes samat edellytykset pienin poikkeuksin. Heidän mukaansa edellytyksinä ovat vahingon syntyminen, vahingon

aiheutuminen tilintarkastajan menettelystä tai laiminlyönnistä eikä syy-yhteys ole ennalta arvaamaton, menettely on moitittavaa eikä korvausvastuu ole vanhentunut. Kauppa- ja teollisuusministeriön teettämässä selvityksessä Kaisanlahti ja Timonen (2006, 129) kirjoittavat vahingonkorvausvastuun edellyttävän kolmen yhtäaikaisen edellytyksen täyttymistä: 1) tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö on valittu tilintarkastajan tehtävään; 2) vahinko aiheutuu teosta tai laiminlyönnistä, joka on aiheutunut valitun yhteisön tai henkilön suorittaessa tilintarkastustehtäväänsä tai muuta tilintarkastajalle lain perusteella kuuluvaa tehtävää; ja 3) vahinkoa aiheuttavan teon pitää olla tyypillinen tilintarkastustoiminnassa, eli osa tilintarkastusta tai tilintarkastajan lakisääteistä tehtävää.

Korvausvastuun edellytykset ovat kuitenkin erilaisia, kun kyseessä on korvausvelvollisuus yhteisöä kohtaan tai korvausvelvollisuus kolmatta osapuolta eli toimeksiannon ulkopuolista kohtaan. Tässä tutkielmassa on esiin noussut viisi edellytystä, joiden on täytyttävä, kun kyseessä on vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä kohtaan. Ensimmäiseksi arvioidaan, onko syntynyt tilintarkastuslaissa tarkoitettu konkreettinen vahinko. Toiseksi, tilintarkastaja on korvausvelvollinen sellaisesta vahingosta, joka on syntynyt hänen toimiessaan tilintarkastajana. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 471–480) Kolmanneksi tilintarkastajan vastuu edellyttää tuottamusta, eli teon tai laiminlyönnin on oltava tahallinen tai huolimattomuudesta johtuva. Neljänneksi vahingolta edellytetään syy-yhteyttä eli kausaalisuhdetta vahinkoa aiheuttaneeseen tekoon. Viimeiseksi korvauskanteen nostamiselle on asetettu esimerkiksi osakeyhtiölaissa vanhenemisrajoitus. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 471–480)

Vahingonkorvausvastuun edellytyksiä voidaan havainnollistaa ja selventää esimerkiksi alla olevan piirakkakuvion avulla (kuva 1.), sillä vahingonkorvausvastuu toimeksiannon osapuolta kohtaan voi toteutua kaikkien näiden viiden edellytyksen täyttyessä. Mikäli jokin ”piirakan pala” puuttuu, ei piirakka ole tällöin kokonainen eikä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun edellytyksetkään täyty.

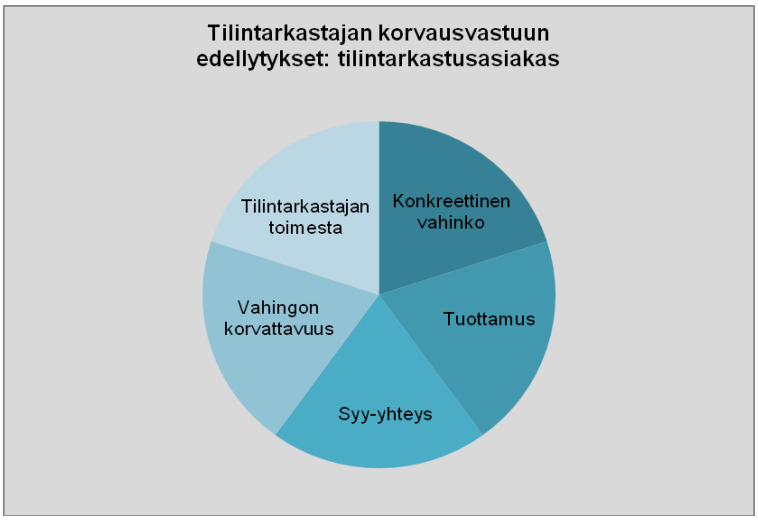

Kuva 1. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun edellytykset; tilintarkastusasiakas

Koska yhteisön osakkeenomistaja, yhtiömies tai muu henkilö ei ole tilintarkastustoimeksiannon osapuoli, laki kohtelee tätä eri tavalla. Tämä ilmenee tilintarkastuslain 51 § toisesta virkkeestä; tilintarkastajan teon tai laiminlyönnin on rikottava tilintarkastuslakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia tai yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta, kun vahinko on aiheutunut kolmannelle henkilölle. Aiemmin mainittujen viiden edellytyksen lisäksi on täytyttävä siis yksi lisäedellytys, kun kyseessä on vahingonkorvausvelvollisuus kolmatta osapuolta kohtaan. Tämän perusteella Horsmanheimo & Steiner (2008, 480) ovat tulkinneet, että yhteisö tai säätiö voisi saada tilintarkastajalta helpommin korvausta kuin sivulliset.

Horsmanheimon & Steinerin (2008, 484) mielestä kyseessä on kuitenkin vain pieni lisäedellytys. Tämän perusteluina he esittävät tilintarkastuslain hyvän tilintarkastustavan velvoittavuuden. Hyvän tilintarkastustavan rikkominen esimerkiksi toimimalla huolimattomasti tarkoittaa samanaikaisesti myös tilintarkastuslain rikkomista, koska vaatimus hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta on kirjattu tilintarkastuslakiin. Tällöin korvausvastuun edellytykset kolmatta osapuolta kohtaan voivat täyttyä. Myös Kaisanlahti & Timonen (2006, 61) yhtyvät edellisten mielipiteeseen, eli korvausvastuun kynnyksen nostaminen sivullisen ollessa kyseessä on lähinnä muodollinen seikka. Väite

perustuu siihen, että myöskään yhteisö tai säätiö ei nostane kannetta tilintarkastajaa vastaan muussa tapauksessa kuin tilintarkastajan rikkoessa tilintarkastuslakia tai yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia tai yhtiöjärjestystä, sillä tilintarkastuksen sisältö perustuu juuri näihin säännöksiin (TTL 15 §).

4.4.1 Vahingon syntyminen

Vahingonkorvausvastuun perusedellytyksenä on, että on syntynyt konkreettinen vahinko. Mikäli on epävarmuutta vahingon syntymisestä tai jos kyseessä on tulevaisuudessa ehkä mahdollisesti syntyvä vahinko, ei korvausvastuun edellytyksenä olevaa vahinkoa ole tapahtunut ja korvauksen vaatiminen on ennenaikaista tai aiheetonta. Myöskään kaikki vahingot eivät ole korvattavia johtuen niiden epäselvästä luonteesta. On myös tulkinnanvaraista, onko jonkin epäedullisen tapahtuman seuraus edes vahinko, varsinkaan jos kyseessä olevaa seurausta ei voida osoittaa konkreettisesti. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 473)

Korkeimman oikeuden tapauksessa 2008:115 säätiön hallituksen puheenjohtaja oli nostanut viitenä peräkkäisenä vuotena säätiön varoja omaan käyttöönsä, mikä tuli ilmi erityistilintarkastuksessa. Säätiön puheenjohtaja kuoli erityistarkastusta seuraavana vuonna ja hänen kuolinpesänsä asetettiin konkurssiin, lisäksi pesä oli varaton. Puheenjohtaja oli kuitenkin tunnustanut ennen kuolemaansa nostaneensa säätiön varoja omaan käyttöön yhteensä 170 884 euroa, joita säätiö vaati tilintarkastajalta korvaukseksi aiheutuneesta vahingosta, sillä varoja ei voitu saada puheenjohtajalta eikä hänen kuolinpesänsä konkurssipesältä.

Säätiön varat olivat peräisin eräältä yksityishenkilöltä, ja hänen puolisonsa nimiin oli perustettu kirjanpitoon tili, jolla oli huolehdittu puolison ylläpitokustannusten maksamisesta. Tilin tarkoitus oli olla vain kirjanpidollinen järjestely, eikä henkilöllä ollut todellisia saatavia säätiöltä. Säätiön puheenjohtaja oli kuitenkin käyttänyt tätä kirjanpidossa ollutta tiliä peitelläkseen yksityisnostojaan osoittamalla nostot veloitettaviksi kyseiseltä kirjanpidolliselta tililtä. Omiin tarkoituksiinsa käyttämien tililtäottojen kirjaaminen säätiön kirjanpitoon yksi-

tyishenkilön tilisaatavan vähennyksiksi ei vastannut tilitapahtumien oikeaa sisältöä. Korkeimman oikeuden ratkaistavaksi jäi, olisiko tilintarkastajan tullut kiinnittää huomiota tähän seikkaan suorittaessaan tilintarkastusta ja oliko säätiön puheenjohtajan itselleen suorittamista nostoista aiheutunut säätiölle vahinkoa. Ratkaisussaan Korkein oikeus katsoi säätiölle aiheutuneen tililtä ottojen määrää vastaava vahinko, joka oli seurausta tilintarkastajan huolimattomasta menettelystä säätiön tilintarkastajana. Jos tilintarkastaja olisi suorittanut tilintarkastuksen asianmukaisesti jo ensimmäisenä vuonna, jolloin nostoja yksityiskäyttöön tapahtui, olisivat myöhemmät tililtäotot saattaneet kokonaan estyä.

4.4.2 Tilintarkastajan toimesta

Tilintarkastajaa koskeva vahingonkorvaus edellyttää, että vahinko on syntynyt tilintarkastajan toimiessa tilintarkastajana. Tällä tarkoitetaan neljää eri seikkaa; tilintarkastajan on täytynyt olla valittuna tehtävään ja vahinko on seurausta sellaisesta teosta tai laiminlyönnistä, joka on tapahtunut tilintarkastusta suorittaessa ja se on ollut osa tilintarkastusta. Lisäksi teon on oltava tyypillinen tilintarkastustoiminnassa. Koska tilintarkastajan tärkein velvollisuus on raportoida tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastuksen aikana tehdyistä havainnoista ja puutteista, on se myös yleisin peruste, jonka perusteella tilintarkastajia kohtaan esitetään vahingonkorvausvaatimuksia. Vahingonkorvausvastuun kannalta onkin olennaista, että mikäli tilintarkastaja havaitsee tilintarkastuksen aikana olennaisia virheitä tai puutteita, on niistä raportoitava asianmukaisesti. Vastuun kannalta ei siis riitä, että tilintarkastaja on havainnut puutteet, vaan hänen tulee myös raportoida niistä. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 475)

Tapauksessa KKO 1997:188 oli kyse tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta asunto-osakeyhtiötä kohtaan. Asunto-osakeyhtiön perustajaurakoitsijan laatiman taloussuunnitelman mukaan yhtiölle ei kuulunut vastuita kunnallistekniikan osalta. Perustajaurakoitsija oli tehnyt kunnan vesi- ja viemärilaitoksen kanssa sopimuksen asunto-osakeyhtiön liittämisestä kunnan viemärijärjestelmään, jonka mukaisesti urakoitsija vastasi myös liittymismak-

sun suorittamisesta. Asunto-osakeyhtiön hallinnon luovuttamisen yhteydessä osakkeenomistajille esitetyn tilintarkastajan tarkastaman taseen ja taseerittelyn mukaan vesi- ja viemäriliittymämaksu oli maksettu, ja maksusta oli tositteena muistiotosite. Tositteen liitteenä ei kuitenkaan ollut maksukuittia tai sen jäljennöstä. Tosiasiassa liittymämaksusta oli suoritettu vain ensimmäinen erä, ja loput kaksi erää oli myöhemmin peritty asunto-osakeyhtiöltä perustajaurakoitsijan maksu-kyvyttömyyden vuoksi kiinteistönomistajan vastuuseen perustuen.

Asunto-osakeyhtiön kirjanpitoon otettu perustajaurakoitsijan laatima muistiotosite ei ollut riittävä todistamaan liittymismaksun suorittamista. Näin ollen tilintarkastaja oli menetellyt huolimattomasti jättäessään vaatimatta tarkempaa selvitystä maksusta. Koska tilintarkastajalla on oikeus vaatia hallitukselta ja toimitusjohtajalta tarpeelliset selvitykset, tilintarkastajan olisi pitänyt kyseisessä tapauksessa vaatia muistiotositteen perusteella kirjatusta suorituksesta tarkempaa selvitystä, vaikka alkuperäinen tosite olikin sisältynyt perustajaurakoitsijan kirjanpitoon. Korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan tilintarkastuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, antaako tilinpäätös totuudenmukaisen kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta tilikauden päättyessä. Lisäksi tulee selvittää, että hyväksytyt liiketapahtumat käsitellään oikein ja tositteet ovat oikeita. Huolimattoman menettelynsä johdosta tilintarkastaja velvoitettiin yhteisvastuullisesti asunto-osakeyhtiön hallituksen ja isännöitsijän kanssa korvaamaan asunto-osakeyhtiölle liittymismaksusta ja koroista aiheutunut vahinko.

4.4.3 Tuottamus

Tilintarkastajan vastuu perustuu tilintarkastuslain mukaan tuottamukseen, sillä tilintarkastuslain 51 §:ssä sanotaan, että ”tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta”. Lisäksi hallituksen, nyttemmin kumotun lain, esityksessä tilintarkastuslaiksi (295/1993) sanotaan myös, että tilintarkastajan vastuu on tuottamusvastuuta. Tilintarkastajan vastuu voi siis realisoitua vain silloin, kun tilintarkastajan toiminnassa on esiintynyt virhe, puute tai laiminlyönti, jolloin

lieväkin tuottamus riittää vastuun syntymiseen (Horsmanheimo et al. 2007, 354). Toisaalta sellainen henkilö, joka ei ole toiminut moitittavalla tavalla, vapautuu korvausvastuusta, vaikka vahinko olisi aiheutunut laiminlyönnistä (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 71).

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1991:25 osakeyhtiön tilintarkastaja oli antanut vanhan osakeyhtiölain (734/1978) 2 luvun 9 §:n 3 momentissa säädetyn, rekisteröinti-ilmoitukseen liitettävän todistuksen siitä, että yhtiön osakepääoma oli maksettu ja yhtiön hallussa sekä osakkeiden maksua koskevia osakeyhtiölain säännöksiä oli noudatettu varmistumatta kuitenkaan itse siitä, että näin oli tapahtunut. Tosiasiassa osakkeiden merkitsijä ei ollut suorittanut mainittua osakepääomaa eikä se myöskään ollut tullut yhtiön haltuun. Tilintarkastajalla oli ollut maksusta todisteena vain osakekannan merkinneen hallituksen jäsenenä toimineen henkilön allekirjoittama kuitti.

Maksukuitin antaja oli ollut samalla myös maksaja ja lisäksi sama henkilö oli ollut velvollinen vakuuttamaan rekisteröinti-ilmoituksessa osakepääoman maksamisesta. Tämän vuoksi tilintarkastaja ei olisi pelkästään kyseisen kuitin perusteella saanut todistaa osakepääoman maksamisen asianmukaisuudesta. Tässä kyseisessä tapauksessa tilintarkastaja oli myötävaikuttanut siihen, että yhtiö oli voinut toimia osakeyhtiönä ilman osakepääomaa. Tilintarkastaja oli laiminlyönyt valvontavelvollisuutensa ja antanut väärän todistuksen osakepääoman maksamisesta. Tämän vuoksi tilintarkastaja oli tuottamuksesta aiheuttanut yhtiölle puuttuvaa osakepääomaa vastaavan vahingon ja näin ollen velvoitettiin korvaamaan vahinko konkurssipesälle yhteisvastuullisesti hallituksen jäsenten ja osakkeet merkinneen osakeyhtiön kanssa. Samasta asiasta oli myös kyse Korkeimman oikeuden päätöksessä KKO 2001:36, joka vahvisti Korkeimman oikeuden ottamaa kantaa maksamattomaan osakepääomaan.

Kuten yllä olevasta esimerkiksi nähdään, tuottamuksella tarkoitetaan tilintarkastajan vastuun yhteydessä toiminnan tahallisuutta tai huolimattomuutta, mutta tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun edellytyksenä ei ole, että teko olisi rangaistava. Huolimattomuus voi tarkoittaa myös varomattomuutta, vaik-

kakin ne erotetaan usein toisistaan. Mikäli tilintarkastaja on syyllistynyt tuottamukseen, tarkoittaa se tilintarkastajan asennoitumista piittaamattomasti tai välinpitämättömästi huolellisuusvelvoitteeseen, jota tilintarkastajalta edellytetään. Tuottamuksen selvin muoto on tahallisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajan teko tai laiminlyönti on tahallinen tai tilintarkastaja on tarkoittanut saada aikaan vahinkoa. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 477–478)

Tuottamuksen lievin muoto on lievä tuottamus, jolloin tekijä ei ole tarkoittanut saada aikaan vahinkoa. Vahinko on tällöin syntynyt joko ajattelemattomuudella, varomattomuudella tai huomaamatta, ja on voinut olla seurausta esimerkiksi jonkun menetelmän noudattamatta jättämisestä. Tuottamuksen arvioiminen on vahingonkorvausoikeuden vaikeimpia kysymyksiä, ja se muistuttaa syyllisyyskysymyksen pohtimista rikosoikeudessa. Tärkeää tuottamusarvioinnissa on pohtia, mitä tilintarkastaja tarkoitti ryhtyessään vahinkoa aiheuttaneeseen tekoon tai laiminlyöntiin. Tuottamusarvioinnin yksi lähtökohta on myös tilintarkastajan suhtautuminen omaan toimintaansa sekä toimintansa seurauksena syntyviin mahdollisiin riskeihin, eli tilintarkastajan suhtautuminen toimintansa mahdolliseen vahingollisuuteen. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 478)

Ulkopuolisen on yleensä vaikea arvioida tuottamusta, sillä ulkopuolisen on hankalaa näyttää vahingonaiheuttajan asennoitumista. Tuottamuksen perusteella vahingonkorvauksen saaminen edellyttää kuitenkin tuottamuksen osoittamista. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 477) Kaisanlahden & Timosen (2006, 72) mukaan tilintarkastajan huolellisuusarvioinnin perustana voidaan käyttää hyvän tilintarkastustavan noudattamista. Tilintarkastusalalla huolellisuusvaatimus on kuitenkin asetettu hyvin korkealle, joka Kaisanlahden & Timosen (2006, 71) mielestä aiheuttaa ongelmia. Jos huolellisuustasoksi asetetaan keskivertoammattilaisen kykyjen mukainen paras suoritus, joutuvat ammattikunnan keskivertoa heikommat aina vastuuseen toimistaan riippumatta siitä, kuinka huolellisesti he toimivat. Tällöin seurauksena olisi kohtuuttoman vastuun uhka.

Yleensä sopimuksenulkoisessa vastuussa vahinkoa kärsineen velvollisuutena on osoittaa korvausvastuun, kuten tuottamuksen, edellytykset (Horsmanheimo et al. 2007, 354). Näyttötaakka ei kuitenkaan ole tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohdalla yksinkertainen asia, sillä tilintarkastajan vastuumuoto ei ole puhtaasti deliktivastuuta eikä tilintarkastuslaissa mainita siitä, kenellä näyttötaakka tuottamuksen osoittamisesta on. Lisäksi Horsmanheimo et al. (2007, 364) mainitsevat, että tilintarkastusstandardeista poikkeava menettely aiheuttaa sen, että tilintarkastajalle syntyy velvollisuus osoittaa toimintansa huolellisuus. Tilintarkastajan kohdalla näyttötaakkaan liittyviä kysymyksiä joudutaan pohtimaan muun lainsäädännön ja oikeuskäytännön avulla.

Uudessa osakeyhtiölaissa säädetään johtohenkilön vahingonkorvausvelvollisuuden tuottamusolettamasta; ”Jos vahinko on aiheutettu rikkomalla tätä lakia muulla tavalla, kuin pelkästään rikkomalla 1 luvussa tarkoitettuja periaatteita, tai jos vahinko on aiheutettu rikkomalla yhtiöjärjestyksen määräystä, vahinko katsotaan aiheutetuksi huolimattomuudesta, jollei menettelystä vastuussa oleva osoita menetelleensä huolellisesti” (OYL 22:1 §). Tuottamusolettama ei ulotu kuitenkaan tilintarkastajan vastuuseen, sillä osakeyhtiölaissa sanotaan, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta säädetään tilintarkastuslain 51 §:ssä (OYL 22:4 §).

Tästä huolimatta Horsmanheimo et al. (2007, 356) ovat tulkinneet niin, että osakeyhtiölaissa säädetty tuottamusolettama ulottuu tilintarkastuslain 51.1 §:ään koskien tilintarkastajan vastuuta kolmatta osapuolta kohtaan. Niin Horsmanheimo et al. (2007, 356) kuin Kaisanlahti & Timonen (2006, 72) katsovat kuitenkin, ettei hyvää tilintarkastustapaa koskevan TTL 22 §:n rikkominen perusta tuottamusolettamaa, vaan kantajan on edelleen näytettävä toteen tilintarkastajan tuottamus. Horsmanheimo et al. (2007, 356) jatkavat kuitenkin, että tilintarkastajan toimimista hyvän tilintarkastustavan mukaisesti voidaan arvioida kansainvälisten tilintarkastusstandardien avulla. Tällöin tilintarkastajan on selvästi helpompi näyttää toimineensa standardien edellyttämällä tavalla, kuin että vahingonkorvausta vaativa osoittaisi tilintarkastajan toimineen vastoin standardeja. Horsmanheimo et al. (2007, 356) muistuttavat

kuitenkin, että kantajan velvollisuudeksi jää edelleen muiden korvausvastuun edellytysten osoittaminen.

Horsmanheimon et al. (2007, 356) yllä mainittua tulkintaa voidaan pitää pätevänä, sillä tutkielmassa käsitellyissä tapauksissa ei ole nimenomaisesti mainittu vahingonkärsijänkään näyttötaakan velvollisuudesta. Sen sijaan esimerkiksi tapauksessa KKO 2008:115 Korkein oikeus mainitsi ratkaisun perusteluissaan tilintarkastajan huolellisuusarvioinnista, että tilintarkastajan korvausvastuuta on arvioitava sen pohjalta, onko tilintarkastaja näyttänyt suorittaneensa tilintarkastuksen asianmukaisella huolellisuudella. Lopuksi Korkein oikeus totesi, ettei tilintarkastaja ollut osoittanut menetelleensä hyvän tilintarkastustavan osoittamalla tavalla tekemällä tilintarkastuksen toimittamisesta etukäteen suunnitelmaa ja kirjaamalla todistettavaan muotoon suorittamansa toimenpiteet.

Kuten Hemmo (1998, 56) mainitsi, riittävän näytön arvioimisessa huomioidaan muun muassa osapuolten näyttömahdollisuudet, jolloin vahingonkärsijän näyttötaakka voi täyttyä pienelläkin todistamisella. Esimerkiksi tilintarkastajan tapauksessa hyvä tilintarkastustapa velvoittaa, että tilintarkastaja noudattaa kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Näissä taas tilintarkastaja velvoitetaan dokumentoimaan työpaperinsa (standardi 230, ”Tilintarkastusdokumentaatio). Tällöin on selvää, että tilintarkastajan mahdollisuus näyttää toimintansa huolellisuus on mitä ilmeisimmin helpompaa, kuin vahinkoa kärsineen todistaa päinvastoin.

4.4.4 Syy-yhteys

Vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä on, että vahinko on kausaalisuhteessa eli syy-yhteydessä itse vahinkoa aiheuttaneeseen tekoon. Syyseurausketju teon ja vahingon välillä ei voi olla pitkä, ja kausaalisuhteelta edellytetään välittömyyttä. Tilintarkastaja ei siis välttämättä joudu korvausvastuuseen, vaikka tilintarkastaja ei olisi toiminutkaan velvollisuuksiensa mukaisesti, jos syy-yhteyttä ei voida osoittaa. Tilintarkastaja on esimerkiksi velvoitettu esittämään tilintarkastuskertomuksessa muistutus, jos yhteisön selvi-

tystilaan asettaminen on laiminlyöty. Tällä tavoin tilintarkastaja suorittaa velvollisuutensa, mutta hän ei ole velvollinen ryhtymään mihinkään muihin toimenpiteisiin. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 480)

Syy-yhteyttä määrittäessä voidaan huomioida myös differenssioppi, jonka mukaan vahinko on toteutuneen ja hypoteettisen tapahtumakulun erotus. Hypoteettisella tapahtumankululla taas tarkoitetaan sellaista lain mukaista menettelyä, johon ei liity korvausvastuuta. Kun pohditaan tällaista tapahtumankulkua, lähtökohtana pidetään sitä, miten vahingonkärsijä olisi ilman vahinkotapahtumaa menetellyt. Tässä arvioinnissa pohditaan myös, olisiko vahingonkärsijän taloudellinen asema parantunut ilman vahinkotapahtumaa. Hypoteettisen tapahtumankulun arviointi on kuitenkin subjektiivista, sillä se perustuu tapahtuman vaikutusten arviointiin vahingonkärsijän asemaan suhteutettuna vahingonkärsijän suunnitelmiin ja muihin olosuhteisiin. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 80–81)

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1991:13 käsiteltävänä seikkana oli muun muassa tilintarkastajan laiminlyönnin syy-yhteys vahinkoon. Kyseessä olleessa tapauksessa yhtiön tavarantoimittaja vaati tilintarkastajaa yhteisvastuullisesti korvaamaan yhtiön kahden osakkeenomistajan kanssa tavarantoimittajalle aiheutuneen vahingon. Vahinko oli aiheutunut yhtiön ajautuessa konkurssiin ja tavarantoimittajalle jäädessä laskusaatavia yhtiöltä. Yhtiö oli menettänyt osakepääomansa jo ensimmäisen toimintakautensa aikana, ja kolmen seuraavan tillikauden aikana oma pääoma oli ollut negatiivinen.

Aiemman osakeyhtiölain (734/1978) 10 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan tilintarkastajan velvollisuutena oli huomauttaa tilintarkastuskertomuksessa yhtiön hallituksen sellaisista teoista tai laiminlyönneistä, joista saattaisi seurata vahingonkorvausvelvollisuus. Osakeyhtiölain (734/1978) 13 luvun 2 §:n mukaan yhtiön hallituksen on havaitessaan oman pääoman olevan negatiivinen ryhdyttävä toimenpiteisiin yhtiön asettamiseksi selvitystilaan. Yhtiön tilintarkastaja oli kuitenkin huomauttanut laiminlyönnistä vasta kolmannen tilikauden tilintarkastuksessa, ja aiheuttanut omalla toiminnallaan sen, että yhtiö oli voinut jatkaa toimintaansa aina konkurssiin saakka. Yhtiön tilintarkastaja

oli näin menetellessään laiminlyönyt ajoissa huomauttaa yhtiön hallitukselle velvollisuudesta asettaa yhtiö selvitystilaan.

Perusteluinaan päätökselleen Korkein oikeus lausui, että tavarantoimittaja oli tietoisena yhtiön maksuvaikeuksista ja heikosta taloudellisesta tilanteesta myynyt yhtiölle tavaraa velaksi toivoen, että jatkamalla tavarantoimituksia ja täten tukemalla yhtiön toiminnan jatkumista tavarantoimittaja saisi perittyä velkasaatavansa takaisin. Tämän vuoksi oli pääteltävissä, että sekä tavarantoimittaja että yhtiö olisi jatkanut toimintaansa siitäkin huolimatta, että tilintarkastaja olisi tehnyt ensimmäisen tilikauden päättyessä tilintarkastuskertomukseen huomautuksen selvitystilasta.

Korkein oikeus oli päätynyt ratkaisuunsa muun muassa sen perusteella, että yhtiön kahdelle osakkeenomistajalle oli ensimmäisen tilikauden päättyessä tehty selväksi eräässä neuvottelussa, että he saattoivat joutua yhtiön ylivelkaisuuden vuoksi vastuuseen yhtiön veloista. Lisäksi tavarantoimittaja ei ollut pyrkinyt tutustumaan tilintarkastuskertomuksiin. Näiden perusteluiden vuoksi Korkein oikeus katsoi, että tavarantoimittaja oli osaltaan itse myötävaikuttanut vahinkoonsa eikä tilintarkastajan laiminlyönti tehdä muistutus ollut syy-yhteydessä tavarantoimittajan luottotappioon. Näin ollen tavarantoimittajan vahingonkorvauskanne tilintarkastajaa vastaan hylättiin.

4.5 Vahingonkorvausvelvollisuuteen kohdistuvat rajoitukset

Tilintarkastajan korvausvastuu kohdistuu lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisen lisäksi myös muihin tilintarkastuslain 1.1 §:n 2 kohdassa tarkoitettuihin laki- tai asetusperusteisiin tehtäviin. Ellei kyseessä ole tällainen tehtävä, ei tilintarkastuslain erityissäännös (TTL 51 §) tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta tule sovellettavaksi. Kuten aiemmin tutkielmassa on tullut esille, on tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu rajatonta. Käytännössä kuitenkin on olemassa seikkoja, joiden perusteella korvausvelvollisuuteen kohdistuu joitain rajoitteita. Tilintarkastuslain 51 §:n mukaista korvausvastuuta ei kuitenkaan saa rajoittaa esimerkiksi toimeksiantosopimukseen sisällytettäväl-

lä ehdolla, mutta sopimusperusteisessa korvausvastuussa tällainen menettely on käytännössä mahdollista (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 90)

4.5.1 Tilintarkastuksen tavoite rajaajana

Tilintarkastuksen suorittamisella on kolme tavoitetta (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 220), joiden saavuttamisen tai saavuttamattomuuden perusteella tilintarkastaja antaa joko vakiomuotoisen tai mukautetun tilintarkastuskertomuksen tai jättää kertomuksen kokonaan laatimatta (TTL 15.3 §). Tilintarkastajan tavoitteena on antaa lausunto siitä, onko tilinpäätös laadittu kaikilta olennaisilta osin voimassa olevien säännösten mukaisesti. Lisäksi tavoitteena on antaa lausunto siitä, antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännöstön mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta sekä taloudellisesta asemasta. (TTL 15.2 §) Tilintarkastajan tavoitteena on myös antaa lausunto tarkastuskohteen hallinnon tarkastuksesta, jonka tarkoituksena on selvittää tarkastuskohteen vastuullisten toiminnan lainmukaisuus kyseessä olevan yhteisölainsäädännön perusteella (TTL 15.4 §).

Näiden tavoitteiden täyttyessä tilintarkastaja ehdottaa tarkastuskohteen tilinpäätöksen vahvistamista ja vastuuvapauden myöntämistä hallitukselle ja toimitusjohtajalle. Mikäli tilintarkastaja havaitsee tilintarkastuksessa, että jokin näistä kolmesta seikasta ei pidä paikkaansa, tilintarkastajan tulee huomauttaa siitä tilintarkastuskertomuksessa. Muussa tapauksessa tilintarkastaja voi joutua korvausvastuuseen esimerkiksi yhtiötä kohtaan. (KKO 1992:98)

Tapauksessa KKO 1992:98 yhtiön kaksi tilintarkastajaa velvoitettiin korvaamaan huomauttamatta jättämisestä aiheutunut vahinko konkurssipesälle. Kyseisessä tapauksessa asiaan vaikutti se seikka, että osakeyhtiölakia rikkonut osakkeenomistaja oli myöhemmin todettu varattomaksi, eikä häneltä näin ollen voitu saada vastoin osakeyhtiölakia jaettuja varoja takaisin. Tällä seikalla oli merkitystä siinä vaiheessa, kun tilintarkastajien osuutta vahinkoon arvioitiin. Mikäli tilintarkastajat olisivat huomauttaneet aiemmin tapahtuneista väärinkäytöksistä, konkurssipesälle ei välttämättä olisi syntynyt korvaus-

summaa vastaavaa vahinkoa, sillä aiemmin osakkeenomistaja ei ollut vielä varaton.

4.5.2 Vastuun rajoittaminen sopimuksella

Kaisanlahden & Timosen (2006, 90) mukaan tilintarkastajan TTL 51 §:n mukaista korvausvastuuta ei saada rajoittaa toimeksiantosopimuksessa. Sen sijaan sopimusperusteisessa korvausvastuussa tällainen rajoitus on täysin mahdollinen. Osakeyhtiölaissa (22:9.2 §) säädetään kuitenkin yhtiön oikeudesta rajoittaa yhtiön kanneoikeutta yritysjohdon ja tilintarkastajan vastuusta. Tällainen rajoitus on mahdollista kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella, mutta yhtiöjärjestyksessä ei voida rajoittaa osakkeenomistajan tai muun henkilön tilintarkastuslain 51 §:n mukaista oikeutta vahingonkorvaukseen tai kanteen ajamiseen. Säädöksen mukaan yhtiön oikeutta vahingonkorvaukseen ei voida rajoittaa siinä tapauksessa, jos vahinko on aiheutettu rikkomalla säännöksiä, joista ei voida poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksellä tai tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta.

Tällainen säännös on mitä todennäköisimmin kuitenkin erittäin harvinaislaatuinen ja toteutunee vielä harvemmin käytännöllisistä syistä. Kuten hallituksen esityksessä uudeksi osakeyhtiölaiksi (HE 109/2005) mainitaan, tällaisen rajoituksen sisällyttäminen yhtiöjärjestykseen on käytännössä mahdollista vain yhtiötä perustettaessa tai yhtiössä, jossa on muutama osakkeenomistaja. Lisäksi Horsmanheimon et al. (2007, 381) mukaan rajoitus ei olisi tehokas siinäkään mielessä, että hyvän tilintarkastustavan noudattamisvelvoitteesta ei yhtiöjärjestykseen otettavalla määräyksellä voida poiketa hyvän tilintarkastustavan ollessa keskeinen seikka vähemmistöosakkeenomistajien ja velkojien suojan kannalta.

4.5.3 Tilintarkastajan tiedonsaantioikeus

Tilintarkastuslain 18 §:n nojalla yhteisön toimielinten, kuten hallituksen ja toimitusjohtajan, on annettava tilintarkastajalle sellaista selvitystä ja apua, joita hän pyytää. Näin ollen yhteisön toimielinten velvollisuutena on avustaa tilin-

tarkastajaa. (TTL 18 §) Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1999: 118 tarkoittamassa asiassa käräjäoikeus katsoi, että tilintarkastajalla on velvollisuus ilmoittaa tilintarkastuskertomuksessaan, mikäli hän ei ole saanut pyytämiään erillisiä selvityksiä. Lain esitöiden mukaan tilintarkastajalla on oikeus jättää tilintarkastus suorittamatta, jos hän ei saa kaikkea tarvitsemaansa aineistoa. Näin ollen tilintarkastaja ei vapaudu vahingonkorvausvastuustaan vetoamalla siihen, ettei hän ole saanut kaikkea tarvitsemaansa aineistoa tilintarkastuksen suorittamista varten, mikäli hän on kuitenkin päättänyt jatkaa aloittamansa tarkastuksen loppuun. Korkein oikeus ei kuitenkaan ottanut tähän asiaan kantaa. Siinä tapauksessa, että tilintarkastajalta on salattu asiakirjoja tai muita tietoja, ei tilintarkastajaa voida pitää vastuussa tällaisesta tilanteesta aiheutuneesta tilintarkastuksen puutteellisuudesta. Tässäkin tapauksessa tilintarkastajan tulee olla vilpitön, eli hänellä ei ole ollut syytä epäillä hänelle luovutetun aineiston oikeellisuutta tai puutteellisuutta. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 29–30)

4.5.4 Korvausvastuun vanheneminen

Rahavelan vanhentumista koskeva yleislaki on laki velan vanhentumisesta (2003/728), joka soveltuu myös vahingonkorvausvastuun vanhentumiseen. VanhL voi tulla sovellettavaksi esimerkiksi täydentävänä säännöksenä erityislain ohella. Tilintarkastuslaissa ei ole säädetty tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun vanhentumisesta, minkä vuoksi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohdalla sovelletaan niitä lakeja, joissa säädetään tilintarkastuksesta, esimerkiksi osakeyhtiölakia. (Alakare et al. 2008, 204)

Osakeyhtiölaissa on eri määräaikoja korvauskanteen nostamiselle. Määräajat riippuvat siitä, kuka on vastuuhenkilö, millaisesta teosta tai millaisesta korvausperusteesta on kyse. Pääsääntöisesti osakeyhtiölaissa on viiden vuoden määräaika kanteen nostamiselle tilintarkastajaa kohtaan. Vanhenemisaika lasketaan siitä hetkestä, kun tilintarkastaja on esittänyt kanteen perustana olevalta tilikaudelta tilintarkastuskertomuksen, lausunnon tai todistuksen. Osakeyhtiölain nojalla hallituksen jäsentä, hallintoneuvoston jäsentä tai toimitusjohtajaa vastaan on nostettava kanne viiden vuoden kuluessa sen tilikau-

den päättymisestä, jona kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen ryhdyttiin. (OYL 22:8 §)

Koska tilintarkastajan ja esimerkiksi osakeyhtiön hallituksen jäsentä vastaan nostettavien kanteiden määräajat lasketaan eri kohdista, vapautuvat hallituksen jäsenet vastuusta aikaisemmin kuin tilintarkastaja (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 470). Tällä on kuitenkin merkitystä vasta siinä vaiheessa, mikäli tilintarkastaja ei ole tilintarkastuskertomuksessaan esittänyt huomautusta kanteen perusteena olevasta tilinpäätöksessä esiintyvästä virheestä tai puutteesta, sillä yhteisön toimiva johto on vastuussa tilinpäätöksen laatimisesta ja esittämisestä, mutta tilintarkastajan velvollisuutena on vain tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatiminen. Tilintarkastus ei siis poista toimivan johdon eikä hallintoelinten vastuuta tilinpäätöksen oikeellisuudesta. (Halonen & Steiner. 2009, 51)

Osuuskuntalaissa kanneaika tilintarkastajaa vastaan on lyhyempi kuin osakeyhtiölaissa. Kanne on nostettava kolmen vuoden kuluessa siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus on esitetty. Samalla lailla kuin osakeyhtiölaissa, myös osuuskuntalaissa hallituksen jäsentä, hallintoneuvoston jäsentä tai toimitusjohtajaa vastaan on nostettava kanne kolmen vuoden kuluttua sen tilikauden päättymisestä, jona kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen ryhdyttiin. (OKL 20:6 §). Avoimissa ja kommandiittiyhtiöissä kanne on nostettava vuoden kuluessa sen tilikauden päättymisestä, jonka aikana kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai toimenpide suoritettiin (AKL 2:14 §).

4.6 Vahingonkorvauksen määrään kohdistuvat rajoitukset

Vahingonkorvauksen määrää ei ole tilintarkastuslaissa rajattu, ja tilintarkastajan kohdalla korvauksen määrään sovelletaan yleisten vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden mukaisesti täyden korvauksen periaatetta. Käytännössä korvausta on kuitenkin mahdollista rajoittaa erilaisilla keinoilla. Tällaisia rajoitteita ovat ainakin vahingonkorvauslain 2. luvussa tarkoitettu vastuun

sovittelu (VHL 2:1.2 §), korvausvastuun vanheneminen, vastuun määrän rajoittaminen vastuuvakuutuksella.

4.6.1 Vastuun sovittelu

Vahingonkorvausoikeuden yleisen periaatteen mukaisesti lähtökohtana on niin sanottu täyden korvauksen periaate, jonka mukaan vahingonaiheuttajan on korvattava aiheutunut vahinko täysimääräisesti. Tilintarkastuslaissa viitataan kuitenkin mahdollisuuteen sovitella korvauksen määrää siten, kuin vahingonkorvauslain 2. luvussa säädetään. Tilintarkastajan vahingonkorvauksen määrä voi olla maksimissaan aiheutetun vahingon suuruinen tai sitä alempi. Vahingonkärsijän näkökulmasta sovittelumahdollisuus tarkoittaa puolestaan sitä, että korvauksen määrä voi olla maksimissaan vahingon suuruinen tai sitä alempi, eli korvaus voi jäädä alle hänen kärsimänsä vahingon. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 87–88)

Vahingonkorvauslaki ei velvoita korvauksen sovitteluun, vaan sovittelu on jätetty tuomioistuimen harkintaan, kuten vahingonkorvauslain 2:1.2 §:n ensimmäisestä virkkeestä käy ilmi; ”Vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on kuitenkin täysi korvaus tuomittava, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta”.

Tuomioistuimen harkintaa ei ole laissa rajattu, minkä seurauksena mikä tahansa ”muu olosuhde” voi tulla kyseeseen korvausvastuuta alentavana seikkana. Kuitenkin esimerkiksi vahingonkorvauslain perusteluissa (187/1973) sanotaan, ettei korvausvastuu saisi vaikuttaa vahingon aiheuttajana olevan yksityisen henkilön tai hänen perheensä toimeentuloon siten, että toimeentulot romahtaisivat. Tässä tutkielmassa aineistona käytetyissä seitsemässä oikeustapauksessa ei yhdessäkään käytetty sovittelun mahdollisuutta, vaikka esimerkiksi tapauksessa KKO 2001:36 korvaussumma oli huomattavan suuri, 20 000 000 mk.

Sovittelun harkinnassa painotetaan kahta periaatetta; vahingonkärsijän suojaa sekä vakuutusta koskevaa periaatetta. Sovittelua voidaan käyttää esimerkiksi siinä tapauksessa, että ilman sovittelua korvausvastuu olisi ilmeisen kohtuuton vahingonaiheuttajalle. Tämän seurauksena pelkästään vahingonaiheuttajan huonompi varallisuusasema vahingonkärsijää kohtaan ei sinällään vähennä korvausvelvollisuutta eikä siten ole riittävä peruste sovittelulle. Sovittelua harkitessa tulee ottaa huomioon myös se seikka, että vaikka korvauksen maksaminen olisi selkeästi kohtuutonta vahingonaiheuttajan varallisuusasema huomioon ottaen, voi korvauksen saamatta jääminen olla sitä vastoin vahinkoa kärsineen kannalta kohtuutonta. Lisäksi oikeuskäytännön mukaan korvausvastuu ilman sovittelua ei voi olla kohtuutonta, mikäli vahingonaiheuttajan vakuutus korvaa vahingonaiheuttajan vastuulla olevan korvauksen. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 88)

4.6.2 Vastuun jakautuminen

Korvausvastuun jakaantumista käsitellään vahingonkorvauslain 6 luvussa. Vahingonkorvausta voidaan sovitella, mikäli vahinkoa kärsinyt on myötävaikuttanut vahinkoon tai jos jokin muu tekoon kuulumaton seikka on myös ollut vahingon syynä (VahL 6 luku 1 §). Mikäli vahinko on kahden tai useamman aiheuttama, vastaavat he vahingosta yhteisvastuullisesti, kuitenkin vain sen verran, minkä he ovat tuomittuja korvaamaan (VahL 6 luku 2 §). Korvausvelvollisten kesken korvattava määrä voidaan jakaa sen mukaisesti, mitä katsotaan olevan kohtuullista huomioon ottaen kunkin korvausvelvollisen syyllisyys vahinkoon, siitä saatu hyöty ja muut seikat (VahL 6 luku 3 §). Muun muassa Wouterin (2011, 31) mukaan tilintarkastaja nähdäänkin kumppanina, jonka kanssa vahingonkorvausvastuuta voidaan jakaa.

Tutkielmassa lähteinä käytetyissä seitsemästä oikeustapauksesta neljässä tilintarkastaja velvoitettiin yhteisvastuullisesti korvaamaan aiheutettu vahinko jonkun muun kanssa. Toisena osapuolena olivat useimmiten hallituksen jäsenet, yhdessä tapauksessa (KKO 1992:98) osapuolena oli osakeyhtiön osakkeenomistaja ja yhdessä (KKO 1997:188) hallituksen lisäksi vastuullisena oli myös asunto-osakeyhtiön isännöitsijä. Kaikissa niissä tapauksissa,

joissa oli useampi tilintarkastaja, velvoitettiin heidät yhteisvastuullisesti korvaamaan aiheutettu vahinko, vaikkakin eräässä tapauksessa (KKO 2001:36) alemmat oikeusasteet eivät katsoneet molempien tilintarkastajien olleen vastuussa, mutta Korkein oikeus tuomitsi myös toisen tilintarkastajan yhteisvastuullisesti muiden tuomittujen kanssa korvaamaan aiheutettu vahinko.

4.6.3 Vastuuvakuutus

Koska tilintarkastajalla on laaja korvausvastuu, ja pienikin laiminlyönti saattaa aiheuttaa korvausvastuun, eikä korvauksen enimmäismäärää ole laissa rajoitettu, ottavat tilintarkastusammattilaiset yleensä korvausvastuun varalta vastuuvakuutuksen vakuutusyhtiöstä. Vastuuvakuutus on nykyisin oletettavasti lähes kaikilla tilintarkastusta ammatikseen harjoittavilla, ja esimerkiksi KHT- ja HTM-yhdistyksen jäsenille se kuuluu automaattisesti. Itse asiassa Kosonen & Nurmi (2011, 19) kirjoittavat, että HTM-yhdistys otti vastuuvakuutuksen ensimmäisenä koko jäsenkunnalleen vuonna 1978.

Haastatelluilla tilintarkastajilla kaikilla oli vastuuvakuutus. Ehkä vakuutusmaksun suuruutta tärkeämmäksi kysymykseksi nousi haastatteluiden perusteella vakuutusmaksun määrän arvioiminen, jota vahingonkorvauksen määrän rajattomuus vaikeuttaa oleellisesti. Koska korvaukselle ei ole tilintarkastuslaissa määritelty ylärajaa, on vastuuvakuutusta otettaessa vain päätettävä jokin sopiva summa, jolle vakuutusta haetaan. Huomionarvoista haastatteluiden perusteella oli juuri tämän ongelman pohtiminen, ja kukin haastatelluista toivoikin, että vahingonkorvausvastuun enimmäismäärä olisi jotenkin rajattu tilintarkastuslaissa. Vain yksi haastatelluista (henkilö B) mainitsi vakuutusmaksujensa suuruuden, joten näiden haastatteluiden perusteella tilintarkastajat eivät pitäne maksujen suuruutta ongelmana, vaan lähinnä niiden määrän arvioimista harkinnan mukaan. Mikäli vahingonkorvauksen määrä olisi sidottu esimerkiksi jollain lailla suhteessa tilintarkastuspalkkioihin, olisi vakuutusmaksun arvioiminen helpompaa.

If Vahinkovakuutus Oy tarjoaa taloudellista vastuuvakuutusta yrityksille, joiden toimiala on esimerkiksi asianajo- ja lakiasiantoimisto, tilintarkastus-, kir-

janpito- tai isännöintitoimisto. Tällainen vastuuvakuutus sopii yritykselle, jonka toiminnasta aiheutuneet vahingot ovat pääasiassa taloudellisia vahinkoja, ja vakuutus kattaa vakuutuksenottajan tai tämän työntekijän toiselle aiheuttamat taloudelliset vahingot. If Vahinkovakuutusyhtiö Oy luettelee esitteessään vastuuvakuutuksen tärkeimpiä rajoituksia, joista tilintarkastajan kannalta olennaisia ovat tahallaan aiheutetun vahingon korvaaminen, sopimukseen perustuva vahingonkorvaus ja konsultoinnista aiheutuneet vahingot. If Vahinkovakuutus Oy ei siis korvaa vakuutuksenottajan tai tämän työntekijän tahallaan aiheuttamia tai konsultoinnista aiheutuneita vahinkoja. Vakuutus ei myöskään korvaa vahinkoa, jossa korvausvastuu perustuu yksinomaan sopimukseen tai lupaukseen, sillä yksinomaan sopimukseen perustuva korvausvastuu tarkoittaa, että osapuolet ovat sopineet voimassa olevan oikeuden mukaisen korvausvelvollisuuden ylittävästä vahingonkorvauksesta. (If Vahinkovakuutus Oy. 2012, 1-2)

Vahingonkorvausnormiston ja vakuutusten yhteys ilmenee siten, että korvausvastuu kohdistuu usein vastuuvakuutuksen kautta vakuutuksenantajaan eikä jää vahinkoa aiheuttaneen itsensä kannettavaksi, pois lukien mahdollinen omavastuuosuus. Tämän seurauksena vahingonkorvausprosessissa onkin usein kyse vahinkoa kärsineen ja vahinkoa aiheuttaneen vastuuvakuutusyhtiön välisestä oikeussuhteesta. Tässä tapauksessa vahingon korvaaminen selvitetäänkin sopimusteitse, sillä vakuutuksenantajan velvollisuutena on täyttää sopimukseen perustuva suoritusvelvollisuutensa. Mikäli vahinkoa kärsinyt saa korvauksen vastuuvakuutuksen kautta, syntyy vakuutusyhtiölle takautumisoikeus vahinkoa aiheuttaneelle. Tällöin vakuutuksenantajan ja vahingonaiheuttajan välillä on regressikysymys. (Hemmo. 2005, 6-7)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1997:103 käsiteltävänä asiana oli tilintarkastajan vahingonkorvauksen maksaminen vastuuvakuutuksesta. Tilintarkastaja oli velvoitettu aikaisemmassa oikeudenkäynnissä (KKO 1992:98) korvaamaan aiheuttamansa vahinko osakeyhtiölle, koska osakeyhtiön tilintarkastaja ei ollut huomauttanut tilintarkastuskertomuksessaan osakeyhtiölain vastaisesta varojenjaosta. Varojen jakaminen oli tapahtunut kahdella tavalla; rahalainan antamisella osakkeenomistajalle ja osakeyhtiölain vastaisella

omien osakkeiden lunastamisella. Tilintarkastaja vaati vastuuvakuutuksensa nojalla korvausta vakuutusyhtiöltä, joka oli kieltäytynyt korvaamasta Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevää vahinkoa. Vakuutusyhtiö perusti päätöksensä vakuutusehtoihin, joiden mukaan vakuutuksesta korvattiin varallisuusvahinko siten, että vahingon johdosta suoritettavaa korvausta voitiin vähentää tai kokonaan evätä, jos vakuutuksenottaja oli aiheuttanut vahingon tahallisesti, törkeällä huolimattomuudellaan tai törkeällä varomattomuudella. Tapauksessa oli siis kysymys siitä, oliko tilintarkastajan menettelyä pidettävä törkeän huolimattomana.

Korkeimman oikeuden mukaan vahingon korvaamista vastuuvakuutuksesta tulisi tarkastella kahden seikan valossa; ensinnäkin on arvioitava tuottamuksen aste ja toiseksi pohdittava vastuuvakuutuksen tarkoitusta. Korkein oikeus on tapauksen osalta todennut, että törkeän tuottamuksen ja tuottamuksen rajanveto ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Vahingonkorvausoikeudessa huolimattomuutta on pidetty törkeänä silloin, kun toiminta on ollut lähes tahallista ja siten välinpitämätöntä seurausten suhteen. Törkeä huolimattomuus voidaan katsoa olevan lähellä tahallisuutta. Vakuutuskorvauksen maksamisen harkinnassa on otettava myös huomioon vastuuvakuutuksen tarkoitus. Vakuutusyhtiöt tarjoavat vakuutuksia liiketoimintaan ja vastuuvakuutus otetaan nimenomaan kyseessä olleen vahingon varalta. Vakuutus ei silti saa johtaa vakuutuksenantajan kustannuksella tapahtuvaan turhaan riskinottoon, mutta vastuuvakuutuksesta maksettavan vahingon korvaamisessa tulee huomioida, että törkeän huolimattomana pidetään vain tekoa tai laiminlyöntiä, joka osoittaa tilintarkastajassa selvää piittaamattomuutta menettelyssään.

Rahalainojen osalta Korkein oikeus totesi, että rahalainojen oikeudellinen arviointi ei tuona aikana ollut niin selvää, että huomautuksen tekemättä jättäminen tilintarkastuskertomukseen olisi johtunut tilintarkastajan törkeästä huolimattomuudesta. Tilintarkastaja oli lisäksi useaan kertaan huomauttanut rahalainojen määrän kasvusta yhtiön pääosakkeenomistajalle. Yhtiön omien osakkeiden osalta Korkein oikeus katsoi, että yhtiön taloudellinen tila oli ollut heikko, ja vaikka omien osakkeiden lunastamispäätös oli tehty tilikaudelta, jolloin yhtiöllä oli vapaata omaa pääomaa, ei omien osakkeiden lunastamista

olisi tullut suorittaa. Osakkeiden lunastusajankohtana yhtiö oli menettänyt vapaan oman pääoman suurten tulostappioiden vuoksi. Tilintarkastajan olisi tullut ymmärtää, että lunastuksen toteuttaminen aiheuttaa ilmeisen vahingonvaaran.

Voimassa olleen osakeyhtiölain 10 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan tilintarkastajan on havaitessaan hallituksen jäsenen tai toimitusjohtajan syyllistyvän tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus, tai muuten rikkovan lakia tai yhtiöjärjestystä, tehtävä siitä tilintarkastuskertomukseen huomautus. Laiminlyödessään tämän velvollisuutensa tilintarkastaja oli menetellyt törkeän huolimattomasti. Korkein oikeus ei kuitenkaan katsonut tarpeelliseksi evätä vakuutuskorvausta kokonaan. Tuomiossa otettiin huomioon näiden kahden eri seikan tuottamusasteet, minkä vuoksi vakuutusyhtiö velvoitettiin korvaamaan tilintarkastajalle hänen vaatimastaan vakuutuskorvauksesta puolet.

4.7 Vahingonkorvauksen vaatiminen

Tilintarkastajan aiheuttaessa korvattavan vahingon, vahingonkärsijä voi pyytää tilintarkastajaa korvaamaan vahingon vapaaehtoisesti. Tämä on tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kannalta tavanomainen ja myös ensisijainen keino vaatia tilintarkastajalta korvausta. Mikäli tilintarkastaja ja vahingonkärsijä eivät pääse keskenään vahingonkorvauksesta sopuun, seuraavaksi on mahdollista käyttää ulkopuolista sovittelijaa tai lopulta viedä asia oikeuteen, jolloin vaihtoehtoina on yleinen alioikeus tai välimiesoikeus. Riidan ratkaisu välimiesmenettelyssä edellyttää välityssopimuksen tekemistä. Mikäli kyseessä on tilintarkastajan ja yhteisön välinen riita, on yhteisön päättävän toimielimen päätettävä kanteen nostamisesta tilintarkastajaa vastaan. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 490–491)

Esimerkiksi osakeyhtiölaissa säädetään, että osakeyhtiön hallitus päättää siitä asiasta, joka koskee tilintarkastuslain 51 §:ään perustuvaa oikeutta vahingonkorvaukseen (OYL 22:6 §). Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, että päätös kanteen nostamisesta tehdään aina yhtiökokouksessa

(HE 109/2005). Vaikka yhtiöjärjestyksessä ei olisi erikseen mainittu, yhtiökokous voi aina päättää kanteen nostamisesta. Tämä on erityisen tärkeää esimerkiksi siinä tapauksessa, kun vahingonkorvauskanne nostetaan tilintarkastajan lisäksi myös hallituksen jäsentä vastaan. (Horsmanheimo et al. 2007, 419)

Mikäli tilintarkastajalla on vastuuvakuutus, neuvotteluita vahingonkorvauksesta voidaan käydä vakuutusyhtiön kanssa. Tilintarkastaja, vakuutusyhtiö ja vahingonkärsijä voivat neuvotella korvausvastuun syntymisedellytyksistä ja sopia korvauksen maksamisesta. On mahdollista, että neuvotteluissa sovitellaan korvausvastuusta tai todetaan, ettei korvausvelvollisuutta ole. Neuvotteluissa on mahdollista ja käyttää oikeudellista apua osapuolten turvatessa oman etunsa. Joissakin tapauksissa konkurssipesien velkojat saattavat pitää tilintarkastajaa ainoana vastuuhenkilönä, jolta vahingonkorvausta kannattaa hakea. Tällaisissa tapauksissa korvauksen vaatija saattaa suhteuttaa korvausvaatimuksen vastuuvakuutuksen suuruuden mukaisesti. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 491) Myös KHT-yhdistys (2007) mainitsee niin sanotusta ”deep pocket – syndroomasta; tilintarkastajan vastuuvakuutuksen vuoksi tilintarkastaja vastaa taloudellisesta vahingosta, vaikka tilinpäätöksen oikeellisuudesta ovat ensisijaisesti vastuussa yhteisön hallitus ja toimitusjohtaja.

TILA:n tehtävänä on ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin, joiden avulla tilintarkastajat säilyttävät ammattitaitonsa ja muut hyväksymisen edellytykset sekä noudattavat tilintarkastuslain säännöksiä (TTL 40 §), eli TILA:n tehtävänä on kurinpidollisen vastuun valvominen. TILA on antamassaan lausunnossaan (2007) maininnut, että tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu on itsenäistä suhteessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen, mutta se myös voi liittyä siihen. TILA:n valvontamenettelyssä kertynyttä aineistoa saatetaan käyttää hyväksi tilintarkastajaa vastaan ajettavassa vahingonkorvauskanteessa. Sitä vastoin TILA:n (2007) mukaan on harvinaista, että valvonta-asia otettaisiin käsittelyyn sillä perusteella, että hyväksytty tilintarkastaja on tuomittu maksamaan vahingonkorvausta tekemänsä virheen tai laiminlyönnin vuoksi. Tällaisissa tilanteissa TILA (2007) katsoo valvontatarpeen olevan vähäinen, koska asia on käsitelty jo oikeudessa.

5 VAHINGONKORVAUSVASTUUN VAIKUTUS TILINTARKASTUKSEEN

Edellisissä luvuissa on selvitetty tilintarkastuksen perussääntelyä ja vahingonkorvausvastuun yleisiä periaatteita sekä kuvattu yksityiskohtaisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun erityiskysymyksiä. Luvussa neljä on käsitelty tutkielman alussa kuvattujen vahingonkorvaussäännösten tavoitteista sekä preventiivistä että reparatiivistä. Preventiivistä, eli vahinkoa ennaltaehkäisevää vaikutusta, on kuvattu lähinnä tilintarkastuksen vastuuta säätelevän voimassa olevan lainsäädännön avulla.

Seuraavaksi tutkielmassa selvitetään yksityiskohtaisemmin, mitä tuottamus tilintarkastajan kohdalla tarkoittaa ja miten laiminlyönnit tai huolimattomuus tilintarkastajan toiminnassa voivat ilmetä niin, että korvausvastuun edellyttämä tuottamuskynnys ylittyy. Luvun tavoitteena on erityisesti pohtia, kuinka tilintarkastaja voi ennaltaehkäistä korvausvastuuseen joutumisen muun muassa kuvaamalla tilintarkastustyöhön liittyviä keskeisiä käsitteitä. Huomiota kiinnitetään erityisesti huolellisuuteen, jonka mittapuuna toimii hyvä tilintarkastustapa, ja raportointiin. Huolellisuus sisältää erilaisia tilintarkastuksen ulottuvuuksia, joiden ymmärtäminen on vahingonkorvausvastuun kannalta oleellista.

Karhu et al. (2006, 32) tarkoittavat vahingonkorvaussäännösten erityispreventiivisellä vaikutuksella sitä, että kyseessä oleva henkilö pyrkii välttämään vahinkoja mahdollisen korvausvastuun uhkan aiheuttaman pelon vuoksi. Huomiota haastatteluissa herättikin se seikka, että haastatellut henkilöt eivät kokeneet mahdollisen vahingonkorvausvastuun aiheuttavan pelkoa. Toki kaikki myönsivät, että olemassa oleva vastuun uhka vaikuttaa jossain määrin tilintarkastukseen, mutta vain henkilö A koki vastuun vaikuttavan kaikkiin tilintarkastuksen vaiheisiin. Henkilö B korosti erityisesti dokumentaation merkitystä ja henkilö C vahingonkorvausvastuun toteutumisen vaikutusta tilintarkastajan maineeseen ja sitä kautta pohdintaan, mitä kukin tilintarkastaja voisi työssään tehdä paremmin.

Ehkä juuri senkin seikan vuoksi, että kaikki haastatellut tilintarkastajat eivät osanneet yhdistää vahingonkorvausvastuuta käytännön tilintarkastukseen, on tässä tutkielmassa tärkeää pohtia tarkemmin vahingonkorvausvastuun vaikutusta tilintarkastukseen. Kuten edellisessäkin luvussa on käynyt ilmi lainsäädännön ja oikeustapausten valossa, kyseessä on merkittävä tilintarkastajaan kohdistuva seuraamus, joka toteutuakseen ei edellytä lievästä tuottamuksesta vakavampaa tuottamuksen astetta ja toteutuessaan voi aiheuttaa huomattavan suuruisen korvausvastuun. Seuraavaksi tutkielmassa tullaankin selvittämään ne tilintarkastajan suorittamat toimenpiteet, joiden avulla tilintarkastaja voi varmistua toimineensa tilintarkastuslain tarkoittamalla tavalla huolellisesti.

5.1 Huolellisuus

Tilintarkastajan korvausvelvollisuuden yhtenä edellytyksenä on, että tilintarkastaja on aiheuttanut vahingon tahallisesti tai huolimattomuudesta. Keskeinen kysymys kuuluukin, millä kriteereillä tilintarkastajan huolellisuutta arvioidaan. Käytännössä huolellisuusarviointi perustuu hyvään tilintarkastustapaan, jonka keskeinen osa muodostuu nykyisin kansainvälisistä ISA-standardeista (Horsmanheimo et al. 2007, 358). Tilintarkastajan kohdalla ei ole kaikissa tapauksissa olennaista tehdä eroa huolimattomuuden ja tahallisuuden välille, sillä jommankumman perusteen toteutuminen voi synnyttää vahingonkorvausvastuun. Horsmanheimon et al. (2007, 357) mukaan vähäinenkin huolimattomuusvaatimuksen rikkominen aikaansaa korvausvastuun.

Vaikka tuottamuksen asteella ei ole merkitystä korvausvastuun syntymisessä, sillä on merkitystä tilintarkastuslaissa 51.3 §:ssä tarkoitetussa vahingonkorvauksen sovittelussa ja vastuun jakautumisessa (Horsmanheimo et al. 2007, 357). Tilintarkastajan tahallisuus on pääsääntöisesti esteenä korvauksen sovittelussa (VahL 2:1.2 §). Tuottamuksen astetta käytetään myös perustana korvausmäärän jakautumisen arvioinnissa, jolloin vastuu voidaan jakaa vahingosta yhteisvastuussa olevien kesken (VahL 6:3 §).
Huolellisuuden arvioinnissa merkitystä on sillä, kumpaa tilintarkastuslain 1.1 §:n kohdassa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan tilintarkastaja on toiminut

huolimattomasti. Kun kyseessä on TTL 1.1 §:n 1 kohta, eli lakisääteinen tilintarkastus, huolellisuuden mittarina käytetään hyvää tilintarkastustapaa ja tilintarkastusstandardien edellyttämää varmuuden tasoa. Kun kyseessä on TTL 1.1 §:n 2 kohta, Horsmanheimon et al. (2007, 373) tulkitsemana tilintarkastajaa kohtaan asetetaan absoluuttisen oikeellisuuden vaatimus, jolla he tarkoittavat tehtävän suorittamista joko oikein tai väärin. Tällaisesta tapauksesta oli kysymys kahdessa tässä tutkielmassa käsitellyssä oikeustapauksessa; KKO 1991:25 ja KKO 2001:36, joissa molemmissa oli kysymys tilintarkastajan antamasta todistuksesta osakepääoman maksamisesta varmistumatta asianmukaisesti siitä, että osakepääoma oli maksettu.

Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2001:36 perusteluina mainittiin muun muassa aikaisempi tapaus KKO 1991:25 ja alan tapaa osoittava tilintarkastusalan ohjeistus, joiden mukaan tilintarkastajan on itse todettava osakepääomasta suoritetun maksun siirtyminen yhtiölle. Vanhemmasta ratkaisusta ilmenee myös, että tilintarkastajan on oltava varovainen yhtiöltä saatujen tietojen suhteen erityisesti silloin, kun yhtiötä ja osakkeiden maksajaa edustavat samat henkilöt.

Tutkielmassa käsitellyistä seitsemästä tapauksesta kolmessa oli kysymyksessä tilintarkastajan huolimattomuus. Tapaus KKO 1997:103 perustui aikaisempaan tapaukseen, jossa korvauksen edellytyksenä oli ollut tuottamus raportoinnin laiminlyönnissä, mutta kyseisessä tapauksessa tilintarkastajan vaatiessa hänelle langetetun korvauksen maksamista vastuuvakuutuksesta kysymykseen tuli hänen tuottamuksensa asteen arviointi. Tapauksissa KKO 2008:115 ja KKO 1997:188 kyseessä oli tilintarkastajan huolimattomuuteen perustuva tuottamus, ja tilintarkastaja velvoitettiin molemmissa tapauksissa korvaamaan tuottamuksellaan aiheutetun vahingon.

5.1.1 Hyvä tilintarkastustapa

Hyvää tilintarkastustapaa käsiteltiin pääpiirteittäin luvussa 2.1.3, mutta sen tarkempi pohtiminen on olennaista, sillä hyvä tilintarkastustapa on tilintarkastajan huolellisuuden ”objektiivinen mittapuu”, kuten Horsmanheimo et al.

(2007, 357) asian ilmaisevat. Aho & Vänskä (1996,81) kirjoittavat, ettei hyvän tilintarkastustavan sisällölle voida kuitenkaan antaa yksiselitteistä sisältöä, sillä se on jatkuvasti kehittyvää hyvään kirjanpitotapaan ja hyvään asianajajatapaan rinnastettavaa tapaoikeutta. Kuten Aho & Vänskä (1996,81) huomauttavat, hyvän tilintarkastustavan noudattaminen on kuitenkin tilintarkastuksen tavoitteiden saavuttamisen perusedellytys. Tämän vuoksi sen tarkoittamien toimintatapojen ymmärtäminen on tärkeää vahingonkorvausvastuun kannalta.

Kumotun tilintarkastuslain esitöissä (HE 295/1993) hyvää tilintarkastustapaa pidetään velvollisuutena toimia siten, kuin huolellinen ammattihenkilö yleisesti toimii tilintarkastuskäytännön mukaisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajan tulee käyttää tilintarkastuksen eri vaiheissa, eli suunnittelussa, toteutuksessa ja raportoinnissa, sellaisia menetelmiä, joita huolellisesti toimiva ammattihenkilö käyttäisi. Nykyisin näillä menetelmillä tarkoitetaan käytännössä kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamista, joiden noudattamista arvioidaankin Horsmanheimon & Steinerin (2008, 146) mukaan osana hyvää tilintarkastustapaa.

Lisäksi hallituksen esityksen mukaan tilintarkastajan on noudatettava eettisesti ja ammatillisesti hyväksyttäviä periaatteita, joilla viitataan enemmänkin hyvään tilintarkastajatapaan. Tätä nimitystä kuitenkin käytetään nykyisin harvemmin, sillä yleisesti puhutaan hyvästä tilintarkastustavasta, joka sisältää myös näiden periaatteiden noudattamisen. Horsmanheimo & Steiner (2008, 147) jakavat nämä kaksi käsitettä siten, että hyvä tilintarkastajatapa tarkoittaa sitä, kuinka huolelliset ammattihenkilöt toimivat, ja hyvä tilintarkastustapa sitä vastoin kuvaa itse tilintarkastuksen suorittamisen asianmukaisuutta ja tilintarkastustekniikkaa. Hyvään tilintarkastajatapaan viitataan tilintarkastuslaissa kohdissa 20 § ja 26 §, jotka käsittelevät ammattieettisiä periaatteita (objektiivisuus, huolellisuus, ammattitaitoisuus ja rehellisyys yleinen etu huomioiden) ja salassapitovelvoitetta. Vahingonkorvausvastuun kannalta näistä edellä mainituista olennaisia kohtia on toimiminen huolellisesti ja ammattitaitoisesti yleinen etu silmällä pitäen.

Kuten jo luvussa 2.1.3 mainittiin, hyvä tilintarkastustapa koostuu useista eri lähteistä, joista tärkeimpiä lienee lait ja asetukset, eri viranomaisten ja tuomioistuinten päätökset ja kannanotot sekä KHT-yhdistyksen laatimat tilintarkastusalan standardit ja suositukset. Kuten esimerkiksi Kaisanlahden & Timosen (2006, 135) tekemässä selvityksessä on mainittu, tilintarkastajan vastuun arviointi tulisi tulevaisuudessa perustaa enemmän tilintarkastusstandardien noudattamiseen. Tämä olisi erityisen toivottu muutos nykyiseen lainsäädäntöön, sillä voimassaolevassa tilintarkastuslaissa mainittu huolellisuusvaatimus ei ole määritelty laissa tarkasti ja sen arviointi on jätetty hyvän tilintarkastustavan varaan. Tulevaisuudessa, mikäli EU:n komissio hyväksyisi standardit osaksi tilintarkastusdirektiiviä, tulisivat hyväksytyt standardit tilintarkastuslain 13 §:n nojalla velvoittaviksi myös Suomessa. Tällöin Horsmanheimon et al. (2007, 358) tulkinnan mukaisesti tilintarkastajan korvausvastuu voitaisiin perustaa vain poikkeuksellisesti standardia ankarampaan huolellisuusvaatimukseen.

Koska hyvää tilintarkastustapaa säätelevät useat eri lähteet, huolellisuusarviointi voi voimassaolevan lainsäädännön vuoksi olla hyvin hankalaa ja sen perusteet voivat vaihdella tulkitsijasta riippuen. Lisäksi kaikille osapuolille ei välttämättä ole selvää, mitä huolellisesti toimiminen käytännössä tarkoittaa. Tämän vuoksi myös yksiselitteisen vastauksen antaminen tutkimuskysymykseen ei liene mahdollista, mutta asian pohtiminen ammattikirjallisuuden, oikeustapausten ja suoritettujen haastattelujen kannalta saattanee tuoda asiaan selkeyttä. Tutkielmassa tullaankin luvun lopuksi yhdistämään esiin tulleet seikat eräänlaiseksi viitekehykseksi, jonka askelmia seuraamalla tilintarkastaja voi varmistua toimineensa tilintarkastuslaissa tarkoitetulla tavalla huolellisesti.

Koska ISA-standardit määrittelevät hyvän tilintarkastustavan mukaisen huolellisuuden (Horsmanheimo et al. 2007, 358), on tässä tutkielmassa tärkeää selvittää korvausvastuun kannalta merkittävimpiä standardeja. Tilintarkastusstandardin 200 - ”Tilintarkastuksen tavoitteet ja yleiset periaatteet” mukaan tilintarkastajan on hankittava tarpeellinen määrä tilintarkastusevidenssiä, jonka perusteella tilintarkastaja voi päätyä kohtuulliseen varmuuteen siitä, ettei

tilinpäätös sisällä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virhettä tai puutetta.

Standardissa mainittuun virkkeeseen sisältyy neljä keskeisintä käsitettä, jotka liittyvät läheisesti huolellisuusvaatimukseen sekä näin ollen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen; olennaisuus, kohtuullinen varmuus, tilintarkastusevidenssi ja väärinkäytös. Näitä tullaan seuraavaksi tarkastelemaan hieman lähemmin, jotta käsitteiden merkitystä ymmärrettäisiin paremmin tilintarkastajan vastuukysymyksiä pohtiessa. Edellä mainittujen käsitteiden lisäksi myös tilintarkastusriskiä ja raportointivaatimuksia tulee selvittää tarkemmin. Tärkeän osansa vahingonkorvausvastuun kannalta muodostaa myös tilintarkastajan työpapereiden dokumentointi, joiden avulla tilintarkastaja dokumentoi suorittamansa työn ja sen laadun, eli toimintansa huolellisuuden tason.

5.2 Olennaisuus

ISA 200 standardin mukaan tilintarkastaja ei ole vastuussa niiden virheiden tai puutteiden havaitsemisesta, jotka ovat tilinpäätöskokonaisuuden kannalta epäolennaisia. ISA-standardi 320 määrittelee olennaisuuden siten, että tieto on olennaista silloin, kun sen pois jättäminen tai totuudenvastainen esittäminen voisi vaikuttaa tilinpäätösinformaation perusteella tehtäviin taloudellisiin päätöksiin. Standardin mukaan tilintarkastajan velvollisuutena on tehdä olennaisuutta koskeva kannanotto määrittämällä hyväksyttävä olennaisuusraja tilintarkastussuunnitelmaa laatiessaan.

Määritetyn olennaisuusrajan perusteella tilintarkastajan tulee havaita tilinpäätöksen sisältämät mahdolliset olennaiset virheet tai puutteet. Kaisanlahti & Timonen (2006, 35) huomauttaa, että yksittäinen erä voi ylittää yksinäänkin olennaisuuden rajan, mutta tilintarkastajan on huomioitava myös useiden pienten virheiden yhteenlaskettu vaikutus tilinpäätöksen oikeellisuuteen. Horsmanheimon et al. (2007, 362) mukaan virheet voivat olla suhteellisen pieniäkin, mutta yhteenlaskettuna niillä voi olla olennainen vaikutus tilintarkastukseen.

Olennaisuuden määrittämiselle ei ole olemassa yleispätevää sääntöä, mutta yhtenä lähestymistapana Kaisanlahti & Timonen (2006, 36) mainitsevat tilinpäätöstietojen perusteella suhteellisesti lasketut tunnusluvut, jolloin erän olennaisuus lasketaan suhteuttamalla se esimerkiksi liikevaihtoon tai taseen loppusummaan. Haastateltavat kertoivat yleisen käytännön olevan esimerkiksi se, että pk-yritysten kohdalla käytetään IFAC:n pk-yrityksille suunnatun oppikirjan mukaisia laskentasääntöjä laskemalla esimerkiksi liikevaihdosta 1-3 %, tuloksesta 3-7 % ja omasta pääomasta 2-5 %. Edellä kuvatuilla mittareilla haetaan tuntumaa olennaisuuteen, mutta tilintarkastaja päättää ammatillista harkintaa käyttäen lopullisen olennaisuusrajan.

Korkein oikeus on ottanut kantaa olennaisuuteen ratkaisussaan KKO 1997:188. Päätöksen mukaisesti huolellisuusvaatimus edellyttää ainakin kaikkien sellaisten tositteiden tarkastamista, joiden rahamäärä on vähäistä suurempi ja jotka on laatinut joku muu kuin tositteesta ilmenevän liiketoimen vastapuoli tai rahalaitos. Kyseisessä tapauksessa vaikka Korkein oikeus ei edellyttänytkään kaikkien tositteiden tarkastamista, olisi tilintarkastajan tullut varmistua vesi- ja viemäriliittymismaksun vahvistuksena olleen muistiotositteen oikeellisuudesta jo pelkästään sen merkittävän summan vuoksi. Lisäksi olennaisuutta lisäsi myös se, että tosite oli perustajaurakoitsijan laatima. Horsmanheimo et al. (2007, 361) pitävätkin ratkaisua olennaisuuskriteeriä määrittävänä kannanottona.

5.3 Kohtuullinen varmuus

ISA-standardin 200 mukaan tilintarkastuksen tavoitteena on kohtuullisen varmuuden saavuttaminen siitä, ettei tilinpäätös sisällä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virhettä tai puutteita. Tilintarkastuksen tavoitteena ei siis ole tarkastaa, eikä se isoissa yhtiöissä olisi mahdollistakaan, kaikkea aineistoa. Näin ollen Blummén (2008, 45) kiteyttämänä kohtuullinen varmuus tarkoittaakin korkeaa varmuutta, mutta ei täydellistä varmuutta.

Rajoitus	Syyt
Otos	Testattaessa vähemmän kuin 100 % populaatiosta on mahdollista, ettei virheellisyys paljastu.
Sisäisen valvonnan luontaiset rajoitteet	-Toimiva johto sivuuttaa kontrollit - Epärehellinen yhteistyö
Petos tai väärinkäytös	Virheellisyyttä ei välttämättä huomata, sillä teon tehnyt salailee asiaa.
Tilintarkastusevidenssin ominaislaatu	Suurin osa saatavilla olevasta evidenssistä on vakuuttavaa mutta ei täydellisen varmuuden antavaa.
Tilintarkastusevidenssin saatavuus	Saatavissa oleva evidenssi voi olla riittämätöntä täydellisen varmuuden saavuttamisen kannalta.
Tilintarkastajan ammatillinen harkinta	- Riskitekijöiden tunnistaminen - Evidenssin hankinta - Johdon ennusteiden arviointi - Johtopäätösten tekeminen evidenssin ja johdon antamien tietojen perusteella
Informaation kattavuus	On olemassa vaara, että kaikkea tarpeellista tietoa ei ole saatu tai jokin asia on jätetty kertomatta.

Taulukko 1. Täydellisen varmuuden rajoitukset

Täydellistä varmuutta rajoittavat tilintarkastuksen sisältämät luontaiset rajoitteet, jotka vaikuttavat muun muassa tilintarkastajan kykyyn havaita olennaisia virheitä ja puutteita. Saavutettuun varmuusasteeseen vaikuttavista tekijöistä tärkeimmät on listattu yllä olevaan taulukkoon 1. (ISA 200)

Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2008:115 perusteluissa viitataan muun muassa tilintarkastuksen kohtuulliseen varmuuteen. Korkein oikeus esimerkiksi mainitsi perusteluissaan, että tilintarkastajan tulee riittävässä laajuudessa varmistua siitä, että kirjanpitoon kirjatut tapahtumat ovat aitoja ja että tositteet täyttävät kirjanpitolain edellyttämät vaatimukset. Koska tilintarkastusta ei voida toteuttaa kaiken kattavasti, on sen laajuudelle Korkeamäen (2008, 33) mukaan päätettävä rajat. Horsmanheimon et al. (2007, 360) mukaan tilintarkastajan on itse valittava, mitä hän tarkastaa ja miten. Valintaan vaikuttavat

täydellisen varmuuden rajoitusten lisäksi hyvä tilintarkastustapa, jonka sisältämä olennaisuuskriteeri ohjaa tilintarkastajan valintoja.

Olennaisuuden vuoksi tilintarkastuksen laajuus ei ole jokaisen tarkastettavan yhteisön kohdalla samanlainen, vaan se määräytyy kunkin asiakkaan kohdalla esimerkiksi tarkastuskohteen erityispiirteiden ja vallitsevien olosuhteiden mukaisesti (Korkeamäki. 2008, 33). Tapauksen KKO 2008:115 ratkaisun perusteluissa Korkein oikeus katsoi, että tilintarkastuksen laajuuteen ja sisältöön vaikuttaa se, miten yhteisön (kyseisessä tapauksessa säätiön) hallinnon ja varainhoidon sisäisestä valvonnasta on huolehdittu. Tällöin tilintarkastajan on erityisesti kiinnitettävä huomiota yhteisön valvontajärjestelmien puutteisiin ja hallinnon tarkastuksessa on mahdollisesti myös arvioitava eri toimielinten toiminnan laillisuutta.

5.4 Riskien arviointi

Muun muassa Blummé (2008, 86) käyttää tilintarkastuksesta termiä ”riskiperusteinen tilintarkastus”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja pyrkii saamaan kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätös ja toimintakertomus sisällä väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä tai puutetta. Näin ollen edellä kuvatut kohtuullisuus ja olennaisuus liittyvät läheisesti tilintarkastajan suorittamaan riskiarviointiin, jonka aikana Blummén (2008, 87) mukaan tilintarkastaja arvioi merkittävän riskin mahdollisuutta sekä suunnittelee ja suorittaa tarvittavat tarkastustoimenpiteet tavoitteenaan pienentää olennaisen virheen mahdollisuutta tarpeeksi alhaiselle tasolle. Näin ollen onnistunut riskien arviointi on yksi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisemisen keinoista.

Halonen & Steiner (2009, 54) kuvaavat suunnitteluvaihetta riskien arvioimiseksi, sillä suurin osa suunnittelusta liittyy jollain lailla sekä tarkastuskohteen että tilintarkastuksen riskien arvioimiseen. Horsmanheimon et al. (2007, 362) mukaan tilintarkastuksen järjestelmällisyys vaatii ennalta laaditun suunnitelman noudattamista. Myös Halonen & Steiner (2009, 114) korostavat suunnitteluvaiheen tärkeyttä, sillä sen avulla varmistetaan muun muassa tarkastus-

toimenpiteiden suorittaminen siten, että tilintarkastusriski saadaan alennettua hyväksyttävän alhaiselle tasolle. Lisäksi haastatteluissa korostui suunnitteluvaiheen merkitys, etenkin uusien toimeksiantojen kohdalla; suunnitteluvaiheessa kartoitetaan mahdolliset riskit, muodostetaan käsitys asiakkaasta ja suunnitellaan tarvittavat tarkastustoimenpiteet.

Blummén (2008, 101) mainitsema riskiperusteinen tilintarkastus edellyttää, että tilintarkastaja tuntee yrityksen, sen toimintaympäristön ja sisäisen valvonnan. Tilintarkastuksen teoriasta luennoidessaan Waris (2011) korosti samaa näkökulmaa painottamalla muun muassa uuden tilintarkastustoimeksiannon kohdalla aloituspalaverin tärkeyttä, jossa tilintarkastaja tutustuu asiakkaaseensa ja sen toimintaan. Aloituspalaverissa muun muassa selvitetään, mitä asiakas myy tai tuottaa, ovatko sen asiakkaat kuluttajia vai yrityksiä sekä millaisia tavarantoimittajia ja alihankkijoita asiakkaalla on.

Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että tilintarkastaja antaa vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen, vaikka tilinpäätös sisältäisi olennaisen virheen tai puutteen. Tilintarkastusriski jaetaan kahteen osaan; olennaisen virheellisyyden riskiin ja havaitsemisriskiin. Olennaisen virheellisyyden riski jakaantuu edelleen toiminta- ja kontrolliriskeihin. Olennaisen virheellisyyden riskillä tarkoitetaan sitä, että tilinpäätös on olennaisesti virheellinen ennen tilintarkastusta. Toiminta- ja kontrolliriskit ovat tarkastuskohteen riskejä, joita esiintyy tilintarkastuksesta riippumatta. Havaitsemisriskillä tarkoitetaan taas sitä, että tilintarkastaja ei havaitse olemassa olevaa virhettä huolimatta siitä, että hän on suorittanut tilintarkastustoimenpiteitä. (Halonen & Steiner. 2009, 45–46; Horsmanheimo & Steiner. 2008, 224)

Tilintarkastusriskin voidaan ajatella myös koostuvan kolmesta ulottuvuudesta, joita on havainnollistettu alla olevassa kuvassa 2. On mahdollista, että tilinpäätöksessä tai tilikauden aikana jotain menee pieleen. Tilintarkastajan kannalta tärkeää onkin se, havaitseeko tilintarkastusasiakas itse tämän ja/tai havaitseeko tilintarkastaja mahdollisen olennaisen virheen tai puutteen. Olennaisen virheen riskin tunnistamisessa ja arvioinnissa tilintarkastajan on Blummén (2008, 102) mukaan hyvä pitää mielessä, että etenkin sellaiset sei-

kat, joissa johdon toimenpiteillä on mahdollista sivuuttaa kontrolleja, tulisi huomioida riskiarvioinnissa erityisen tarkasti. Näillä hän tarkoittaa etenkin muistiotositteilla kirjattuja merkittäviä liiketapahtumia, tuloutusperiaatteita ja johdon tekemiä arviointeja, jotka tulisi mahdollisuuksien mukaan aina tarkastaa.

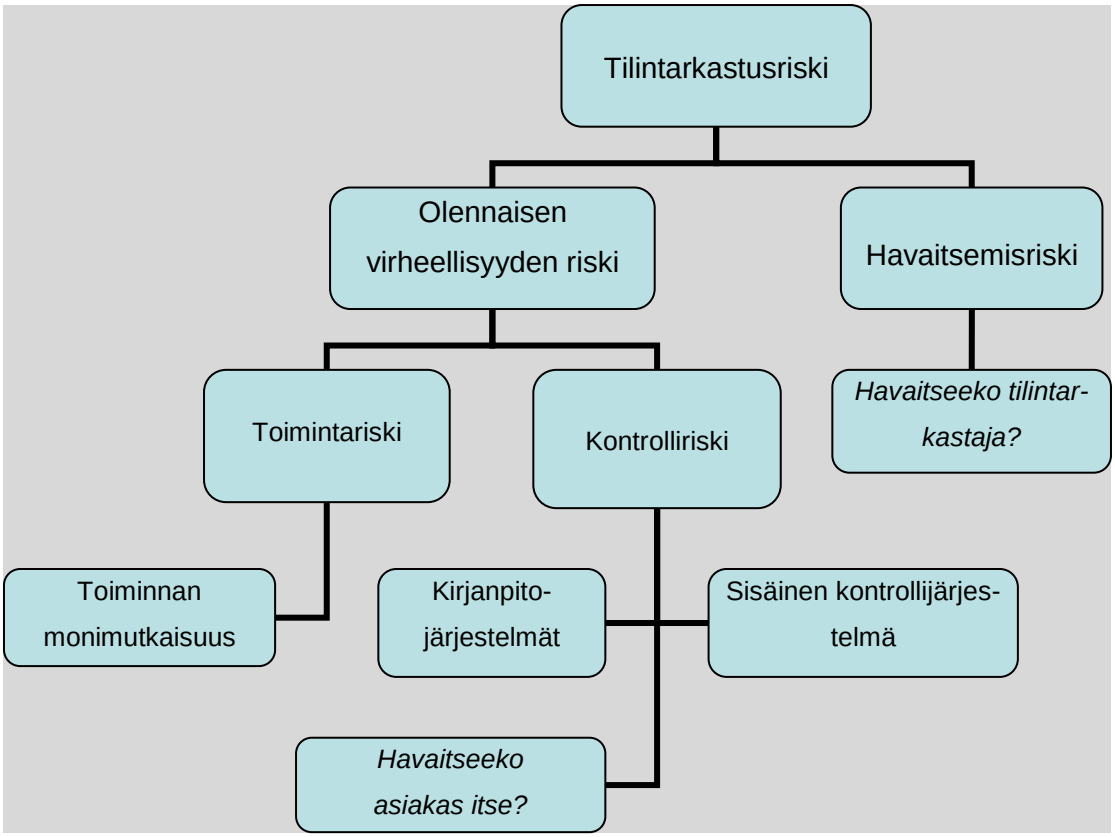

Kuva 2. Riskimääritelmä

Yleisimmät puutteellisuudet ovat Blummén (2008, 101) mukaan aliarvostetut velat, kirjaamattomat varat, erilaiset kohdistusvirheet ja puuttuvat liitetiedot. Haastatelluista henkilö A:n mukaan erilaisia tahattomia virheitä esiintyy tilinpäätöksissä melko paljon, kuten kirjausvirheitä väärille tileille sekä arvostuksiin ja jaksotuksiin liittyviä virheitä. Henkilö A oli usein joutunut lisäksi miettimään, ovatko virheet olleet tahattomia vai johdon tarkoituksenhakuisuutta vai jopa väärinkäytöksiä. Tällainen rajanveto on yleensä liittynyt poistojen kirjaamisiin, taseen omaisuuserien arvostamiseen sekä alaskirjausten pohdin-

taan. Yksittäisinä kirjauksina näillä seikoilla on voinut olla iso vaikutus taseasemaan. Henkilö B mainitsi yhtiön varojen jakamisen merkittävämpänä seikkana yleisimmissä virheissä. Henkilöt C ja D olivat myös havainneet A:n tavoin jaksotusvirheitä, joiden kohdalla on jouduttu pohtimaan olennaisuutta. Lisäksi henkilö D mainitsi tilinpäätöksen muotoseikat, liitetietojen puutteellisuudet sekä vastuiden ja vakuuksien erittelyt. Yleensä tällaiset virheet kuitenkin korjataan ennen tilintarkastajan lausunnon antamista.

5.4.1 Havaitsemisriski

Havaitsemisriski on riski siitä, että tilintarkastaja ei havaitse tilinpäätöksessä esiintyvää olennaista virhettä tai puutetta. Tätä riskiä tilintarkastaja voi itse pienentää tilintarkastustoimenpiteiden tehokkuudella. Halonen & Steiner (2009, 48) huomauttavat kuitenkin mahdollisuudesta, että tilintarkastaja on voinut valita tarkastustoimenpiteen, joka on tilanteeseen soveltumaton tai hän on valinnut oikeanlaisen toimenpiteen, mutta suorittaa sen väärin. Lisäksi vaikka tilintarkastaja olisi valinnut oikeanlaisen tilintarkastustoimenpiteen ja suorittanut sen oikein, hän saattaa lopuksi tulkita tarkastuksen tuloksia väärin. Horsmanheimo & Steiner (2008, 224) mainitsevatkin, että havaitsemisriskiä ei voida poistaa kokonaan, se voidaan vain minimoida, sillä tilintarkastajan tavoitteena on vain kohtuullisen varmuuden saaminen tarkastamalla osa tilinpäätöksessä esitettävästä tiedosta.

5.4.2 Toimintariski

Toimintariskillä tarkoitetaan riskiä, joka johtuu tarkastuskohteen toiminnasta tai liiketapahtumien luonteesta ja se on sitä suurempi, mitä enemmän johdon näkemyksillä on vaikutusta kirjanpitoratkaisuihin (Korkeamäki. 2008, 37). Toiminnan jatkamisen kannalta toimintariskin voi aiheuttaa käyttöpääoman puute sekä taantuva toimiala, jolle on ominaista konkurssien suuri määrä (Halonen & Steiner. 2009, 47). Liiketoimintariskejä voivat aiheuttaa yrityksen sisäisten olosuhteiden lisäksi myös ulkoiset olosuhteet (Tomperi. 2009, 35)

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1991:13 oli kyse toimintariskistä. Yhtiön tavarantoimittaja oli vaatinut tilintarkastajalta vahingonkorvausta tämän laiminlyödessä velvollisuutensa tehdä tilintarkastuskertomukseen huomautus osakeyhtiön hallituksen laiminlyönnistä ryhtyä toimenpiteisiin yhtiön asettamiseksi selvitystilaan. Kyseisessä tapauksessa tilintarkastajan olisi tullut tehdä muistutus selvitystilasta tilintarkastuskertomukseen, mutta laiminlyönti ei ollut kuitenkaan syy-yhteydessä tavarantoimittajan tappioon.

5.4.3 Kontrolliriski

Kontrolliriski tarkoittaa riskiä siitä, että kirjanpitojärjestelmät ja sisäinen kontrollijärjestelmä eivät estä tai paljasta tarkastettavaan aineistoon sisältyvää virhettä tai puutetta (Korkeamäki. 2008, 37). Kontrolliriski on myös riski siitä, että sisäinen valvonta ei korjaa havaitsemaansa virheellisyyttä ajoissa tai ei lainkaan (Halonen & Steiner. 2009, 46). Tilintarkastaja alentaa kontrolliriskiä testaamalla kontrolleja sekä suorittamalla riskienarviointitoimenpiteitä. Näiden toimenpiteiden perusteella tilintarkastaja muodostaa käsityksen yrityksen sisäisen valvonnan kokonaisuudesta, joka on perusta olennaisen virheellisyyden riskien arvioimiselle. (Halonen & Steiner. 2009, 47;49) Havaitsemisriskin ohella myöskään kontrolliriskiä ei saada kokonaan poistettua, sillä sisäiseen valvontaan liittyy inhimillisyyteen liittyviä luontaisia rajoitteita (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 225).

Korkein oikeus mainitsi tapauksessa KKO 2008:115, että tilintarkastuksen laajuuteen ja sisältöön vaikuttaa säätiön (myös yhteisön) hallinnon ja varainhoidon sisäisen valvonnan toimivuus. Tällöin tilintarkastajan on kiinnitettävä huomiota valvontajärjestelmän puutteisiin ja etenkin säätiön kohdalla Korkein oikeus korosti asianmukaisen tilintarkastuksen merkitystä. Kyseisessä tapauksessa säätiön hallinnon valvonta oli puutteellista, jonka olisi pitänyt tulla ilmi tilintarkastajan tehdessä tarkastustoimenpiteitä. Tilintarkastajan huolimattoman menettelyn johdosta tilintarkastaja velvoitettiin korvaamaan säätiölle aiheutunut vahinko.

5.4.4 Väärinkäytösriski

Tilikauden aikana on voinut tapahtua myös muunlaisia seikkoja, jotka eivät ole virheitä tai puutteita, vaan suoranaisia väärinkäytöksiä. Halonen & Steiner (2009, 48) tarkoittavat väärinkäytösriskillä sitä, että joku yrityksen työntekijöistä, johdosta tai ulkopuolinen taho tekee yksin tai yhdessä muiden kanssa tahallisen toimen, jonka tarkoituksena on saada oikeudetonta tai laitonta hyötyä. Tilintarkastajan kannalta oleellisia väärinkäytöksiä ovat ne, jotka aiheutuvat vilpillisestä taloudellisesta raportoinnista sekä ne, jotka aiheutuvat varojen väärinkäytöstä.

Vuotin (2011, 56) mukaan yhteisöillä saattaa liialliset odotukset tilintarkastajan mahdollisuudesta havaita väärinkäytöksiä, sillä kansainvälisen tutkimuksen mukaan Euroopassa 40 prosenttia väärinkäytöksistä tulee ilmi esimerkiksi vihjeen tai jonkun tekemän valituksen perusteella. Tilintarkastajan toiminnan kautta väärinkäytöksistä tulee ilmi ainoastaan noin neljä prosenttia tapauksista.

Haastatteluiden perusteella varsinaiset väärinkäytökset ovat harvinaisempia ja niiden paljastaminen on hyvin hankalaa, sillä joka tekee väärinkäytöksen, peittelee sitä yleensä hyvin. Neljästä haastatellusta kaksi oli kuitenkin törmännyt esimerkiksi tilanteeseen, jossa yhteisön johtavassa asemassa ollut henkilö oli kavaltanut rahaa väärentämällä tiliotteita. Näiden tapausten perusteella korostui, että itsetulostetut tiliotteet eivät ole luotettavaa tilintarkastusevidenssiä. Tilintarkastajan tulisikin kiinnittää huomiota yhteisön maksuliikennekäytäntöihin, jotta tällaiset tilaisuudet eivät olisi mahdollisia. Esimerkiksi ulkopuoliselta saatu vahvistus pankkitilien saldoista on luotettavampi aineisto kuin itsetulostettu tiliote.

5.5 Tilintarkastusevidenssi

ISA-standardin 200 määrittelemän kohtuullisen varmuuden saavuttamiseksi tilintarkastajan on koottava johtopäätöstensä perusteeksi tilintarkastusevidenssiä. Riskien arviointi ja niiden luokittelu vaikuttaa tilintarkastustoimenpi-

teiden suorittamiseen. Halosen & Steinerin (2009, 49) mukaan tilintarkastusriski voidaan jakaa kolmeen eri tasoon; alhaiseen, keskitasoiseen ja korkeaan riskiin, jolloin riskin tasoa arvioidessa huomioidaan tekijän oleellisuus tilinpäätöksen oikeellisuuden kannalta. Mitä oleellisemmaksi tekijä arvioidaan, sitä enemmän siihen kohdistetaan tehokkaita tarkastustoimenpiteitä ja päinvastoin.

5.5.1 Evidenssin hankkiminen

Tilintarkastusstandardin 500 ”Tilintarkastusevidenssi” mukaisesti evidenssi sisältää tarkastettavan tilinpäätöksen kirjanpitoaineiston lisäksi myös muista lähteistä hankittua evidenssiä. Muita tiedon lähteitä ovat esimerkiksi kokouspöytäkirjat, aiempien tilintarkastuksien tiedot tai asiakassuhteen hyväksymistä ja jatkamista koskevat laadunvalvontatoimenpiteet. Evidenssiä voidaan hankkia tarkastettavan yhteisön sisäisten lähteiden lisäksi myös ulkoisista lähteistä hankkimalla esimerkiksi kolmansien osapuolien vahvistuksia. Halosen & Steinerin (2009, 82) mukaan tilintarkastusevidenssiä voidaan hankkia muun muassa yksityiskohtaisella tarkastuksella, analyyttisillä toimenpiteillä, havainnoinnilla, tiedusteluilla, uudelleenlaskennalla ja uudelleen suorittamisella sekä näiden yhdistelmillä.

Evidenssin hankkimisessa on tärkeää käyttää tilintarkastajan harkinnan mukaisesti useita eri evidenssin hankintatapoja. Horsmanheimo et al. (2007, 368) mainitsevat tähän liittyvän huomionarvoisen seikan; kun tilintarkastaja on tullut tietoiseksi mahdollisesta väärinkäytöksestä, on hänen tutkittava havaittu epäselvyys. Tällöin tilintarkastaja ei voi tukeutua ainoastaan yritysjohdolta saamiinsa selityksiin kyseessä olevan virheen tai puutteen syystä. Horsmanheimon et al. (2007, 369) mukaan mikäli tilintarkastaja ei varmista saamiaan tietoja, hän ei täytä vahingonkorvausoikeudellista huolellisuusvelvoitettaan. Tätä samaa tukee myös Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2008:115, jossa säätiön hallituksen puheenjohtaja oli nostanut säätiön varoja omaan käyttöönsä usean vuoden ajan.

Tapauksessa KKO 2008:115 tilintarkastaja piti suorittamaansa tilintarkastusta normaalina ja hyväksyttävänä. Hän oli käynyt läpi kirjanpitoaineistoa yhdessä säätiön hallituksen puheenjohtajan kanssa ja pyytänyt tältä selvitystä niihin seikkoihin, jotka kiinnittivät hänen huomionsa. Korkeimman oikeuden mukaan hänen olisi kuitenkin pitänyt pyytää tarkempaa selvitystä puheenjohtajalta tai säätiön hallitukselta sen sijaan, että olisi tyytynyt hallituksen puheenjohtajalta saamiinsa selityksiin säätiön varojen käytöstä. Tällä huolimattomalla menettelyllään tilintarkastaja oli aiheuttanut säätiölle vahinkoa ja hänet velvoitettiin maksamaan vahingonkorvauksena tililtä ottojen määrää vastaava summa korkoineen.

5.5.2 Evidenssin laatu ja määrä

ISA-standardin 500 ”Tilintarkastusevidenssi” tärkeimmän periaatteen mukaan kohtuullisen varmuuden saamiseksi ja alentaakseen tilintarkastusriskin hyväksyttävän alhaiselle tasolle tilintarkastajan on hankittava tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. Halosen & Steinerin (2009, 83) mukaan evidenssin määrään vaikuttaa olennaisen virheellisyyden riski; mitä suurempi riski on, sitä enemmän evidenssiä on hankittava. Määrään vaikuttaa myös sen laatu, eli sitä vähemmän evidenssiä tarvitaan, mitä korkeampilaatuista se on. Kuitenkaan evidenssin määrällä ei voida korvata sen huonoa laatua. Lisäksi Halonen & Steiner (2009, 87) mainitsevat, että hankittavan evidenssin määrään vaikuttaa myös tarkastettavan yhteisön sisäisen valvonnan tehokkuus.

Halosen & Steinerin (2009, 84) mukaan evidenssin soveltuvuutta voidaan parantaa valitsemalla relevantimpaa ja luotettavampaa evidenssiä sen sijaan, että tarkoitukseen soveltuvuutta yritettäisiin parantaa esimerkiksi suurentamalla otoskokoja. Evidenssin laatuun vaikuttaa se, mistä tieto on peräisin ja millaista tieto on. Evidenssin ei tarvitse kuitenkaan olla ehdotonta varmuutta antavaa, vaan pikemminkin vakuuttavaa (ISA 500). Ehdotonta varmuutta antavaa evidenssi ei voisi ollakaan, sillä tilintarkastajalla on käytössään vain oma ammatillinen harkintansa sekä hänelle luovutetut tiedot. Tilintarkastaja on riippuvainen toimivasta johdosta sekä muista tahoista, sillä tilintarkastajal-

la ei ole käytössään esimerkiksi poliisilla olevia tutkintakeinoja. Tilintarkastajan mahdollisuuksia hankkia tilintarkastusevidenssiä rajoittavat siis sekä käytännölliset että lainsäädännölliset seikat. (Halonen & Steiner. 2009, 82–83)

Tilintarkastajan ei tarvitse lähtökohtaisesti epäillä asiakirjojen aitoutta, mikäli hänellä ei ole siihen erityisiä syitä. Tilintarkastus sisältää harvoin dokumentaation aitouden todistamista, eikä tilintarkastaja ole koulutettu todistamisen asiantuntijaksi. Tilintarkastajan on kuitenkin arvioitava tilintarkastusevidenssinä käytetyn tiedon luotettavuutta. (ISA 500) Korkein oikeus on katsonut ainakin kahdessa tapauksessa, että tilintarkastajan olisi tullut havaita kirjanpidossa esiintyneen tositteen virheellisyys ja tarkistaa tämän alkuperä.

Tapauksessa KKO 1997:188 oli kyseessä asunto-osakeyhtiön tilintarkastus perustajaurakoitsijan hallintoajalta ja tilintarkastus liittyi hallinnon luovuttamiseen osakkeenomistajille. Korkeimman oikeuden ratkaisussa painotettiin tilintarkastajan velvollisuutta selvittää, onko yhtiön taloudellinen asema perustajaurakoitsijan osakkeenomistajille antaman taloussuunnitelman mukainen, jonka mukaan asunto-osakeyhtiölle ei kuulunut vastuita kunnallistekniikan osalta. Erityisesti tilintarkastajan olisi tullut selvittää, että hyväksytyt liiketapahtumat on käsitelty oikein ja tositteet ovat oikeita. Kirjanpitolain 8 §:n mukaan liiketapahtumien kirjauksen on perustuttava päivättyyn ja numeroituun tositteeseen, joka todentaa maksutapahtuman. Lisäksi tositteen tulee olla, mikäli mahdollista, maksun saajan tai maksun välittäneen rahalaitoksen antama.

Korkein oikeus katsoi, että vaikka tilintarkastajan ei ilman erityistä perustetta tule epäillä kirjanpitoon vietyjen tositteiden oikeellisuutta, olisi tilintarkastajan tullut vaatia muistiotositteen perusteella kirjatusta maksusta tarkempaa selvitystä velvoitteen ollessa ulosottokelpoinen ilman tuomiota ja sen kuuluessa jätevesimaksusta annetun lain mukaan kiinteistön omistajan vastuulle. Tilintarkastaja oli näin menetellyt huolimattomasti jättäessään vaatimatta tarkempaa selvitystä maksusta ja hänet velvoitettiin korvaamaan yhteisvastuullisesti asunto-osakeyhtiön hallituksen jäsenten ja isännöitsijän kanssa maksun laiminlyönnistä aiheutunut vahinko korkoineen asunto-osakeyhtiölle.

Myös tapauksessa KKO 2008:115 Korkein oikeus katsoi, että tilintarkastajan olisi tullut varmistua kirjanpitoaineistossa olleiden tositteiden oikeellisuudesta. Kyseessä olleet tositteet oli laatinut nostot tehnyt henkilö itse shekeillä tapahtuneiden nostojen osalta ja pankkivekseleillä tapahtuneista nostoista oli pankin kuitit, joihin nostaja itse oli merkinnyt nostot veloittaviksi kirjanpidolliselta saatava-tililtä. Tositteista ei ollut ilmennyt, kuinka varat oli käytetty saajan hyväksi. Tosiasiassa kyse oli yksityiskäyttöön nostetuista säätiön varoista, ja perusteettomat tilinostot olivat jatkuneet viiden vuoden ajan tilintarkastajan niistä huomauttamatta. Korkeimman oikeuden päätöksen mukaisesti tilintarkastajan olisi tullut, ottaen huomioon muun muassa tositteiden puutteellisuus, varmistua siitä, että näillä suorituksilla oli ollut säätiön kannalta asianmukainen peruste. Nostajan itse laatimat tositteet sekä hänen näihin tekemänsä merkinnät maksun saajasta eivät olleet riittäviä osoittamaan maksujen perusteet asianmukaisiksi eivätkä edes maksua saajalle. Muun muassa tällä perusteella tilintarkastaja velvoitettiin korvaamaan säätiölle vahingonkorvauksena tilinostojen määrää vastaava vahinko.

5.5.3 Johdon vahvistuskirje

Uudistetussa (15.12.2009) tilintarkastusstandardissa 580 ”Kirjalliset vahvistusilmoitukset” tilintarkastaja velvoitetaan hankkimaan tarkastettavan yhteisön johdolta kirjallinen vahvistusilmoitus johdon vahvistuskirjeen muodossa. Tämä on herättänyt tilintarkastajien keskuudessa hämmennystä, sillä vanhan tilintarkastussuosituksen 580 ”Johdon antaman tiedot” ollessa voimassa käytännöt vahvistusilmoitusten hankkimisessa ja niiden muodossa ovat vaihdelleet paljon. Eniten kysymyksiä on herättänyt kirjeen tarkoitus, sen merkitys ja vaikutukset tilintarkastukseen ja vastuisiin sekä johdon mahdollinen kieltäytyminen kirjeen antamisesta. Muun muassa eräs haastatelluista tilintarkastajista otti asian esille haastattelun aikana pyytäen selvennystä kirjeen tarkoituksesta ja sen merkityksestä. Tämän vuoksi tutkielmassa selvennetään hieman kyseisen kirjeen sisältöä.

Johdon vahvistuskirjeen lähtökohtana on, että tarkastettavan yhteisön toimiva johto ja muut hallintoelimet hyväksyvät tilintarkastuksen kannalta tärkei-

den perusasioiden olemassaolon, jotka liittyvät johdon perusvelvollisuuksiin. Näitä velvollisuuksia ovat standardin 200 mukaan muun muassa tilinpäätöksen laatiminen sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti ja tarpeellisen sisäisen valvonnan järjestäminen. Lisäksi toimivan johdon tulee sallia tilintarkastajan pääsy kaikkeen tilinpäätöksen kannalta relevanttiin tietoon ja johdon tulee myös antaa tilintarkastajalle kaikki hänen pyytämänsä tieto.

Uudistunut standardi 580 selkeyttää vahvistuskirjeeseen liittyviä kysymyksiä asettamalla tilintarkastajalle selkeät vaatimukset. Lisäksi VALA on esittänyt kirjallisiin vahvistusilmoituksiin liittyvän kannanoton (1/2011), jossa tärkein seikka on, että hyvä tilintarkastustapa edellyttää tilintarkastusstandardien noudattamista. Koska standardissa tilintarkastaja velvoitetaan pyytämään johdolta kirjallinen vahvistuskirje, on se hyvän tilintarkastustavan mukaisesti pyydettävä. Kirjeen tarkoitus ei sen sijaan ole muuttaa johdon tai tilintarkastajan vastuita, sillä molempien velvollisuudet ja vastuut on ilmaistu laissa. Tämän seurauksena kirjallinen vahvistuskirje ei lisää toimivan johdon vastuuta yli sen, mitä laki määrää.

VALA:n kannanoton (1/2011) mukaisesti kirjallinen vahvistusilmoitus auttaa tilintarkastajaa dokumentoimaan tekemänsä tilintarkastuksen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Lisäksi vahvistuskirje vahvistaa johdon täyttäneen velvollisuutensa tilinpäätöksen laatimisesta ja tietojen antamisesta tilintarkastajalle sekä tukee tilintarkastajan hankkimaa muuta evidenssiä.

Koska tilintarkastusstandardit eivät sido tarkastettavan yhtiön johtoa, periaatteessa heitä ei voida velvoittaa kirjallisen vahvistuksen antamiseen. Kuitenkin tilintarkastuslain 18 §:ssä säädetään yhteisön toimielinten velvollisuudesta avustaa tilintarkastajaa antamalla sellaista selvitystä ja apua, jota tilintarkastaja pyytää. Tähän säännökseen perustuu tilintarkastajan oikeus pyytää kirjallista vahvistusilmoitusta toimivalta johdolta. Standardin 580 mukaan tilintarkastajan tulee jättää antamatta lausunto tilinpäätöksestä, mikäli tilintarkastajalle syntyy epäilys kirjallisten vahvistusilmoitusten luotettavuudesta tai kun pyydettyä vahvistusilmoitusta ei anneta.

5.6 Työpapereiden dokumentointi

Tilintarkastajan työn dokumentointia ei ole tarkasti säädetty tilintarkastuslaissa, mutta välillisesti siitä mainitaan tilintarkastuslain 45.3 §:ssä. Säädöksen mukaan tilintarkastajan on säilytettävä 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua toimeksiantoa koskevat asiakirjat vähintään kuusi vuotta. Keskuskauppakamari on vahvistanut kuitenkin tilintarkastajasäännöissään, että hyväksytyn tilintarkastajan on laadittava tilintarkastustyöstään työpaperit ja säilytettävä ne vähintään kymmenen vuotta. Näistä työpapereista on käytävä ilmi, miten tilintarkastaja on päätynyt tarkastuksen perusteella antamaansa lausuntoon. (Kaisanlahti & Timonen. 2006, 37) Dokumentaation muotoon ja laajuuteen vaikuttavat esimerkiksi yhteisön koon ja monimutkaisuuden lisäksi myös kyseisen toimeksiannon olosuhteet. (ISA-standardi 300)

5.6.1 Dokumentoinnin tarkoitus

Tilintarkastustyön dokumentoiminen on keskeinen osa hyvää tilintarkastustapaa, (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 290), ja sitä koskevia suosituksia annetaan standardissa 230 ”Tilintarkastusdokumentaatio”. Työpapereiden tallentamisella on monta tarkoitusta, joista tärkeimpiä ovat tilintarkastuksen laadun parantaminen sekä tilintarkastusevidenssin ja johtopäätösten arviointi ennen tilintarkastuskertomuksen laatimista. Dokumentaatio auttaa myös esimerkiksi tilintarkastuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa, ja sillä voi olla merkitystä myös tulevissa tilintarkastuksissa. (ISA 230) Lisäksi dokumentaation tärkeys korostuu tilintarkastajan joutuessa vastuuseen tekemästään tilintarkastuksesta, olipa kyseessä sitten rikosvastuu, vahingonkorvausvastuu tai kurinpidollinen vastuu, sillä sen avulla tilintarkastaja voi näyttää menetelleensä hyvän tilintarkastustavan mukaisesti.

5.6.2 Dokumentoinnin sisältö

Standardin mukaisesti tilintarkastusdokumentaation tulee sisältää kaksi tärkeää asiaa; tilintarkastuskertomuksen perusteena olevat tiedot sekä tilintarkastusevidenssin. Tilintarkastusevidenssistä tulee käydä ilmi standardien,

soveltuvien lakien ja määräysten noudattaminen tilintarkastuksessa. Koska tilintarkastustyön aikana laadittu dokumentaatio on laadullisesti parempaa ja täsmällisempää kuin jälkikäteen tehty, on tärkeää dokumentoida tilintarkastusprosessin aikana kaikki ne tiedot, joiden perusteella tilintarkastaja on päätynyt johtopäätöksiinsä.

Standardissa tarkoitetaan tilintarkastusdokumentaatiolla kaikkea sitä aineistoa, joka sisältää suoritetut tarkastustoimenpiteet, hankitun asiaankuuluvan evidenssin sekä tilintarkastajan tekemät johtopäätökset. Dokumentaatio voidaan laatia joko kirjallisena tai sähköisenä. Sen sähköistäminen on suoritettujen haastatteluiden perusteella aloitettu tilintarkastusyhteisöissä muutama vuosi sitten. Lisäksi olemassa olevaa sähköistä järjestelmää kehitetään edelleen. Tärkeää on kuitenkin, olipa dokumentaatio missä muodossa tahansa, että se on laadittu standardin ohjeen mukaisesti siten, että kuka tahansa kokenut tilintarkastaja pystyy saamaan käsityksen tarkastustoimenpiteistä, niiden tuloksista ja päätyä niiden avulla samaan johtopäätökseen kuin tilintarkastuksen suorittanut henkilö.

Dokumentaatio voi standardin 230:n mukaan sisältää esimerkiksi analyysejä, muistioita, tarkistuslistoja ja merkittäviä asioita koskevaa kirjeenvaihtoa. ISA-standardissa 300 ”Tilintarkastuksen suunnittelu” velvoitetaan tilintarkastaja lisäksi dokumentoimaan sekä kokonaisstrategia että tilintarkastussuunnitelma. Lisäksi tilintarkastajan tulee dokumentoida myös kaikki ne merkittävät muutokset, jotka kokonaisstrategiaan ja tilintarkastussuunnitelmaan on tehty toimeksiannon aikana.

Standardissa 230 korostetaan joitakin merkittäviä seikkoja, jotka tilintarkastajan erityisesti tulisi dokumentoida. Näitä ovat esimerkiksi seikat, joista aiheutuu merkittäviä riskejä ja ne tarkastustoimenpiteiden tulokset, jotka osoittavat taloudellisen informaation olevan mahdollisesti virheellistä tai tilintarkastajan aiemmin arvioimien riskien ja niihin vastaavien tarkastustoimenpiteiden muuttamista. Muita merkittäviä asioita ovat ne olosuhteet, jotka vaikeuttavat tarkastustoimenpiteiden suorittamista tai ne havainnot, joiden perusteella tilintarkastuskertomuksesta on tulossa mukautettu. Tarkastusta vaikeuttava

seikka voi olla esimerkiksi se, että toimiva johto kieltäytyy antamasta tilintarkastajalle hänen pyytämiään lisäselvityksiä. Kuten Korkein oikeus on lausunut ratkaisussaan KKO 1997:188, tilintarkastajan tulee ilmoittaa tällaisesta kieltäytymisestä tilintarkastuskertomuksessa.

Korkein oikeus on ottanut kantaa muun muassa tapauksessa KKO 2008:115 työpapereiden säilyttämiseen. Korkein oikeus totesi tapauksessa hyvään tilintarkastustapaan kuuluvan, että tilintarkastaja tekee etukäteen suunnitelman tilintarkastuksen toimittamisesta ja kirjaa todistettavaan muotoon suorittamansa toimet. Tapauksessa korvausvaatimuksen kohteena oleva tilintarkastaja ei ollut selvittänyt menetelleensä näin, eikä tilintarkastajan kirjanpito-asiakirjoista ollut ilmennyt tilintarkastajan tavanomaisia merkintöjä suoritetusta tarkastuksesta. Asiaankuuluvien dokumenttien puuttuminen vaikutti omalta osaltaan siihen, että tilintarkastajan menettelyä pidettiin huolimattomana ja ettei tilintarkastusta oltu suoritettu asianmukaisesti.

Lisäksi tapauksessa KKO 1991:13 Korkein oikeus katsoi, ettei tilintarkastajan laiminlyönti tehdä muistutus yhtiön asettamiseksi selvitystilaan ollut syy-yhteydessä tavarantoimittajan luottotappioon, sillä tilintarkastaja pystyi osoittamaan varoittaneensa yhtiön osakkeenomistajia mahdollisesta vastuusta yhtiön veloista jatkaessaan yrityksen toimintaa. Mikäli tilintarkastaja ei olisi pystynyt osoittamaan tätä varoitustaan, olisi se saattanut vaikuttaa Korkeimman oikeuden päätökseen. ISA-standardissa 230 mainitaankin merkittävänä seikkana kaikki ne keskustelut, jotka on käyty toimivan johdon sekä muiden tahojen kanssa. Nämä tulisi dokumentoida oikea-aikaisesti, koska tällaisen dokumentaation merkitys voi olla eriarvoisen tärkeää tilintarkastajan joutuessa tekemisiin korvausvastuukysymyksen kanssa, kuten esimerkkitapauksessa.

5.7 Standardeista poikkeava menettely

Horsmanheimo & Steiner (2008, 149) kuvaavat standardeja siten, että ne ovat teknisiä ohjeita tilintarkastuksen suorittamisesta, joista huolellinen tilintarkastaja ei poikkea ilman perusteltua syytä. Standardeista poikkeava me-

nettely on erittäin tärkeää vahingonkorvausvastuun kannalta, sillä se esimerkiksi muuttaa tuottamuksen näyttötaakan osoittamisen siten, että tilintarkastajan velvollisuutena on osoittaa toimineensa huolellisesti standardista poikkeavasta menettelystä huolimatta. (Horsmanheimo et al. 2007, 364)

Horsmanheimo et al. (2007, 364) vertaavat tilintarkastusstandardien noudattamista yritysjohdon business judgement – sääntöön. Periaatteen mukaan yritysjohdolle ei synny korvausvastuuta sellaisesta liiketoimesta, joka osoittautuu myöhemmin tappiolliseksi, mikäli päätös on tehty hyvän liiketavan mukaisesti ilman oman edun tavoittelua uskoen toimen olevan yrityksen edun mukainen. Jos korvausta vaativa sen sijaan pystyy oikeudessa osoittamaan, että yritysjohto ei ole noudattanut kaikkia business judgementin periaatteita, siirtyy todistustaakka yritysjohdolle. Samoin käy tilintarkastajan kohdalla, mikäli hän ei ole noudattanut kaikkia tarkastuksen kannalta relevantteja standardeja.

Tilintarkastaja voi tilintarkastusstandardin 200 mukaisesti poikkeuksellisissa olosuhteissa harkita poikkeamista jostakin relevantista perusperiaatteesta tai keskeisestä menettelytavasta. Standardissa sanotaan kuitenkin, ettei tilintarkastajan tulisi tilintarkastuskertomuksessa mainita noudattaneensa tilintarkastusstandardeja, ellei tilintarkastaja ole täysin noudattanut kaikkia kyseessä olleen tilintarkastuksen kannalta relevantteja standardeja.

Dokumentoinnin merkitys korostuu todistustaakan siirtyessä tilintarkastajalle tilintarkastusstandardista poikkeavan menettelyn johdosta. Mikäli tilintarkastaja on poikennut standardeista, mutta dokumentoinut poikkeamisen asianmukaisesti standardin 230 mukaisesti, voi tilintarkastaja edelleen todeta tilintarkastuskertomuksessa noudattaneensa tilintarkastusstandardeja. Standardin mukaan tilintarkastajan tulee dokumentoida perusperiaatteista tai keskeisistä menettelytavoista poikkeaminen siten, että dokumentaatiosta käy ilmi, miten tilintarkastuksen kokonaistavoite saavutetaan vaihtoehtoisten tarkastustoimenpiteiden avulla ja syyt tähän poikkeamiseen. Dokumentoinnin tarkoituksena on eritoten vahvistaa standardeista poikenneiden vaihtoehtoisten tarkastustoimenpiteiden riittävyys ja tarkoitukseen soveltuvuus.

5.8 Raportointi

Tilintarkastaja voi edelleen aiheuttaa tuottamuksellaan vahinkoa yhteisölle tai kolmannelle, vaikka hän olisi toiminut huolellisesti tilintarkastuslain 1.1 § 1 ja 2 kohdissa tarkoitetuissa tehtävissään. Koska tilintarkastajan tuottamus käsittää huolellisuusvelvoitteen lisäksi myös tehtävästä raportoimisen, voidaan tilintarkastajan viaksi lukea tuottamus, jos tilintarkastaja on laiminlyönyt raportointivelvoitteen tai se on tehty puutteellisesti. (Horsmanheimo et al. 2007, 373)

5.8.1 Lain mukaiset raportit

Tilintarkastaja raportoi havaintonsa tilintarkastuslaissa säädetyillä raporteilla, joita ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus sekä tilintarkastuspöytäkirja (TTL 14–16 §). Tilinpäätösmerkintä on kuittausmerkinnän luonteinen julkinen kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastuksesta annettava raportti. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 327) Sen sijaan tilintarkastuspöytäkirjaa ei ole muiden raporttien mukaisesti tarkoitettu julkiseksi asiakirjaksi. Sen tarkoitus on vastuuvelvollisen informointi tilintarkastusta suorittaessa ilmi tulleista seikoista. Mikäli tilintarkastuspöytäkirjassa esitettyjä virheitä ei ole korjattu asianmukaisesti, voi tilintarkastaja huomauttaa tästä tilintarkastuskertomuksessa. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 356–357)

Tilintarkastuskertomuksen sisältö määritellään tilintarkastuslain 15 §:ssä, mutta sen muotoon ja sisältöön vaikuttavat Horsmanheimon & Steinerin (2008, 328) mukaan myös ISA-standardit ja hyvä tilintarkastustapa. Tilintarkastuskertomus on tärkein tarkastuksesta annettava raportti, sillä siinä raportoidaan tarkastuksen tuloksista antamalla joko vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen lausunto. Wouterin (2011, 31) mukaan tilintarkastuskertomus ei kuitenkaan ole vakuutus, jolla tilintarkastaja tarjoutuu ottamaan vastuun niskoilleen. Tilintarkastaja voi jättää lausunnon myös antamatta, mutta siitä on ilmoitettava tilintarkastuskertomuksessa (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 328)

Tilintarkastuskertomus saadaan antaa vakiomuotoisena, kun tietyt edellytykset täyttyvät (TTL 15 §). Vakiomuotoisuudella tarkoitetaan sisällöltään tiettyä kaavaa noudattavaa kertomusta, jolloin on noudatettu standardeja ja hyvää tilintarkastustapaa. Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus edellyttää, että tilinpäätös ja toimintakertomus antavat oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta tilanteesta eikä toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ole ristiriitaisia. Mikäli kumpikaan tai toinen tilintarkastuskertomuksen sisältämistä lausunnoista ei ole vakiomuotoisia, tilintarkastuskertomusta mukautetaan. (Horsmanheimo & Steiner. 2008, 331) KHT-yhdistyksen (2008, 188) ohjeen mukaisesti mukautetut lausunnot on aina perusteltava.

5.8.2 Raportoinnin laiminlyönti

Tilintarkastuslain 15 §:n mukaan tilintarkastuskertomuksessa tulee tehdä huomautus muun muassa silloin, kun tilintarkastaja havaitsee yritysjohdon syyllistyneen tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa aiheutua vahingonkorvausvelvollisuus. Huomautus on tehtävä lain mukaan myös silloin, jos yritysjohto on rikkonut yhteisöä koskevaa lakia, yhtiöjärjestystä tai yhtiösopimuksen määräyksiä. Kaisanlahden & Timosen (2006, 79) mukaan tilintarkastaja vapautuu havaittujen puutteiden osalta vahingonkorvausvastuusta vain siinä tapauksessa, kun tilintarkastaja mainitsee puutteista kertomuksessaan. Koska tilintarkastuspöytäkirja ei ole julkinen asiakirja, siinä tehty huomautus ei yleensä poista tilintarkastajan vastuuta, mutta Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1997:103 tällaisella julkistamattomalla muistutuksella oli painoarvoa tuottamusarvioinnissa.

Tapauksen KKO 1997:103 (vahingonkorvauksen maksaminen vastuuvakuutuksesta) taustalla oli aiempi oikeudenkäynti, jossa osakeyhtiön tilintarkastaja ei ollut huomauttanut tilintarkastuskertomuksessaan osakeyhtiölain vastaisesta varojenjaosta. Arvioidessaan tilintarkastajan huolimattomuuden tasoa Korkein oikeus antoi painoarvoa sille, että tilintarkastaja oli huomauttanut useaan otteeseen pääosakkeenomistajalle osakaslainojen jatkuvasta kas-

vusta. Tämän menettelyn johdosta Korkein oikeus katsoi, ettei tilintarkastaja ollut aiheuttanut yhteisölle vahinkoa törkeällä tuottamuksellaan.

Koska tilintarkastuskertomus toimitetaan rekisteröitäväksi kaupparekisteriin (KPL 3:12.1), sillä on merkittävä rooli eri sidosryhmien tiedonsaannissa. Raportoinnin merkitys korostuu etenkin silloin, kun vahingonkorvausta vaatii tilintarkastuslaissa 51.1 § tarkoitettu kolmas osapuoli. Kolmatta osapuolta kohtaan syntyvän vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä on muun muassa, että sivullisen taloudellinen päätöksenteko on perustunut ainakin osittain tilintarkastajan antamaan tilintarkastuskertomukseen tai muuhun tilintarkastajan julkistamaan informaatioon. (KKO 1991:13; Kaisanlahti & Timonen. 2006, 59) Virheellisen tai puutteellisen tilintarkastuskertomuksen perusteella vahingonkorvausta voi vaatia esimerkiksi yhteisön rahoittaja (Tomperi. 2009, 184).

Tutkielmassa käsitellyistä seitsemästä tapauksesta kahdessa vahingonkorvauskanne perustettiin tilintarkastajan laiminlyöntiin raportoinnissa. Tapauksessa KKO 1992:98 Korkein oikeus totesi, että tilintarkastaja oli laiminlyönyt velvollisuutensa huomauttaa tilintarkastuskertomuksessa yhtiössä vallinneesta osakeyhtiölain vastaisesta tilasta. Tapauksessa ei varsinaisesti otettu kantaa tilintarkastajan huolellisuuteen, mutta ratkaisun perusteluissa kuitenkin mainittiin, että seikan on täytynyt tulla esille hyvän tilintarkastustavan mukaisesti suoritetussa tilintarkastuksessa. Tapauksessa KKO 1991:13 oli myös kyseessä tilintarkastajan laiminlyönti raportoinnissa. Tilintarkastajan velvollisuutena olisi ollut huomauttaa tilintarkastuskertomuksessa yhtiön hallituksen laiminlyönnistä ryhtyä toimenpiteisiin yhtiön asettamiseksi selvitystilaan. Korkein oikeus ei kuitenkaan tuominnut tilintarkastajaa korvausvastuuseen, sillä tilintarkastajan ja vahingon väliltä puuttui syy-yhteys.

Lisäksi Horsmanheimo et al. (2007, 373) viittaavat tämän tutkielman ulkopuolelle jätettyyn Korkeimman oikeuden tapaukseen KKO 1999:118, jossa tilintarkastaja oli huomauttanut erään tilintarkastuksen yhteydessä lainvastaisesta osakaslainasta, mutta jättänyt huomauttamatta asiasta myöhempinä tilintarkastuskertoina, vaikka yhtiössä vallitsi edelleen lainvastainen tila. Korkein

oikeus ei ollut kuitenkaan ottanut kantaa tähän yksityiskohtaan, mutta alempi käräjäoikeus sen sijaan katsoi, että tilintarkastajan velvollisuuksiin kuului puuttua virheellisyyksiin uudelleen, vaikka samasta asiasta olisi huomautettu jo aiemmassa tilintarkastuskertomuksessa.

Haastatelluista henkilö A arvioi, että noin joka viides tai kuudes kertomus on mukautettu. Usein huomautuksen taustalla ovat samat vakioelementit, jotka toistuvat. Pienten osakeyhtiöiden kohdalla yleisimmät huomauttamisen aiheet ovat osakkeenomistajan ottama osakeyhtiölain vastainen laina ja oman pääoman negatiivisuus, jota ei ole rekisteröity osakeyhtiölain mukaisesti (OYL 20:23.1 §) kaupparekisteriin. Kun tilintarkastaja huomaa yhteisöllä olevan maksuvaikeuksia, tulee hänen antaa lisätieto toiminnan jatkuvuuteen sisältyvästä epävarmuudesta. Vakiomuotoisessa lausunnossa mainitaan lisätietona, että yhtiön lyhytaikaiset velat ylittävät moninkertaisesti varat, minkä vuoksi toiminnan jatkamiseen liittyy epävarmuutta. Tällaiset huomauttamiset ovat henkilö A:n mukaan lisääntyneet.

5.9 Laissa sääntelemättömät vaatimukset

Tilintarkastajaan kohdistuvilla laissa sääntelemättömillä vaatimuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä tilintarkastajaan liittyviä ominaisuuksia, jotka vaikuttavat tilintarkastajan suorittamaan tarkastukseen. Ammatillista skeptisyyttä ja harkintaa ohjeistetaan standardissa 200. Näiden lisäksi tutkielmaan on haluttu liittää myös muita tilintarkastajan henkilökohtaisia ominaisuuksia eli erilaisia luonteenpiirteitä, joilla voi olla vaikutusta tarkastuksen onnistumiseen. Tämän vuoksi haastatelluilta tilintarkastajilta kysyttiin, millainen hyvä tilintarkastaja on heidän mielestään.

5.9.1 Ammatillinen skeptisyys

Tilintarkastajan ammatillisen skeptisyyden perusteella tilintarkastajan tulee Halosen & Steinerin (2009, 51) mukaan aina olettaa, että tilinpäätökseen sisältyy olennaisen virheellisyyden mahdollisuus, minkä vuoksi koko tilinpäätös voi olla olennaisesti virheellinen. Tällä he (Halonen & Steiner. 2009, 51) tar-

koittavat sitä, että tilintarkastajan on asennoiduttava kyseenalaistamaan ja arvioimaan kriittisesti hankkimaansa evidenssiä. Lisäksi tilintarkastajan on tunnistettava hankkimansa evidenssin ja muilta tahoilta saamansa informaation välinen mahdollinen ristiriitaisuus etenkin tilintarkastajan havaitessa johdolta saamiensa tietojen ja esimerkiksi erilaisten dokumenttien välillä ristiriitaisuutta.

Halonen & Steiner (2009, 51) korostavat, että ammatillinen skeptisyys on pidettävä mielessä koko tilintarkastuksen ajan, jolloin tilintarkastaja havaitsee parhaiten tavanomaisuudesta poikkeavia seikkoja. He (Halonen & Steiner. 2009, 51) eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että tilintarkastaja pitäisi toimivaa johtoa lähtökohtaisesti epärehellisenä. Käännetysti ammatillisella skeptisyydellä tarkoitetaan myös sitä, että tilintarkastajan ei tule tehdä olettamusta toimivan johdon ja muun henkilöstön täydestä rehellisyydestäkään.

5.9.2 Ammatillinen harkinta

Tilintarkastajan ammatillinen harkinta on eräs täydellisen varmuuden rajoituksista, joiden vuoksi tilintarkastuksessa on mahdollista saavuttaa vain kohtuullinen varmuus tilinpäätöksen oikeellisuudesta. Halosen & Steinerin (2009, 50) mukaan ammatillisen harkinnan osatekijöitä ovat muun muassa tilintarkastajan tiedot ja kokemus tilintarkastuksesta, joiden avulla tilintarkastaja tunnistaa tilinpäätöksen riskitekijöitä, arvioi johdon tekemiä arvioita ja tekee päätöksiä asianmukaisista toimenpiteistä tilintarkastuksen kuluessa. Heidän (Halonen & Steiner 2009, 50) mukaansa etenkin koulutus ja kokemus vähentävät eri tilintarkastajien tekemien johtopäätösten eroavaisuuksia ja mikäli toinen kokemusta omaava tilintarkastaja päätyy samaan lopputulokseen, on ammatillisen harkinnan käyttö ollut asianmukaista.

Ammatillisen harkinnan asianmukaisuuden arvioinnissa käytetään olosuhteita, jotka olivat harkinta-ajankohtana vallalla (Halonen & Steiner 2009, 50), kuten Korkeimman oikeuden päätöksestä KKO 1997:103 havaitaan. Käsiteltävänä asiana oli tilintarkastajan vahingonkorvauksen maksaminen vastuuvakuutuksesta. Tilintarkastaja oli velvoitettu aikaisemmassa oikeudenkäyn-

nissä (KKO 1992:98) korvaamaan aiheuttamansa vahinko osakeyhtiölle, joka johtui laiminlyönnistä raportoinnissa. Yhtiö oli jakanut osakeyhtiölain vastaisesti varoja antamalla rahalainaa osakkeenomistajalle ja osakeyhtiölain vastaisella omien osakkeiden lunastamisella. Tapauksessa Korkein oikeus totesi, että rahalainojen oikeudellinen arviointi ei tuona aikana ollut niin selvää, että huomautuksen tekemättä jättäminen tilintarkastuskertomukseen olisi johtunut tilintarkastajan törkeästä huolimattomuudesta.

5.9.3 Henkilökohtaiset ominaisuudet

Haastatelluiden henkilöiden mukaan tilintarkastajalta vaaditaan ainakin tarkkuutta, kykyä tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa sekä kommunikointitaitoa. Henkilön D mielestä tilintarkastajan tulisi myös uskaltaa ottaa kantaa esille tulleisiin vaikeisiinkin kysymyksiin. Haastatteluiden perusteella hyvänä koulutuspohjana pidettiin oikeustieteiden tai kauppatieteiden maisterin tutkintoa tai ainakin näiden alojen jonkinlaista opiskelua. Lisäksi tilintarkastajalla olisi hyvä olla käytännön kokemusta kirjanpito- ja palkanlaskentatehtävistä ja tuntemusta tietotekniikasta. KHT-yhdistyksen (2002, 36) mukaan hyvän tilintarkastajan tulee olla sosiaalinen ja erilaisiin ympäristöihin sopeutuva, sillä tilintarkastaja kohtaa työssään jatkuvasti uusia ihmisiä. KHT-yhdistys (2002, 37) pitää myös tärkeänä sitä, että tilintarkastaja saavuttaa luottamukselliset välit tarkastettavan asiakkaan kanssa, sillä yksi onnistuneen tilintarkastuksen edellytyksistä on saada oikeaa ja oleellista informaatiota tarkastuskohteelta.

5.10 Vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisyn keinot

Horsmanheimon et al. (2007, 363) tekemän päätelmän mukaisesti tilintarkastajalta edellytetty huolellisuusvaatimus täyttyy, kun tilintarkastaja on suunnitellut, organisoinut ja toteuttanut tilintarkastuksen sekä valvonut sitä standardeista ilmenevän hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Standardeilla on erityinen merkitys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuussa, sillä ne kuvaavat hyvän tilintarkastustavan edellyttämää hyväksyttävän varmuuden tasoa. Horsmanheimon et al. (2007, 364) jatkavat, että noudattamalla standardeja tilintarkastajan ei tarvitse esittää muuta näyttöä tarkastuksensa huolellisuu-

desta. Tämän seurauksensa myöskään toinen osapuoli ei voi vedota standardeja korkeampaan huolellisuusvelvoitteeseen. Alla olevaan listaukseen on koottu tutkielmassa havaittujen seikkojen pohjalta joitakin tärkeimpiä eräänlaiseksi 15-portaiseksi viitekehykseksi, jota seuraamalla tilintarkastaja voi varmistua toimineensa tilintarkastuslaissa tarkoitetulla tavalla huolellisesti.

1) Tuottamus perustuu joko huolellisuus- tai raportointivelvoitteen tai näiden molempien rikkomiseen.
2) Raportointivelvoitteen rikkominen voi tapahtua joko laiminlyömällä raportointivelvoitetta tai puutteellisella raportoinnilla. Raportointivelvoitteen rikkomisen voidaan väittää olevan vakavampi virhe kuin huolellisuusvelvoitteen; vaikka tilintarkastaja olisi toiminut tilintarkastusta suorittaessaan huolellisesti, mutta laiminlyönyt raportointivelvoitteensa, voi tilintarkastaja joutua korvausvastuuseen.
3) Pääsääntöisesti vain tilintarkastuskertomuksessa tehty huomautus vapauttaa korvausvastuusta. Pääsäännöstä poiketen myös julkistamattomalla asiakirjalla voi olla vaikutusta vastuusta vapautumiseen. Tilintarkastuskertomuksessa on huomautettava toistuvasti tilinpäätöksessä olleista virheistä; kerran kertomuksessa mainittu usean tilikauden ajan jatkuva virhe ei poista tilintarkastajan korvausvastuuta.
4) Huolellisuusvelvoitteen rikkominen voi tapahtua huolimattomuudesta tai tahallisuudesta.
5) Kyseessä olevan tehtävän luonteella on merkitystä vahingonkorvausvastuun kannalta; lakimääräisessä tilintarkastuksessa (TTL 1.1 § 1 kohta) huolellisuusvelvoitteen mittapuuna toimii hyvä tilintarkastustapa, kun taas TTL 1.1 § 2 kohdassa tarkoitetuissa muissa lakisääteissä tehtävissä vaaditaan absoluuttista oikeellisuutta.
6) Noudattamalla kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja suosituksia tilintarkastaja voi varmistaa, että hän on toiminut hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja tilintarkastuslain tarkoittamalla tavalla huolellisesti.
7) Tilintarkastusstandardeista poikkeava menettely asettaa tilintarkastajalle joitakin erityisvaatimuksia. Muun muassa tuottamuksen näyttötaakka siirtyy tilintarkastajalle ja työpapereiden dokumentointi korostuu. Tilintarkas-

tajan velvollisuutena on myös perustella standardeista poikkeavan menettelyn syyt ja tarkoituksenmukaisuus.

8) Tilintarkastajan on arvioitava jokaisen tarkastuskohteen kohdalla olennaisuus erikseen. Olennaisia tarkastettavia eriä ovat ainakin sellaiset tositteet, jotka ovat rahamäärältään suuria ja jonkun muun kuin maksun saajan laatimia.
9) Kohtuullisen varmuuden saamiseksi tilintarkastajan on ainakin tarkastettava, että kirjatut tapahtumat ovat aitoja ja tositteet täyttävät kirjanpitolaissa asetetut vaatimukset. Tilintarkastajan on myös huomioitava tarkastettavan yhteisön sisäisen valvonnan järjestäminen ja valvontajärjestelmän mahdolliset puutteet.
10) Tilintarkastusevidenssiä hankkiessaan tilintarkastajan tulisi huolehtia, että evidenssiä on tarpeeksi ja se on laadukasta, sitä on hankittu useista lähteistä ja mahdollisesti sekä yhteisön sisäisistä että ulkoisista lähteistä. Evidenssin tulee olla vakuuttavaa, eikä yritysjohdon selitykset ole riittäviä ristiriitojen selvittämisessä. Tilintarkastajalla on lisäksi velvollisuus tutkia mahdollinen väärinkäytösepäily.
11) Onnistunut riskien arviointi on yksi edellytys onnistuneelle tilintarkastukselle. Tämä edellyttää huomattavaa ammatillista harkintaa. Tilintarkastajan on suunniteltava tilintarkastus huolellisesti ja etenkin uusien toimeksiantojen kohdalla on tärkeää muodostaa käsitys asiakkaasta. Riskien tunnistamisessa tärkeää on tunnistaa eri riskit ja niiden tasot. Lisäksi tilintarkastajan tulee pienentää kontrolli- ja havaitsemisriskejä.
12) Dokumentointi on osa hyvää tilintarkastustapaa, jonka merkitys korostuu etenkin vahingonkorvausvastuukysymyksen kohdalla. Työpaperit on säilytettävä kymmenen vuotta, ja niiden tulee olla selkeitä ja oikea-aikaisia. Työpapereihin tulee dokumentoida kaikki merkittävät seikat ja niistä on käytävä ilmi standardien noudattaminen. Dokumentoinnin periaatteena tulisi käyttää ajatusta ”mitä ei ole dokumentoitu, sitä ei ole tehty”.
13) Johdon vahvistuskirjeen vaatiminen on osa hyvää tilintarkastustapaa. Sen vaatiminen on tärkeää, sillä sen antamisesta kieltäytyminen voi olla merkki tilinpäätökseen sisältyvästä virheestä tai väärinkäytöksestä. Tällöin tulisikin pohtia, miksi yritysjohto kieltäytyisi kirjeen antamisesta.

14) Tilintarkastus on suoritettava käyttämällä ammatillista harkintaa ja skeptistä asennetta.
15) Tilintarkastajan muita laissa sääntelemättömiä vaatimuksia ovat eräät luonteenpiirteet, kuten sosiaalisuus ja kyky sopeutua uusiin tilanteisiin. Lisäksi tilintarkastajalta vaaditaan tietotekniikan tuntemusta ja käytännön kokemus esimerkiksi kirjanpito- ja/tai palkanlaskentatehtävistä on eduksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Vahingonkorvauksen merkitystä voidaan pohtia useista eri näkökulmista. Virtasen (2011, 23) mukaan vahingonkorvauksella on ainakin kolme tehtävää; toimia käyttäytymissääntöjen tehosteena, ennaltaehkäisevänä pelotteena sekä vahingonkärsijän hyvitteenä. Esimerkiksi vahinkoa mahdollisesti aiheuttava henkilö saattaa pohtia, pitäisikö tai voisiko vahingon syntymistä estää toimimalla toisin. Laajentamalla vahingonkorvauksen merkityspohdintaa yksittäisten vahingonaiheuttajien tai vahingonkärsijöiden kannalta yhteiskunnalliseen merkitykseen, voidaan sen ajatella olevan osa seuraamusjärjestelmää, jonka avulla tehostetaan sääntöjen noudattamista. Vahingonkorvaus voi olla ainut seuraamus esimerkiksi asetettujen sääntöjen noudattamatta jättämisestä, ja sen avulla yhteiskunta ilmaisee kielteisen kantansa tiettyjen toimintojen harjoittamiseen. (Virtanen, P. 2011, 23)

6.1 Näkökohtia vahingonkorvausvastuun oikeudellisista perusteista

Etenkin Suomessa puhutaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajattomuudesta niin kirjallisuudessa kuin julkisessa keskustelussa. Tällä tarkoitettaneen etenkin korvauksen enimmäismäärää, sillä maksettavalle korvaussummalle ei ole tilintarkastuslaissa määritelty ylärajaa. Tämä ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti täysin oikein, sillä tutkimuksen aikana esille on tullut kolme erilaista vahingonkorvauksen määrään liittyvää rajoitetta. Muun muassa tilintarkastuslaissa viitataan vahingonkorvauslain lukuihin 2 ja 6, jotka käsittelevät vahingonkorvauksen sovittelua ja korvausvastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken. Lisäksi on mahdollista, että tilintarkastajan maksettavaksi jää ainoastaan omavastuuosuus vastuuvakuutuksen korvatessa korvauksen loppuosan.

Tässä tutkielmassa käsitellyistä seitsemästä Korkeimman oikeuden ratkaisuista ei missään oltu päädytty sovitteluun, mutta kuten alla olevasta taulukosta 2. nähdään, sen sijaan vastuun jakautuminen oli hyvin yleistä käsiteltyjen oikeustapausten puitteissa. Korvausvastuu jakaantui neljässä tapaukses-

sa siten, että tilintarkastaja oli velvoitettu kahdessa tapauksessa (KKO 1991:25 ja 2001:36) hallituksen jäsenten, yhdessä (KKO 1992:98) osakkeenomistajan ja yhdessä (KKO 1997:188) hallituksen ja asunto-osakeyhtiön isännöitsijän kanssa yhteisvastuullisesti korvaamaan aiheutunut vahinko. Lisäksi yksi tapaus (KKO 1997:103) käsitteli tilintarkastajan ja vakuutusyhtiön välistä kiistaa vakuutuksen kautta korvattavasta tilintarkastajan maksamasta vahingonkorvauksesta. Ratkaisussa vakuutusyhtiö velvoitettiin korvaamaan puolet tilintarkastajan maksamasta vahingonkorvauksesta.

KKO:n tapaus	Sisältö	Tuomion perustelut	Summa	Vastuun jakautuminen
1991:13	Osakeyhtiön hallituksen laiminlyönti asettaa yhtiö selvitystilaan	Ei syy-yhteyttä --> ei tuomiota	-	-
1991:25	Todistus osakepääoman maksamisesta	Absoluuttisen oikeellisuuden vaatimus	100 000 mk	Yhteisvast.hallituksen jäsenten kanssa
1992:98	Osakeyhtiölain vastainen varojenjakaminen	Raportoinnin laiminlyönti	433 036 mk	Yhteisvast.osakkeenomistajan kanssa
1997:103	Vastuuvakuutus	Tuottamus osittain törkeä --> puolet korvaussummasta	320 188 mk	-
1997:188	As Oy:n tilintarkastus perustajaurakoitsijan hallintoajalta	Huolimattomuus	33 496 mk	Yhteisvast.hallituksen ja isännöitsijän kanssa
2001:36	Todistus osakepääoman maksamisesta	Absoluuttisen oikeellisuuden vaatimus	20 000 000 mk	Yhteisvast.hallituksen jäsenten kanssa
2008:115	Säätiön varojen nosto hallituksen pj:n omaan käyttöön	Huolimattomuus	170 884 €	Yksin

Taulukko 2. Korkeimman oikeuden päätökset

Vahingonkorvauksen rajattomuus liittyy myös siihen, ettei niitä tahoja, jotka voivat nostaa tilintarkastajaa vastaan vahingonkorvauskanteen, ole rajattu. Tilintarkastaja on korvausvelvollinen huolimattomuudellaan tai tahallisuudellaan aiheutetusta vahingosta sekä yhteisölle itselleen että sivulliselle, eli kolmannelle taholle, joita voivat olla esimerkiksi osakkeenomistaja tai yhteisön velkoja.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta rajoittavia tekijöitä voidaan katsoa olevan muitakin kuin edellä mainitut, tärkeimpänä tilintarkastuksen perimmäinen tavoite tilintarkastajan velvollisuudesta antaa lausunto tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja tarkastuskohteen vastuullisten lainmukaisesta menettelystä tilikauden aikana. Tällöin ei liene tarpeen pohtia tilintarkastajan toimia tarkas-

tuksen aikana tai huolellisuuden astetta, mikäli hän on hoitanut raportointivelvollisuutensa ja tuonut esille tarvittavat huomautukset tilinpäätöksestä.

Mikäli yhteisölle tai sivulliselle aiheutuu tilintarkastajan esiin nostamista seikoista vahinkoa, tilintarkastaja ei ole niistä vastuussa eikä häntä voida asettaa vahingonkorvausvastuuseen sellaisista vahingoista, jotka eivät ole aiheutuneet hänen toimestaan. Tämä toimii myös päinvastaisesti; toimittuaan muuten huolellisesti mutta laiminlyömällä tämän raportointivelvollisuutensa tilintarkastaja voi joutua korvausvastuuseen tuottamuksellaan aiheutetusta vahingosta. Muita rajoittavia tekijöitä ovat esimerkiksi osakeyhtiölain säännös tilintarkastajaa vastaan nostettavan kanteen vanhenemisesta (22:8.1 §) ja tilintarkastajan tiedoksisaantioikeus. Tilintarkastajaa ei pidetä vastuussa sellaisesta tilintarkastuksen puutteellisuudesta, joka on aiheutunut esimerkiksi tärkeiden asiakirjojen salaamisen seurauksena.

Seuraavalla sivulla olevaan kuvaan 3. on tiivistetty tutkielman aikana esiin tulleet korvausvastuun edellytykset ja rajoituksina pidettävät seikat. Korvausvastuun edellytykset toimivat samanaikaisesti myös rajoituksina, kuten esimerkiksi vaatimus teon tai laiminlyönnin ja vahingon välisestä syyyhteydestä, joka ilmeni erittäin havainnollisesti tapauksessa KKO 1991:13. Tilintarkastajan korvausvastuun syntymiseltä edellytetään lisäksi tuottamusta eli vahingon aiheutumista tahallisuudesta tai huolimattomuudesta. Tuottamuksen asteen pohdinnalla ei ole pääsääntöisesti merkitystä vahingonkorvauksen kannalta. Sen arvioiminen tulee kuitenkin ajankohtaiseksi siinä vaiheessa, kun maksettua vahingonkorvausta vaaditaan vakuutusyhtiöltä vastuuvakuutukseen perustuen korvattavaksi.

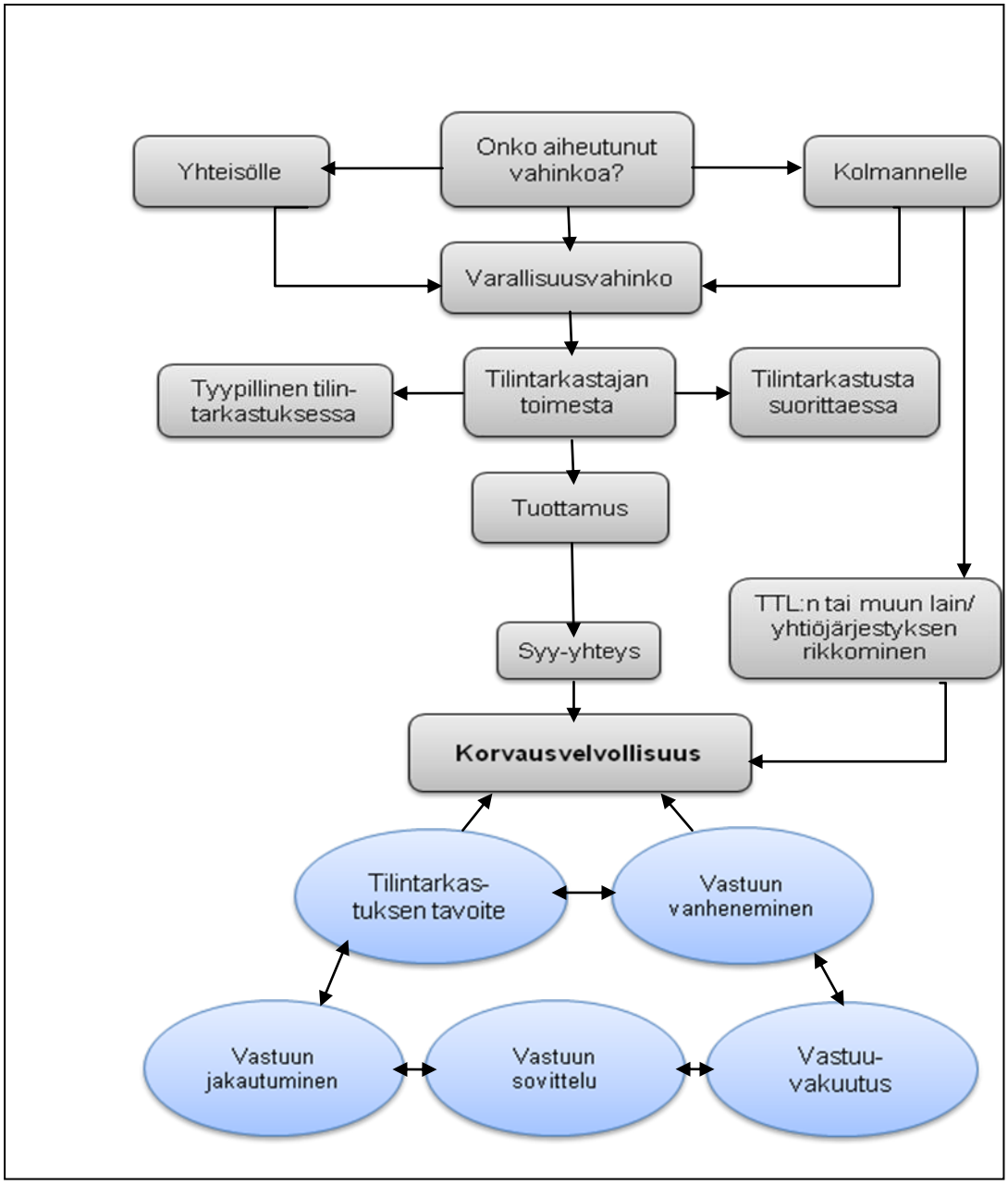

Kuva 3. Vahingonkorvausvastuun edellytykset ja rajoitukset lakiin perustuvien tehtävien osalta.

Kun korvausta vaatimassa olevana osapuolena on sivullinen, vahingonkorvausvastuun syntymisen perusteena edellytetään lisäksi esimerkiksi tilintarkastus- tai osakeyhtiölain rikkomista. Tämän ei kuitenkaan havaittu olevan merkityksellinen seikka, sillä kaikissa käsitellyissä tapauksissa tilintarkastaja oli joko rikkonut osakeyhtiölakia, yhtiöjärjestystä tai tilintarkastuslakia toimimalla hyvän tilintarkastustavan vastaisesti, jolloin kaikki edellytykset täyttyivät myös kolmatta osapuolta kohtaan.

Lisäksi havaittiin, että korvausvastuun kannalta rajanveto TTL:n 1.1 §:n ja 1.2 §:n tarkoitettujen tehtävien välillä merkitsee, sillä se vaikuttaa muun muassa vastuumuotoon sekä sitä kautta sovellettavaan lakiin. Lisäksi tehtävien jakamisella tilintarkastuslain 1.1 § 1. ja 1.1 § 2. kohdassa tarkoitettuihin tehtäviin on myös tärkeää, sillä huolellisuuden vaatimustaso eroaa olennaisesti näiden kohdalla. Lakisääteisessä tilintarkastuksessa huolellisuuden mittapuuna tarkastellaan hyvää tilintarkastustapaa, kun taas erilaisten todistusten ja lausuntojen kohdalla vaaditaan absoluuttista oikeellisuutta, eli tällainen tehtävä voidaan hoitaa joko oikein tai väärin.

Tilintarkastajan vastuumuodon kohdalla ei päädytty ristiriidattomaan päätelmään, sillä tilintarkastajan korvausvastuu sisältää sekä delikti- että sopimusvastuulle tunnusomaisia piirteitä. Vaikka tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu onkin osa Suomen yleistä vahingonkorvausoikeudellista vastuujärjestelmää, esiintyy siinä omanlaisiaan piirteitä. Esimerkiksi vahingon ennaltaarvattavuus ei korostunut käsitellyissä oikeustapauksissa, ja tilintarkastajan tuottamusarviointi perustuu hyvin pitkälti kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin. Edellä mainittujen ristiriitaisuuksien vuoksi tilintarkastajan korvausvastuun kohdalla päädyttiinkin johtopäätökseen, että kyseessä saattaa olla jokin muu vastuumuoto, jota Suomessa vahingonkorvausoikeudessa ei varsinaisesti tunneta.

Myös Hemmo (1998, 382) on todennut tutkimuksessaan, että korvaustapausten luokittelu perinteisiin vastuumuotoihin aiheuttaa joissakin tapauksissa ongelmia, kuten edellä on selvitetty. Esimerkkitilanteena Hemmo (1998, 382–383) mainitseekin sellaiset tilanteet, joissa osapuolten välillä ei ole varsinaista sopimussuhdetta, mutta jonkin muun erityissuhteen vuoksi on olemassa peruste varallisuusvahingon korvaamiselle. Juuri tällaisesta tilanteesta on kysymys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohdalla. Niinpä ei liene väärin todeta, että tilintarkastajan kohdalla kyseessä on joku muu kuin sopimuksenulkoinen tai sopimukseen perustuva vastuumuoto. Vastuumuodon määrittelyn apuna käytettiin välimiehen sekä kiinteistönvälittäjän vastuuta toimeksiannon vastapuolelle, mutta näidenkin kohdalla havaittiin eroavaisuuksia.

Hieman yllättäen tutkielman aikana havaittiin, että tilintarkastajan riippumattomuus ei näytellyt suurta roolia käsitellyissä tapauksissa. Vaikka tilintarkastajan riippumattomuussääntely on ollut julkisuudessa yleinen keskustelunaihe, sillä ei kuitenkaan todettu olleen merkitystä käsitellyissä Korkeimman oikeuden ratkaisuissa. Vain yhdessä tapauksessa (KKO 2008:115) mainittiin tilintarkastajan riippumattomuus. Todettu riippuvuussuhde mainittiin olevan omiaan vähentämään luottamusta tilintarkastajan menettelyn asianmukaisuuteen, mutta Korkein oikeus ei katsonut sen vaikuttaneen sellaisenaan säätiölle aiheutuneeseen vahinkoon.

Tutkielmaa tehdessä tuli esille, ettei tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun toteutuminen ole kovin yleistä. Korkeimman oikeuden tapauksiakin on olemassa alle kymmenen, joista vain kaksi jätettiin tämän työn ulkopuolelle. Oikeustapausten määrän vähäisyyden voi selittää ainakin neljä syytä; Suomessa ei lähdetä helposti vaatimaan vahingonkorvausta oikeusteitse, tilintarkastajat sopivat mahdolliset vahingonkorvausvelvollisuuteen johtaneet tilanteet neuvottelemalla toisen osapuolen kanssa tai joko tilintarkastus tai kirjanpito tai molemmat toteutetaan Suomessa niin korkeatasoisesti, ettei tarvetta vahingonkorvauksen soveltamiseen ole esiintynyt tätä useammin. Tämä vaikutti osaltaan siihen, että tutkielman yhdeksi tavoitteeksi asetettiin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisemisen keinojen selvittäminen.

6.2 Hyvä tilintarkastustapa

Tutkittaessa hyvän tilintarkastustavan sisältöä tuli esille, että se sisältää muun muassa erilaisia tilintarkastuslain sekä KHT-yhdistyksen laatimia periaatteita ja omaksuttuja työmenetelmiä. Johtopäätöksenä voisi myös sanoa, että hyvä tilintarkastustapa ei nykyisin ole enää niinkään kirjoittamatonta tapaoikeutta, sillä eri lähteistä on käynyt ilmi kansainvälisten tilintarkastusstandardien velvoittavuus ja niiden noudattamisen tarkoittavan yhtä kuin hyvä tilintarkastustapa. Tutkielman aikana on syntynyt vahva käsitys siitä, että noudattamalla tilintarkastusstandardeja tilintarkastaja voi varmistua toimineensa huolellisesti ja hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, jolloin vahingon-

korvausvastuun edellytykset eivät voi syntyä. Tämän vuoksi ihmetystä herättääkin tilintarkastuslaista puuttuva selvä säännös tilintarkastajan tuottamuksen perusteista, sillä voimassa olevan lainsäädännön mukaan tuottamus perustuu hyvän tilintarkastustavan eli käytännössä tilintarkastusstandardien noudattamiseen.

Myös dokumentointi on osa hyvää tilintarkastustapaa, ja vahingonkorvausvastuun kannalta yksi tärkeimmistä huomioon otettavista seikoista. Tämänkään merkitystä ei ole voimassaolevan tilintarkastuslain pykälissä otettu huomioon, mutta tilintarkastusalan standardeissa ohjeistetaan dokumentointi hyvin yksityiskohtaisesti. Kuten Horsmanheimo & Steiner (2008, 148) arvelevat, tärkein syy miksi hyvää tilintarkastustapaa ei ole tilintarkastuslaissa sen yksityiskohtaisemmin normitettu, lienee tilintarkastusalan muuttuminen ammattihenkilöiden kehittäessä sitä muun toimintaympäristön muuttuessa. Kuten Horsmanheimo & Steiner (2008, 148) kiteyttävät, lainsäätäjän tulee määrittää tilintarkastuksen tavoite ja jättää tilintarkastusammattilaisten tehtäväksi pohtia, millaisia menetelmiä tilintarkastuksen tavoitteen saavuttamiseksi tulee käyttää. Tilintarkastusstandardien lisäksi keskeisinä hyvän tilintarkastustavan lähteinä toimivat lakien ja asetusten ohella TILA:n, VALA:n, viranomaisten ja tuomioistuinten päätökset ja kannanotot sekä alan ammattikirjallisuus.

6.3 Vahingonkorvausvastuu tilintarkastuksessa

Pohtimalla tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun merkitystä esiin tulee väistämättä seikkoja, jotka vaikuttavat tilintarkastajan päivittäiseen työhön. Virtasen mukaan (2011, 23) korvausvastuun voidaan väittää sääntelevän toimintaamme, mikä ilmeni myös suoritetuissa haastatteluissa. Haastatellut tilintarkastajat eivät omien sanojensa mukaan varsinaisesti pelkää korvausvastuun toteutumista, mutta myöntävät sen vaikuttavan ainakin osittain tilintarkastusprosessin kaikkiin vaiheisiin.

Korvausvastuun merkitys korostuu etenkin siinä, että tilintarkastajat pyrkivät tekemään parhaansa, vaikka vastuuvakuutukset ovatkin olemassa. Vahingonkorvausvastuuseen joutuminen olisi erään haastateltavan mukaan mel-

koinen ammatillinen kolaus, sillä taustalla on kuitenkin se, että jotain on jäänyt tekemättä tai on tehty huolimattomasti. Koska kukaan ei halua vapaaehtoisesti joutua maksumieheksi, tilintarkastajat pyrkivät entistä tarkemmin noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa ja pohtivat, mitä jokainen voisi tehdä omassa työssään paremmin. Muun muassa Karhu et al. (2006, 32) ovat kiteyttäneet samanlaisia ajatuksia sanoessaan, että vahingonkorvausvastuun erityispreventiivinen vaikutus syntyy vahingonkorvausvastuun uhkan pelosta ja yleispreventiivinen syntyy siinä tapauksessa, kun vahinkoon johtavaa käyttäytymistä pidetään yleisesti paheksuttava olemassa olevien säännösten vuoksi.

Hyvän tilintarkastustavan pohtiminen oli tutkielman kannalta oleellista, sillä se määrittelee tilintarkastajaan kohdistuvan korvausvastuun edellytysten perusteet. Tätä tarkasteltiin sekä oikeuskäytännön että tilintarkastusprosessin avulla, joiden perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajan tulee käytännössä olla tarkka erityisesti itse tilintarkastustoimenpiteiden lisäksi myös suunnittelu- ja dokumentointivaiheessa. Tarkastellessa yksityiskohtaisesti toteutusvaiheen kriittisiä osa-alueita esiin nousi oikeustapausten ja haastatteluiden perusteella muun muassa väärinkäytösten ja esimerkiksi yhteisön toimivan johdon laiminlyöntien havaitseminen. Näiden huomaamiseksi tilintarkastajan tulisi esimerkiksi tarkastaa muistiotositteilla kirjatut merkittävät liiketapahtumat ja muutenkin kiinnittää huomiota tositteiden laatuun siten, että ulkopuolisen antamat kuitit tai tiliotteet ovat luotettavampia kuin tarkastettavan yhteisön itse laatimat tai tulostetut. Kuvassa 4. on havainnollistettu tutkielman aikana esiin tulleita keinoja, joiden avulla tilintarkastaja voi varautua mahdolliseen vahingonkorvausvastuuseen etukäteen.

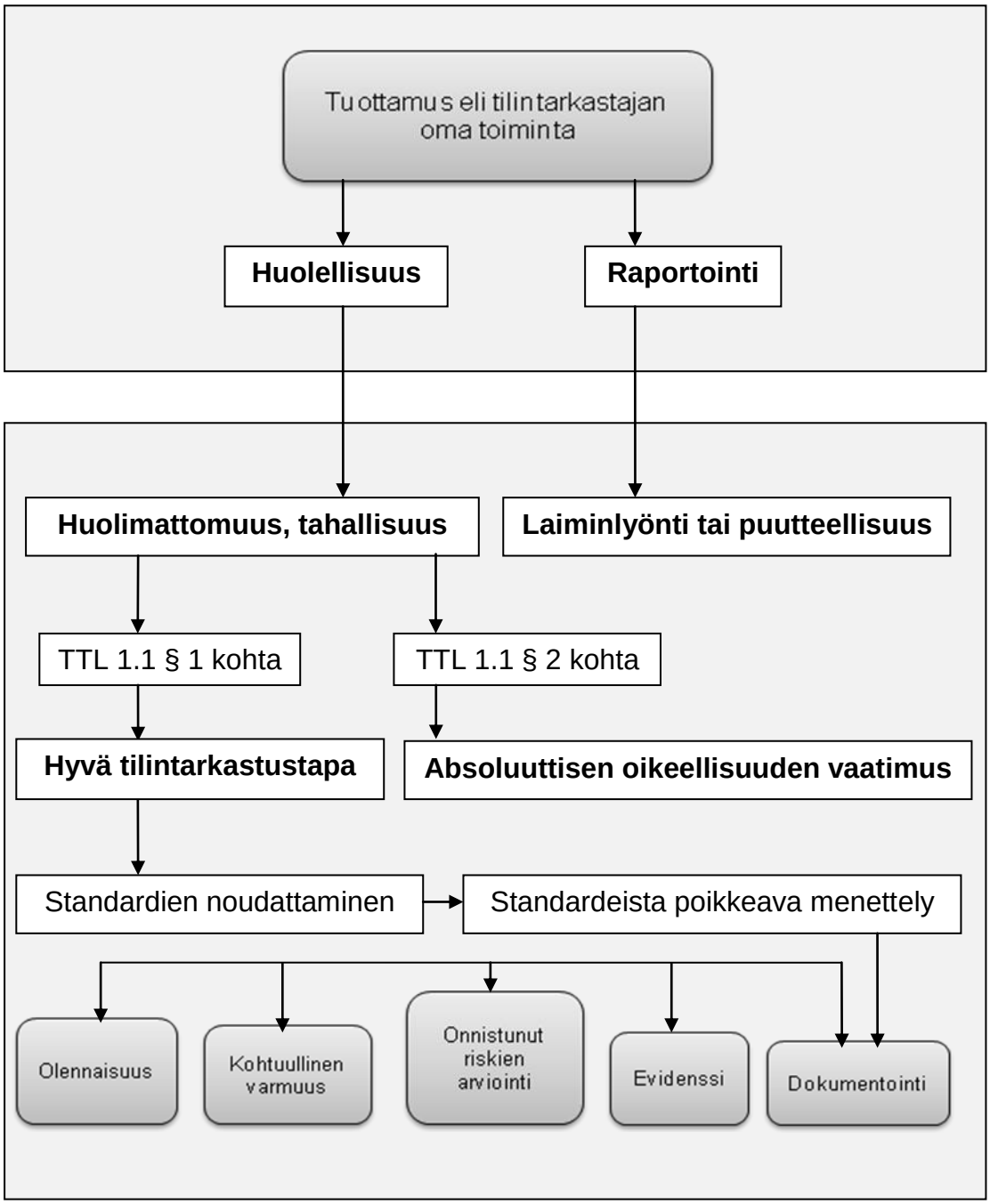

Kuva 4. Vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisyn keinot

Kuten hallituksenkin esityksessä (295/1993) mainitaan, tilintarkastajan tulee perehtyä yhteisön tilikauden tapahtumiin siten, että hän pystyy päättelemään, antaako tilinpäätös totuudenmukaisen kuvan yhteisön asemasta tilikauden päättyessä. Näin ei ollut esimerkiksi tapauksessa KKO 1997:188, jossa asunto-osakeyhtiölle kuului tilintarkastetun taseen vastaisesti vastuu maksamattomasta vesiliittymämaksusta. Hallituksen esitykseen (295/1993) sisältyy

myös tulkinta hyvästä tilintarkastustavasta siten, että tilintarkastuksen tavoitteisiin katsotaan kuuluvan tilinpäätöksen muodollisen vahvistamisen edellytysten sekä osakeyhtiön voitonjakoehdotusten laillisuuden selvittäminen.

Esimerkkejä laittomasta varojenjaosta ja siten osakeyhtiölain vastaisesta tilasta nousi esiin niin oikeustapausten kuin haastatteluidenkin perusteella. Muun muassa tapauksessa KKO 1992:98 yhteisön kirjanpitoon oli kirjattu useilta tilikausilta erisuuruisia saatavia eräältä osakkeenomistajalta. Myös haastatteluissa ilmeni olevan tavallista pienissä osakeyhtiöissä, että omistaja nostaa osakeyhtiölain vastaista lainaa. Tällaisissa tapauksissa osakkeenomistaja itse tietää tekevänsä lain vastaisesti. Tekoa ei yritetä peitellä vaan esimerkiksi liitetiedoissa mainitaan, että yhtiöllä on lähipiirilainaa. Tällöin tilintarkastajan tulee tehdä huomautus tilinpäätökseen sisältyvästä osakeyhtiölain vastaisesta lähipiirilainasta.

Tutkielman aikana on lisäksi korostunut itse tilintarkastuksen suorittamisen ohella tilintarkastuksen suunnittelu ja sen dokumentointi. Suoritetuilla tarkastustoimenpiteillä ei ole merkitystä, elleivät ne vastaa suunnitteluvaiheessa määriteltyihin olennaisiin riskeihin. Ja sitä vastoin, jos suunnitteluvaiheessa määritetyt olennaiset riskit ja suunnitellut tarkastustoimenpiteet ei ole määritelty tarkoituksenmukaisesti, ei hyvinkään toteutetuilla tarkastustoimenpiteillä ole merkitystä. Etenkin uuden tilintarkastusasiakkaan kohdalla suunnitteleminen, riskien arviointi ja alustavien toimenpiteiden tekeminen korostuvat. Asiakkaan sisäisestä valvonnasta, liiketoiminnasta ja liiketoimintaympäristöstä muodostettu käsitys on erityisen tärkeää, jotta huomio osataan kohdistaa suunnitteluvaiheen riskiarvioinnissa olennaisiin asioihin.

Vahingonkorvausvastuun kohdalla dokumentaatiolla on suuri merkitys. Eräs haastateltava kertoi heidän tilintarkastusyhteisönsä mottona olevankin ”mitä ei ole dokumentoitu, sitä ei ole tehty”. Sama pätenee myös tilintarkastajan toimien joutuessa tarkastelun kohteeksi mahdollisen vahingonkorvausvastuukysymyksen noustessa esille. Tällöin hänen on kyettävä näyttämään mitä on suunniteltu, mitä on tehty ja kuinka johtopäätöksiin on päädytty. Tällä on erityinen merkitys siinä tapauksessa, kun tilintarkastaja on poikennut jostain

standardin velvoittavasta työmenetelmästä. Asianmukainen dokumentaatio korostuu myös silloin, mitä myöhemmin korvauskanne nostetaan; kun tilintarkastajalla on hyvin dokumentoidut työpaperit, hän voi osoittaa toimineensa hyvän tilintarkastustavan mukaisesti kaikissa tilintarkastuksen vaiheissa. Dokumentointi tapahtuu nykyisin suurelta osin sähköisillä järjestelmillä. Yleistämättä muutaman haastattelun perusteella voidaan silti väittää, että mitä suurempi tilintarkastusyhteisö, sitä parempi ja yksityiskohtaisempi sähköinen dokumentointijärjestelmä on käytössä.

Kaiken kaikkiaan haastatteluista oli pääteltävissä, että dokumentointi nähdään melko raskaana, vaikkakin hyödyllisenä, työkaluna, sillä se vie ison osan tilintarkastajan ajasta. Tällöin myös tilintarkastuksen kustannukset nousevat, johon vaikuttaa myös suunnittelun korostuminen ja sen vaikutus tilintarkastajan työmäärään. Kritiikkiä lisää myös se, että kaikenlaisen paperityön määrä on lisääntynyt, ja huomio on siirtynyt itse tarkastustoimenpiteiden suorittamisesta erilaisten asiakirjojen tekemiseen ja tallentamiseen. Vaikka Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun toteutuminen ei ole kovin yleistä, tähän on kuitenkin syytä varautua jo senkin vuoksi, että korvaussumma voi olla suuri yleisen vahingonkorvausoikeuden täyden korvauksen – periaatteen vuoksi. Lisäksi tilintarkastusalan kansainvälistyessä on mahdollista, että kynnys korvauskanteen nostamiselle madaltuu nykyisestään myös Suomessa.

Kuten monessa yhteydessä aiemmin on sivuttu, tärkeintä korvausvastuun ennaltaehkäisyssä on huolellisuus tilintarkastusta suorittaessa sekä raportoinnin asianmukainen toimittaminen. Huolellisuuden kohdalla tutkielman aikana on korostunut tilintarkastusstandardien noudattaminen ja mahdollisesti niistä poikkeaminen, joka asettaa tilintarkastajan erityiseen asemaan huolellisuuden näyttötaakan suhteen. Raportoinnissa on tärkeää muistaa, että kaikista tilintarkastuksen aikana tulleista olennaisista virheistä tai puutteista on mainittava tilintarkastuskertomuksessa, sillä korvausvastuun poistaa pääsääntöisesti vain julkistetussa tilintarkastuskertomuksessa esitetty huomautus. Tilintarkastus on monimutkainen ja monivaiheinen prosessi, jonka onnistumisen kannalta on merkityksellistä sen kaikkien osien suorittaminen huolel-

lisesti. Huolellisuus sisältää vahingonkorvausvastuun kannalta monia ulottuvuuksia, kuten riskien arviointia, kohtuullista varmuutta ja olennaisuutta, ja näiden merkitys vaihtelee tilintarkastusasiakkaasta riippuen. Kaiken tämän hallitseminen onnistuneesti edellyttääkin tilintarkastajalta ennakkoluuloista asennetta ja ammatillista harkintaa, johon vaikuttaa koulutuksen ja kokemuksen lisäksi henkilön luonteenpiirteet, kuten kommunikointikyky ja sosiaalisuus.

6.4 Tulosten hyödyntämismahdollisuudet ja jatkotutkimusaiheita

Tutkielman tuloksia voi hyödyntää kuka tahansa, joka on kiinnostunut tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta. Tutkielman tavoitteena oli muodostaa lukijalle kattava kuva tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta tilintarkastajan lakiin perustuvien tehtävien kohdalla nykyisen lainsäädännön valossa. Tämän tavoitteen vuoksi tutkielmaan on koottu erilaisista lähteistä saatuja kokemuksia vastuun toteutumisesta ja soveltamisesta. Tilintarkastajana toimiva henkilö saa tutkielman luettuaan kattavan käsityksen siitä, millä keinoin korvausvastuuta voidaan ennaltaehkäistä ja mitkä tekijät yhtäältä rajoittavat vastuun toteutumista ja toisaalta toimivat vastuun edellytyksinä. Tutkielma on lisäksi laadittu siten, että vasta tilintarkastusalalle pyrkivä tai uraa aloitteleva henkilö voi käyttää tutkielman sisältöä ohjeenaan uransa alkuvaiheessa. Lisäksi tutkielma toimii myös tilintarkastajien tietoisuuden lisääjänä heitä itseään koskevasta asiasta, jonka ainakin suppean haastattelun perusteella voidaan sanoa olevan kohtalaisen heikkoa.

Tutkielmaa laatiessa on oletettu, että lukija on ainakin hieman perehtynyt tilintarkastukseen, mutta perehtyneisyyden tason ei tarvitse olla kokeneen ammattitarkastajan kokemuksen omaavaa. Vaikka tutkielma on laadittu tilintarkastajan näkökulmasta painottaen muun muassa korvausvastuun ennaltaehkäisyn näkökulmaa, toimii tutkielma myös tilintarkastusasiakkaan oppaana vahingonkorvausvelvollisuutta koskevissa kysymyksissä. Myös tilintarkastusasiakkaan tulisi olla tietoinen tilintarkastajansa velvollisuuksista ja sitä rajoittavista tekijöistä.

Tutkielman lukijakunta ei tämä näkökulma mielessä pitäen rajoitu myöskään pelkästään tilintarkastusasiakkaaseen, vaan kaikkiin niihin kolmansiin osapuoliin, jotka käyttävät tilintarkastajan tuottamaa informaatiota joko tilintarkastuskertomuksen tai muiden todistusten ja lausuntojen muodossa. Tiedostamalla tilintarkastajaa koskevat säännökset vahingonkorvausvastuusta ja sitä myöten tilintarkastajan velvollisuuksista sekä tilintarkastusasiakasta että kolmatta osapuolta kohtaan, saa lukija kattavan käsityksen myös omista oikeuksistaan peilaamalla tilintarkastajan velvollisuuksia. Tutkielman hyödyntämismahdollisuudet eivät siis rajoitu yhden käyttäjäryhmän tarpeisiin, vaikka sitä tehdessä onkin pyritty painottamaan tiettyä näkökulmaa.

Tutkielmaa tehdessä kävi ilmi, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on melko huonosti tunnettu vastuun osa-alue. Vaikka tilintarkastajan vastuusta on puhuttu julkisuudessa paljon, niin vahingonkorvausvastuu itsenäisenä tutkimuskohteena on ollut vähemmän mielenkiinnon kohteena. Lisäksi oli jokseenkin yllättävää, että kukaan tämän tutkielman kohdalla haastatelluista tilintarkastajista ei tuntenut Suomen vahingonkorvausoikeuden yleisiä periaatteita kovin hyvin, saati tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun periaatteita ja edellytyksiä. Tätä ei tietenkään voida yleistää koskemaan koko tilintarkastusalan ammattikuntaa, mikä edellyttäisi tarkemman tutkimuksen tekemistä esimerkiksi kvantitatiivisella tutkimuksella. Tällaisella tutkimuksella voitaisiin selvittää tilintarkastajien tietoisuutta heidän omasta vastuustaan ja vahingonkorvausvelvollisuudestaan. Tällaisella tutkimuksella saataisiin kattava kokonaisnäkemys alan toimijoiden käsityksistä ja samalla heidän omaa tietoisuuttaan saataisiin myös lisättyä.

Tutkielman aikana heräsi myös kysymys siitä, kuinka yleistä vahingonkorvausvastuun toteutuminen on. Tässä tutkielmassa on käytetty lähdeaineistona ainoastaan sellaisia oikeustapauksia, jotka ovat päätyneet Korkeimpaan oikeuteen asti. Tutkimatta jäivät sellaiset tapaukset, jotka on käsitelty ainoastaan alemmissa oikeusasteissa tai joita ei ole viety lainkaan oikeuteen. Tämän tutkielman perusteella ei siis voida tehdä yleistystä esimerkiksi siitä, kuka vaatii tilintarkastajalta useimmin korvauksen maksamista, millaisissa tehtävissä vahingonkorvausvastuu yleensä tulee kysymykseen tai kumpaan

tuottamus useimmiten perustuu, huolimattomuuteen vai raportoinnin laiminlyöntiin.

Olisi mielenkiintoista selvittää, kuinka usein vahingonkorvauksesta sovitaan neuvotteluin niin, ettei tapaus pääse julkisuuteen lainkaan. Tämä herättää monta kysymystä, joihin vastauksia voitaisiin hakea joko kvantitatiivisella tai kvalitatiivisella tutkimuksella. Tutkimuskysymyksinä voitaisiin esittää muun muassa mitkä ovat yleisimpiä tilintarkastajan tekoja tai laiminlyöntejä, joiden perusteella vahingonkorvausta lähdetään vaatimaan joko neuvotteluin tai oikeusteitse. Tutkimukseen voitaisiin ottaa näkökulmaksi joko lakiin perustuvat tai laissa sääntelemättömät tehtävät tai käyttää niitä molempia. Näkökulmana voisi olla joko tilintarkastaja, tilintarkastusasiakas tai kolmas osapuoli. Lisäksi tutkimuksen voisi rajata koskemaan ainoastaan julkisesti noteerattuja tai vaihtoehtoisesti noteeraamattomia yrityksiä.

Edelleen tämän tutkielman aikana esiin noussut kysymys tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevien oikeustapausten vähäisyydestä edellyttäisi uuden tutkimuksen tekemistä, jossa keskityttäisiin tutkimaan, onko joku aiemmin mainituista neljästä syystä todellisuudessa syynä oikeustapausten vähäisyyteen, vai onko taustalla vielä joku viides seikka. Tällainen tutkimus olisi erittäin mielenkiintoinen, sillä sen avulla voitaisiin selvittää ja vertailla Suomen tilintarkastuskäytäntöjä esimerkiksi toisen Euroopan Unionin jäsenvaltion kanssa.

6.5 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun tulevaisuudennäkymiä

Euroopan Unionissa ei vielä ole tehty päätöksiä, mutta muutoksia tilintarkastajan vastuuseen on mitä ilmeisimmin luvassa, sillä komissio on antanut tilintarkastuslainsäädäntöehdotuksen. Ehdotuksen tarkoituksena on kehittää ja yhdenmukaistaa sääntelyä Euroopassa. Se sisältää tilintarkastusdirektiivin muutosehdotuksen lisäksi uuden asetusluonnoksen, joka on Unionin jäsenvaltioissa suoraan sitova. Varsinaiset muutosehdotukset koskevat yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastusta, muun muassa yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen määritelmää ollaan laajentamassa.

Entisten listayhtiöiden, pankkien ja vakuutusyhtiöiden listaan ollaan lisäämässä myös muita finanssialalla toimivia yrityksiä, kuten maksulaitoksia, yhteissijoitusyrityksiä ja vaihtoehtoisia sijoitusrahastoja. (Finanssivalvonnan Markkinavalvonta. 2012, 8-9)

Mikäli komission ehdotus hyväksyttäisiin, aiheuttaisi se merkittäviä muutoksia tilintarkastajien toimintatapoihin. Muutosten vaikutusten arvioiminen etukäteen on erittäin vaikeaa. Vahingonkorvausvastuun kannalta mahdollisista muutoksista merkittävimpiä ovat tilintarkastajan raportoinnin lisääminen, riippumattomuuden parantaminen ja kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattaminen. Komissio on kuitenkin vain ehdottanut, että jäsenvaltioissa varmistettaisiin ISA-standardien noudattaminen kansallisella lainsäädännöllä, mutta standardien Eurooppa-tasoista hyväksyntää ei otettaisi käyttöön ISA-standardien osalta. (Finanssivalvonnan Markkinavalvonta. 2012, 8-10)

Tilintarkastajan riippumattomuutta lisättäisiin siten, että tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö saisi tarjota vain tiettyjä, ehdotuksessa nimettyjä oheispalveluita tilintarkastusasiakkaalleen. Sallittuja oheispalveluja olisivat jatkossa vain lakiin perustuvat tehtävät, kuten osavuosikatsauksen tilintarkastus, yleisluonteinen tarkastus ja todistuksen antaminen verotusta varten. Lisäksi oheispalvelun palkkiolle olisi määritetty enimmäisraja, joka ei saisi olla enemmän kuin 10 % tilintarkastuspalkkiosta. Tilintarkastajan raportoinnin laajentamisella pyritään kasvattamaan tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä sekä pienentämään tilintarkastuksen odotuskuilua eri sidosryhmien välillä. Raportoinnin lisääntyminen tarkoittaisi käytännössä sitä, että tilintarkastuskertomusta laajennettaisiin lisäämällä siihen kuvaus käytetyistä menetelmistä. Lisäksi tilintarkastajan tulisi laatia ei-julkinen asiakirja tarkastusvaliokunnalle. (Finanssivalvonnan Markkina-valvonta. 2012, 9)

On hyvin todennäköistä, että tilintarkastajan vastuuseen sekä sitä kautta tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen on tulossa muutoksia lähivuosina. Muutosten suunnan määrää todennäköisimmin Euroopan Unioni. Myös TILA (2007) on sitä mieltä, että tilintarkastajan vastuun sääntelyä on edelleen kehitettävä ottaen huomioon kehitys Euroopassa. TILA:n mielestä tavoitteena

tulisi olla mahdollisimman yhdenmukainen tilintarkastajan vastuun sääntely Euroopassa, jota myös EU:n komission ehdotus tavoittelee. Harmonisointia tulisi TILA:nkin (2007) mukaan lisätä etenkin siinä tapauksessa, kun on kysymys tilintarkastajan vastuusta listayhtiöissä. Myöhemmässä lausunnossaan TILA (2008) on ottanut kantaa komission suositukseen (2008/473/EY) tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta. Vaikka Suomessa tilanne vahingonkorvausoikeudenkäyntien ja vahingonkorvausriskien vakuuttamisen suhteen ei ole niin vakava kuin monissa muissa Euroopan maissa, katsoo TILA (2008) aiheelliseksi kuitenkin kiinnittää huomioita samoihin ongelmiin kuin muissa keskeisissä teollisuusmaissa.

6.6 Yhteenveto

Tutkielma toteutettiin sekä lainopillisena että laadullisena tutkimuksena ja sen tavoitteet määräytyivät vahingonkorvausvastuun vaikutusten kautta, jotka jaettiin kahteen osaan; preventiiviseen ja reparatiiviseen. Näiden mukaisesti tutkielman ensisijaisina tavoitteina oli selvittää tilintarkastajan lakiin perustuvien tehtävien osalta vahingonkorvausvastuun ennaltaehkäisemisen keinoja, määritellä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun oikeudelliset perusteet sekä tarkastella vahingonkorvausvastuun toteutumista. Lisäksi toissijaisesti haluttiin selventää, mitä hyvän tilintarkastustavan mukaisesti toimiminen tarkoittaa. Tutkielman alussa esitettiin kaksi tutkimuskysymystä, joihin vastausta haettiin muun muassa voimassaolevan lainsäädännön, seitsemän oikeustapauksen, teemahaastatteluiden sekä tilintarkastusalan ammattikirjallisuuden, kuten KHT-yhdistyksen laatimien tilintarkastusstandardien, avulla.

Anglosaksisissa maissa tilintarkastajan suhde yhtiöön perustuu pääosin sopimuksiin, kun taas Suomessa yhteisön ja tilintarkastajan väliset suhteet ja tilintarkastuksen tarkempi sisältö säädetään laissa tai määrätään yhtiöjärjestyksessä. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään EU:n direktiivin minimivaatimukset täyttävässä tilintarkastuslaissa. Tilintarkastusta koskevia säännöksiä on noin 140:ssa eri laissa, asetuksessa ja viranomaispäätöksessä, muun muassa osakeyhtiölaissa. Tilintarkastajan työtä ohjaa näiden ohella hyvä tilintarkastustapa ja sen sisältämät erilaiset lähteet. Näitä

ovat muun muassa tuomioistuinten ja viranomaisten päätökset ja kannanotot, ammattikirjallisuus sekä tilintarkastusstandardit.

Koska tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on osa Suomen vahingonkorvausoikeudellista järjestelmää, tutkielmassa tarkasteltiin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun suhdetta Suomen vahingonkorvausoikeuden yleisiin periaatteisiin. Vahingonkorvausvastuun syntymisen yleinen edellytys on, että on syntynyt vahinko, joka on ollut ennalta-arvattavassa syy-yhteydessä vahingonaiheuttajan toimintaan. Lisäksi on oltava jokin oikeusperuste, kuten tuottamus, jonka perusteella vahinko kuuluu jonkun muun kuin vahingonkärsijän korvattavaksi.

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle. Lisäksi tilintarkastaja voi olla korvausvelvollinen kolmannelle osapuolelle. Tilintarkastajan kohdalla kyseessä oleva korvattava vahinko on aina varallisuusvahinko, ja korvausvelvollisuuden syntymisen edellytyksenä on tilintarkastajan tuottamus toimessaan sekä vahingon ja laiminlyönnin välinen syy-yhteys. Kolmannen osapuolen kohdalla lisäedellytyksenä vaaditaan, että tilintarkastaja rikkoo esimerkiksi tilintarkastuslakia. Suomessa noudatetaan täyden korvauksen periaatetta, mutta vahingonkorvauslaki ei ole rangaistusluonteinen kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa. Korvauksen suuruuden enimmäismäärää ei ole laissa rajattu, mutta sitä voidaan esimerkiksi sovitella vahingonkorvauslain mukaisesti, jolloin korvattava summa voi olennaisesti pienentyä.

Vahingonkorvausvastuu vaikuttaa tilintarkastuksen toteuttamiseen monellakin tapaa, sillä se kuuluu ammattikunnan toimintaedellytyksiä määritteleviin peruslähtökohtiin. Vahingonkorvausvastuu edellyttää tilintarkastajalta tarkkuutta ja ammatillista harkintaa, joka muodostuu muun muassa tilintarkastajan kokemuksesta. Tilintarkastajan suorittamaa tarkastusta on kuitenkin arvioitava olennaisuuden ja hyvän tilintarkastustavan perusteella erityisesti siinä vaiheessa, kun tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu tulee ajankohtaiseksi kysymykseksi.

Tilintarkastus on kolmivaiheinen prosessi, joka alkaa suunnittelulla, jatkuu toteutuksella ja päättyy raportointiin. Näiden vaiheiden aikana tilintarkastajan tulee muodostaa käsitys tarkastettavasta yhteisöstä ja sen kontrolleista, arvioida olennaisen virheellisyyden riskiä ja näiden perusteella suunnitella ja suorittaa tilintarkastustoimenpiteitä hankkiakseen tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvaa evidenssiä siitä, että tilinpäätös ei sisällä kokonaisuuden kannalta olennaista virheellisyyttä tai puutetta. Lopuksi tilintarkastajan on annettava tarkastuksestaan tilintarkastuslausunto, joka on joko vakiomuotoinen tai mukautettu. Mikäli tilintarkastaja ei havaitse vahinkoa aiheuttanutta laiminlyöntiä tai väärinkäytöstä tarkastuksen aikana, hän voi joutua vahingonkorvausvastuuseen huolimattomuutensa vuoksi. Mikäli tilintarkastaja havaitsee tällaisen virheen mutta ei raportoi siitä, syyllistyy hän omalla tuottamuksellaan mahdollisen vahingon aiheuttamiseen.

Yhtenä tutkimustuloksena havaittiin, että tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen edellyttää monen seikan toteutumista, muun muassa tuottamusta sekä syy-yhteyttä vahingon ja laiminlyönnin välillä. Lisäedellytyksellä, jota vaadittiin korvausvastuun syntymisen edellytyksenä kolmatta kohtaan, ei katsottu olevan suurta merkitystä käytännössä. Sen sijaan todettiin, että korvausvastuun syntymisen edellytykset toimivat samalla rajoitteina, kuten myös korvauksen määrän kohdalla rajoitteita ovat vastuun jakautuminen, sovittelu ja vastuuvakuutukset. Koska tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun toteutuminen on jokseenkin harvinaista, pohdittiin muun muassa syitä tapausten vähäisyyteen. Tästä johdettiin lisäksi uusi tutkimusaihe, jossa voitaisiin selvittää muun muassa vahingonkorvauksesta neuvottelemisen merkitystä vahingonkorvaustapausten vähäisyyteen.

Yhtenä havaintona tehtiin, että hyvä tilintarkastustapa ei nykyisin ole niinkään kirjoittamatonta tapaoikeutta, vaan enemmänkin tilintarkastusstandardien noudattamista. Noudattamalla kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja tilintarkastaja voi varmistua toimineensa tilintarkastuslain tarkoittamalla tavalla huolellisesti. Poikkeaminen standardien sisältämistä menettelytavoista asettaa tilintarkastajan erityiseen asemaan, sillä muun muassa tuottamuksen näyttötaakka siirtyy korvausta vaativalta tilintarkastajalle.

Lisäksi tutkielmassa korostui suunnittelun ja dokumentoinnin merkitys korvausvastuun ennaltaehkäisyn keinoina. Jos suunnitteluvaiheessa määritetyt olennaiset riskit ja tarkastustoimenpiteet eivät ole tarkoituksenmukaisia, ei hyvinkään toteutetuilla tarkastustoimenpiteillä ole merkitystä. Suunnittelemiminen ja alustavien toimenpiteiden tekeminen korostuu etenkin uuden tilintarkastusasiakkaan kohdalla. Vahingonkorvausvastuukysymyksen noustessa esille tilintarkastajan on kyettävä näyttämään mitä on suunniteltu, mitä on tehty ja kuinka johtopäätöksiin on päädytty. Yhtenä vahingonkorvauksen edellytyksenä voitaisiin myös pitää ”sitä mitä ei ole dokumentoitu, sitä ei ole tehty”.

LÄHDELUETTELO

Aho, T. & Vänskä, H. 1995, 2. painos.

Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus ja tekijät.

Alakare, S., Koskinen, H., Reinikainen, M, Sedig, R. & Simola, A-M. 2008.

Uusi tilintarkastuslaki – säännöksistä käytäntöön. Helsinki: KHT-Media Oy.

Blummé, N. 2008.

Osakeyhtiön tilintarkastus. Helsinki: Talentum.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998.

Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Finanssivalvonnan Markkinavalvonta. 2012.

Markkinat 1/2012, Maaliskuu 2012 [verkkodokumentti]. [viitattu 8.4.2012]. Saatavilla http://www.finfsa.fi/fi/Tiedotteet/Markkinat/Documents/Markkinat_1_2012.pdf

Hadrill, S. & Wouter, B. 2011.

Puheenvuoroja tulevaisuuden tilintarkastuksesta. Tilintarkastus – Revision, nro. 4, sivu 31.

Hahto, V. 2008.

Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. Helsinki: WSOYpro.

Halila, H. & Hemmo, M. 2008.

Sopimustyypit. Helsinki: Talentum Media Oy.

Halonen, K. & Steiner, M.-L. 2010.

Tilintarkastusprosessi käytännössä. Helsinki: WSOYpro.

Hemmo, M. 1998.

Sopimus ja delikti. Tutkimus vahingonkorvausoikeuden vastuumuodoista. Helsinki: Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton kustannus.

Hemmo, M. 2000.

Vahingonkorvausoikeuden luennot. Vahingonkorvausoikeuden luennot, syyslukukausi 2000, Helsinki.

Hemmo, M. 2005.

Vahingonkorvausoikeus. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000.

Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press ja tekijät.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M.-L. 2008, 2. painos.

Tilintarkastus: asiakkaan opas. Helsinki: WSOYpro.

Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M.-L. 2007.

Tilintarkastuslaki: kommentaari. Helsinki: WSOYpro.

If Vahinkovakuutusyhtiö Oy. 2012.

Taloudellinen vastuuvakuutus. [verkkodokumentti]. [viitattu 8.4.2012]. Saatavilla http://www.if.fi/web/fi/SiteCollectionDocuments/Commercial/yritysten_vastuuvakuutukset/50673i_taloudellinen_vastuu.pdf

Kaisanlahti & Timonen. 2006.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu: kehitystarpeet de lege ferenda. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö: Edita Publishing.

Karhu, J., Routamo, E. & Ståhlberg, P. 2006, 5. painos.

Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki: Talentum.

KHT-yhdistys. 2002.

Tilintarkastus. Helsinki: KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry.

KHT-yhdistys. 2008.

Tilintarkastusalan kertomukset ja lausunnot 2008. Helsinki: KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry.

KHT-yhdistys. 2009.

Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. Helsinki: KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry.

Koskinen, M. 2009.

Vaalirahaa jakaneiden säätiöiden tilintarkastajien toimet tutkitaan. Ilta-Sanomat. [verkkodokumentti] [viitattu 28.4.2012] Saatavilla http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/vaalirahaa-jakaneiden-saatioiden-tilintarkastajien-toimet-tutkitaan/art-1288339880770.html

Kosonen, L. & Nurmi, E. 2011.

HTM-tilintarkastajat 60 vuotta. Tilintarkastus – Revision, nro 1, sivut 16–19.

Metsämuuronen, J. 2008, 3. painos.

Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Jyväskylä: Gummerus.

Mähönen, J. 2009.

Osakeyhtiön taloudellinen raportointi ja tilintarkastus. Helsinki: Edita.

Mäkinen, M. 2003.

Yritysskandaalit käynnistivät amerikkaisen corporate governance – järjestelmän uudistukset. Suhdanne 1/2003, sivut 118–121. [verkkodokumentti] [viitattu 28.4.2012] Saatavilla http://www.etla.fi/files/899_SUH_03_1_corporate.pdf

Nurmela, J. 2008.

Osakeyhtiön tilintarkastajan vastuu suomalaisen ammattilehtikirjoittelun näkökulmasta vuosina 1998–2007. Tampereen yliopisto: Pro gradu-tutkielma.

Pihlanto, P. 2004.

Skandia ja muut skandaalit - Yritysjohdon etiikka hukassa? Tilintarkastus – Revision, nro 1.

Riistama, V. 2000, 3. painos.

Tilintarkastus – perusteet. Helsinki: Suomen Ekonomiliitto ja WSOY.

Saarela, A. 2009.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus. Auditor's liability for damages. Lappeenrannan teknillinen yliopisto: kandidaatin työ.

Sahiluoma, V. 2009.

Jippiin tilintarkastaja sai ehdollista vankeutta. Kauppalehti, 29.5.2009, sivu 6. [verkkodokumentti] [viitattu 28.4.2012] Saatavilla http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/avoinarkisto/index.jsp?xid=3327658&date=2009/05/29

Steiner, M.-L. 2011.

Vihreä kirja tilintarkastuksesta. Tilisanomat, vol. 32, nro 4, sivut 36-39.

Tommola, S. 2011.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu lakisääteisissä sekä sopimusperusteisissa tehtävissä. Auditor's liability in statutory and contractual duties. Lappeenrannan teknillinen yliopisto: kandidaatin työ.

Tomperi, S. 2009.

Tilintarkastus: normeista käytäntöön. Helsinki: Edita.

Virtanen, H. 2005.

Tilintarkastajan taloudellinen vahingonkorvausvastuu. Lappeenrannan teknillinen yliopisto: kandidaatin työ.

Virtanen, P. 2011.

Vahingonkorvaus – laki ja käytännöt. Helsinki. Edita.

Vuoti, H. 2011.

Väärinkäytösten minimointi ulkoisen ja sisäisen tarkastuksen yhteisenä tavoitteena. Tilintarkastus – Revision, nro 2, sivut 54-57.

Waris, P. 2011.

Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö luennot. Tilintarkastuksen suunnittelu, 17.3.2011. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Lappeenranta.

Mölsä, A. 2011.

Tilintarkastaja palauttaa Destialle 100 000 euroa. Yle Uutiset. [verkkodokumentti] [viitattu 28.4.2012] Saatavilla http://yle.fi/uutiset/tilintarkastaja_palauttaa_destialle_100_000_euroa/2305733

Taloussanomat. 2001.

Tilintarkastus muuttuu. [verkkodokumentti] [viitattu 28.4.2012] Saatavilla http://www.taloussanomat.fi/arkisto/2001/04/06/tilintarkastusmuuttuu/200130105/12

Yrjölä, M. 2008.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu osakkeenomistajille ja velkojille – kansainvälistä vertailua oikeustapauksien valossa. Tampereen yliopisto: pro gradu -tutkielma.

Haastattelut

Virallislähteet

Euroopan Unionion komissio. 2008.

Euroopan Unionin komission suositus lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta 2008/473/EY.

HE 187/1973.

Hallituksen esitys eduskunnalle Vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 179/1987.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojasta kiinteistönvälityksessä.

HE 295/1993.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 109/2005.

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

HE 194/2006.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja
siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta. 2007.

TILA:n lausunto tilintarkastajan vastuusta Kauppa- ja Teollisuusministerin pyynnöstä 8.3.2007.

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta. 2008.

TILA:n lausunto tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamista koskevasta komission suosituksesta 16.9.2008.

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta. 2011.

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan antama huomautus Nuorisosäätiön tilintarkastajalle 21.1.2011.

KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2007.

Tilintarkastajan vastuu. KHT-yhdistyksen antama lausunto Kauppa- ja Teollisuusministerin pyynnöstä 9.3.2007. Helsinki: KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry

Valtion tilintarkastuslautakunta. 2011.

Valtion tilintarkastuslautakunnan kannanotto kirjallisista vahvistusilmoituksista (N:o 1/2011, 21.1.2012). Helsinki: KHT-yhdistys.

LIITTEET

LIITE 1: Haastateltujen tilintarkastajien taustatiedot

	Ikä	Ammattinimike	Asema	Työkokemus	Koulutus
A	50	KHT	Aluetoimiston johtaja	23 vuotta	KTM
B	>70	Yrittäjä	Pääosakkeenomistaja	>40 vuotta	
C	46	JHHT, HTM, KHT	Toimitusjohtaja	15 vuotta	KTM
D	63	HTM, KLT	Tilitoimistoyrittäjä	43 vuotta	merkonomi

LIITE 2: Haastattelukysymykset

Taustatiedot

- Ikä
- Työpaikka
- Ammattinimike
- Asema
- Työkokemus vuosina
- Koulutus

Teema 1: Tehtävät ja asiakkaat

- Millaisissa tehtävissä toimit tällä hetkellä?
- Millaisissa tehtävissä olet aiemmin toiminut?
- Millaisia teidän asiakkaanne ovat pääasiassa? (suuria vai pk-yrityksiä? Noteerattuja vai yksityisiä?)

Teema 2: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu

- Millainen merkitys vahingonkorvausvelvollisuudella mielestänne on?
- Kuinka hyvin tunnette Suomen yleiset vahingonkorvausperiaatteet ja tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden periaatteet?
- Pelottaako vahingonkorvausvastuun mahdollinen toteutuminen?
- Kuinka vahingonkorvausvastuu mielestänne vaikuttaa tilintarkastustyöhön, vai vaikuttaako se? Mihin kaikkiin asioihin vahingonkorvausvastuu vaikuttaa?
- Vahingonkorvauksen enimmäismäärää ei ole rajattu tilintarkastuslaissa. Pitäisikö olla? Miksi?

  Osakeyhtiölain mukaan tilintarkastajaa vastaan on nostettava kanne viiden vuoden kuluessa siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus esitettiin.

- Onko vanhenemisaika mielestänne sopiva, vai tulisiko sitä pidentää tai lyhentää?
- Entä mitä mieltä olette siitä, että hallituksen jäsentä, hallintoneuvoston jäsentä tai toimitusjohtajaa vastaan on nostettava kanne viiden vuoden kuluessa sen tilikauden päättymisestä, jona kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen ryhdyttiin? Koska tämähän aiheuttaa sen, että hallituksen jäsen vapautuu aiemmin vastuusta kuin tilintarkastaja.
- Onko teillä käsitystä siitä, miten yleinen vahingonkorvausvastuun toteutuminen on?
- Tiedättekö, miten paljon vahingonkorvauksesta neuvotellaan niin, ettei kannetta nosteta oikeuteen asti?
- Millainen prosessi korvauksen hakeminen on tilintarkastajalta?
- Millainen on hyvä tilintarkastaja, millaisia ominaisuuksia tilintarkastajalta vaaditaan? (vahingonkorvausvastuun kannalta)

Teema 3: Riippumattomuus

- Onko syntynyt sellaisia tilanteita, joissa riippumattomuus olisi ollut uhattuna? Jos on, millaisiin toimenpiteisiin olette ryhtyneet?

  EU:n komission ehdotuksessa tilintarkastajan riippumattomuutta parannettaisiin siten, että tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö saisi tarjota vain tiettyjä, ehdotuksessa nimettyjä oheispalveluita tilintarkastusasiakkaalleen, kaikki muut oheispalvelut olisivat jatkossa kiellettyjä muille kuin tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön tarkastamalle yhtiölle.

  Sallittuja oheispalveluja olisivat jatkossa vain lakisääteiset tehtävät, kuten osavuosikatsauksen tilintarkastus, yleisluonteinen tarkastus ja todistuksen antaminen verotusta varten. Lisäksi oheispalvelun palkkiolle määrättäisiin enimmäisraja, joka ei saisi olla enemmän kuin 10 % tilintarkastuspalkkiosta.

- Mitä mieltä olette EU:n komission ehdotuksesta riippumattomuuden parantamiseksi?

Teema 4: Vastuuvakuus

- Onko teillä vastuuvakuutus?

Teema 5: Tilintarkastuksen suunnittelu

- Kuinka määrittelette tarkastettavalle tilinpäätökselle olennaisuusrajan, koska olennaisuudelle ei ole olemassa mitään yleispätevää mittaria?

Teema 6: Tilintarkastuksen toteutus

- Onko tarkastuksissa esiintynyt olennaisia virheitä tai puutteita?
- Mikä on yleisin virhe tai puute joka tilinpäätöksissä esiintyy?

- Onko tarkastuksissa esiintynyt väärinkäytöksiä? Jos on, voitko antaa esimerkin?

Teema 7: Raportointi

- Oletteko joutunut koskaan esittämään huomautusta tilintarkastuskertomuksessa tai jonkun muun kuin vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen?

Teema 8: Tilintarkastustyön dokumentointi

Tilintarkastuslaissa ei säädetä tilintarkastustyön dokumentoinnista tarkasti. Esim. ISA-standardi 300 velvoittaa tilintarkastajaa dokumentoimaan sekä kokonaisstrategian että tilintarkastussuunnitelman ja niihin tehdyt muutokset toimeksiannon aikana.

- Kuinka dokumentoitte esim. kokonaisstrategian ja tilintarkastussuunnitelman, käytättekö esimerkiksi muistiota?
- Onko teillä jokin tietty tapa dokumentoida kaikki suoritetut tarkastustoimenpiteet, vai vaihteleeko dokumentaatio esimerkiksi asiakkaasta riippuen?

Teema 9: Kokemukset vahingonkorvausvastuusta

- Onko vahingonkorvausvastuusta henkilökohtaista kokemusta?
- Jos on, haluatko kertoa asiasta?
- Oliko kyse lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisesta tai vapaaehtoisesta tehtävästä?
- Mistä vahingonkorvaussyytteessä oli kyse, kuka syytteen nosti?
- Miten tapauksessa kävi, jouduitteko maksamaan vahingonkorvausta?
- Oliko teillä vastuuvakuutus? Korvasiko se vahingon?